

QDRAZARDQ

God. V, 2010, br. 1. (6)

ISSN 1847-3288

Časopis studenata | Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Splitu

God. V, 2010, br. 1. (6)

ISSN: 1847-3288

Izdavač:

Studentski zbor Katoličkog bogoslovnog
fakulteta Sveučilišta u Splitu

www.kbf.st-st.hr
odraz@kbf-st.hr

Glavni urednik:
Bruno Petrušić

Uredničko vijeće:

Mato Andrijević, Ivo Bezina, Denis Bogdan,
Mladen Cikač, Josip Dukić, Ljubica Kovač,
Antonija Lončar, Marijana Marinović,
Bruno Petrušić, Ivan Puljiz,
Sunčica Semerad, Ljiljana Stančić,
Dražen Stojanović, Boris Vidović

Naslovница:
Vjeran Martić

Računalni slog i tisak:
Dalmacija papir, Split

Naklada: 500 primjeraka

SADRŽAJ

Uvodna riječ (Bruno Petrušić) 3

SPOMENA VRIJEDNO

<i>Početak nove akademске godine</i> (Bruno Petrušić)	4
<i>XV. međunarodni teološki simpozij</i> (Mladen Cikač)	5
<i>Predstavljanje časopisa Odraz</i> (Ivo Bezina, Bruno Petrušić).....	6
<i>Treće studijsko-hodočasnitičko putovanje</i> <i>u Cetinsku krajinu</i> (Sunčica Semerad)	8
<i>Smotra Sveučilišta u Splitu</i> (Ivan Puljiz)	10
<i>Adventska duhovna obnova studenata KBF-a</i> (Martina Parlov)	11
<i>Filmska grupa Teofil</i> (Marijana Marinović)	11

MISLI SATKANE

<i>Katolici i kompleks manje vrijednosti</i> (Josip Mužić, intervju)	13
<i>Apsurd, pobuna i ljubav u Camusovim izabranim djelima</i> (Mario Milovac)	16
<i>Filozofska kritika religije - Teološka kritika filozofije</i> (Ivan Puljiz).....	29
<i>Znanstveno dokazano: Bog ne postoji!?</i> (Franjo Frankopan Velić).....	37
<i>Jesi li spoznao samoga sebe?</i> (Ljiljana Stančić).....	45

SUSRET U ISTINI

<i>Povijesni bod Crkve - Istina u sjeni manipulacije</i> (Vicko Kapitanović, intervju)	47
<i>Tijelo u suvremenom svijetu i euharistiji</i> (Gina Šparada)	53
<i>Što je istina?</i> (Bruno Petrušić).....	59
<i>Krist - ideal i nadahnuće</i> (Marijana Marinović)	62
<i>Otajstvo života – put čovjekova ostvarenja</i> (Ivo Bezina)	67
<i>Enciklika Veritatis splendor</i> (Ivan Puljiz)	71

DUHOVNE STRUNE

<i>Crno - bijela ili siva</i> (Antonija Lončar)	78
<i>Vrtovi i ono što oni nisu</i> (Bruno Petrušić)	80
<i>Rođeni za ljubav</i> (Marko Klarić)	84
<i>Snaga molitve</i> (Ljubica Kovač)	86

TITRAJI SRCA

<i>Emancipacija disonance</i> (Lidiya Bernardica Matijević)	89
<i>Persona</i> (Marijana Marinović)	91
<i>Gran Torino</i> (Gina Šparada)	94
<i>Heavy metal i Crkva</i> (Denis Bogdan)	96
<i>Čovjek ideała</i> (Dražen Stojanović)	101
<i>Hvala ti</i> (Ljubica Kovač).....	102
<i>Moja pjesma</i> (Mate Milas).....	102
<i>Pjesme</i> (Ante Nimac)	102
<i>Pjesme</i> (Branka Mlinar)	103
<i>Pjesme</i> (Irena Delonga)	104

Uvodna riječ

Bruno Petrušić

Evo i šesti *Odraz* studenata KBF-a u Splitu. Vama, cijenjeni čitatelji, ostavljamo slobodu da odraz protumačite ili kao refleksiju, ili kao odskok, jer na nama nije da nudimo konačno, ono što ne podliježe Vašem promišljanju, interpretaciji ili kritici. Odraz može biti mnoštvo toga, ako ćemo misliti o refleksiji, jer svaki onaj drugi koji se pogleda u odrazu vidi sebe samoga, a svatko drugi je različit i različito vidi. Odraz u smislu odskoka, otvara nova pitanja, drugačije naravi. Tako možemo pitati što ti je oslonac, koliko možeš skočiti, kamo skočiti, i na kraju zašto se odraziti uopće? Kao studenti, svi mi veoma često gledamo svoj odraz, kako izgledamo, kako studiramo i mnogo toga. Onaj odraz koji učestalo izbjegavamo, a koji se bar nama na KBF-u čini iznimno važan jest odraz samoga sebe, svojih nutarnjih nagnuća, čežnji i promišljanja. Odraz vlastite nutritne. Ipak nas je nekolicina hrabrih i smjelih ponuditi Vama na ovim stranicama upravo taj i takav odraz sebe. Ne zanemarujući ono izvanjsko, ipak usmjeravajući pažnju više na ono nutarnje, spremni smo Vas uvesti u naš svijet, svijet studenta(ice) Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Splitu. Želja nam je učiniti Vam taj svijet bližim, razumljivijim kako biste mogli biti dijonići one iste radosti i nade kojoj smo i mi subaštinici.

Kako je od petog broja *Odraza* prošlo nepunih šest mjeseci, mišlje-

nja smo, mi u Uredničkom vijeću, da vam možemo ponuditi dovoljno zanimljivijih tekstova i članaka koji mogu biti još aktualniji. Želimo ići u korak s vremenom u kojem živimo, a to je vrijeme iznimno dinamično i brzo, tako da smo osjetili potrebu da *Odraz* izlazi dvaput godišnje (jedan broj po semestru), da tekstovi budu "svježiji", da se tiču konkretnijih tema. Pronaćete ovdje razne tekstove prvenstveno s područja teologije i filozofije, ali i pokoji literarni tekst, pokoje duhovno promišljanje, ako i tekstove koji se odnose na našu akademsku zajednicu. Namjera je Uredništva ostvariti jedan vid komunikacije sa Sveučilištem, tj. sa studentima ostalih sastavnica Sveučilišta, a led probijamo sa studenticom Filozofskog fakulteta, k tome urednicom *The Split Mind*-a Irenom Delongom, dobitnicom ovogodišnje nagrade Goran za mlade pjesnike. Također predstavljamo djelovanje i rad filmske grupe *Teofil* na našem fakultetu, kao i razne djelatnosti studenata.

U ime Uredničkog vijeća, zahvaljujem svima koji na ovim stranicama ispisuju povijest naše akademske zajednice, povijest jednog procesa koji ipak ne završava ovdje. Smatram kako je *Odraz* u mnogome upotpunio (i kako će to nastaviti raditi) sliku Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Splitu, koja bez njega ne bi bila ista. Što primismo, predasmo.

Početak akademske godine

Bruno Petrušić

U pondjeljak, 5. listopada 2009., svečanim euharistijskim slavlјem započela je nova akademska godina na KBF-u u Splitu. Euharistijsko slavlje predvodio je šibenski biskup Ante Ivas u koncelebraciji s nastavnicima i odgojiteljima. Veliki kancelar KBF-a nadbiskup Marin Barišić bio je zdravstveno spriječen. U homiliji se biskup Ivas osvrnuo na opasnost da sama teologija i znanje koje, s jedne strane profesori izlažu, a studenti ga usvajaju, ostane odveć apstraktno i udaljeno od života i osobe. Istaknuo je potrebu intenzivnijeg i osobnijeg odnosa kako profesora, tako i studenata s živim Bogom.

Nakon sv. mise, uslijedilo je u velikoj dvorani KBF-a prigodno izlaganje (*lectio brevis*) na temu enciklike pape Benedikta XVI. *Caritas in veritate*, koji je održao novoizabrani dekan fakulteta prof. dr. Nediljko Ante Ančić. No, prije izlaganja, okupljenima se obratio bivši dekan prof. dr. Luka Tomašević. On se svima zahvalio na suradnji i pozuelio uspješan dobar rad novom dekanu i njegovim prodekanima, prof. dr. Anti Vučkoviću prodekanu za znanost i doc. dr. Alojziju Čondiću prodekanu za nastavu.

U novu akademsku godinu, na prvu godinu diplomskog Filozofsko-teološkog i prediplomskog Teološko-katehetskog studija upisao se 61 student i studentica.

Početak nove akademske godine (Željko Matas)

XV. međunarodni teološki simpozij

Mladen Cikač

Na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu, 22. i 23. listopada 2009. održan je XV. međunarodni teološki simpozij na temu *Kršćanstvo i evolucija*. Na simpoziju je sudjelovalo devet predavača s hrvatskih i europskih sveučilišta, a otvorio ga je dekan Fakulteta dr. Nediljko Ante Ančić, naglasivši veliku aktualnost i važnost teme. U ime mons. Marina Barišića, velikoga kancelara KBF-a, dr. Drago Šimundža je istaknuo kako simpoziji reinterpretiraju istraživanja, znanja i zaključke te potiču da se određene teme još više osvijetle. Prorektor splitskoga Sveučilišta dr. Igor Zanki je podsjetio koliko je ova tema zanimljiva i širim krugovima društva i koliko je važno ispravno poučavati, posebno mlade o teoriji evolucije i nastanku i razvitu svijeta i čovjeka, stvorenih po Božjoj volji i promisli.

Nakon pozdravnih govora, dr. Ivan Bubalo iz Sarajeva imao je izlaganje na temu *Evolucijska etika i problem utemeljenja moralnosti*. Potom su dr. Špiro Marasović i dr. Hrvoje Relja predstavili Zbornik radova XIV. simpozija, održanog prije godinu dana na temu *Vlast i autoritet - društveni i crkveni vidi*. Jutarnji dio programa u petak, 23. listopada započeo je dr. Ludovico Galleni (Pisa/Rim) izlaganjem *Odnosi između evolucijske paradigme i kršćanske vjere slijedeći temeljno naučavanje Pierre Teilhard de Chardina*. Potom je uslijedilo predavanje dr. Josipa Balabanića iz Zagreb *Može li kršćanin biti iskreni darvinist?* Nakon rasprave i odmora uslijedila su izlaganja dr. Ditera Hattrupa (Paderborn/Njemačka) *Evolucija utemeljuje slobodu ili kako Darwin postaje crkvenim ocem*, i dr. Matthiasa Scharera (Innsbruck/Austrija) *Stvaranje i/ili evolucija – izazovi za rast i odgoj u vjeri*. Svoja izlaganja u popodnevnom dijelu programa su imali dr. Ivan Tadić iz Splita s temom *Razvitak svemira i čovjekovih promišlja*.

Otvorene simpozija (Ante Bitunjac)

Izlaganje L. Gallenija (Ante Bitunjac)

nja o njemu, dr. Tonči Matulić iz Zagreba *Odnos evolucije i etike - Teološko propitivanje granica*, dr. Nikola Bižaca iz Splita *Recepcija evolucije u dokumentima crkvenog učiteljstva* i dr. Jadranka Garmaz iz Splita *Recepcija evolucije u vjeronaučnim udžbenicima*.

Nakon završne rasprave, dekan KBF-a u dr. Ančić zahvalio je predavačima na izlaganjima s kojima su osvijetlili odnos kršćanstva i evolucije, ukazali na pomake, ali i slabe točke u tom vidu te pripomogli stvaranju sinteze biblijskoga nauka o Bogu Stvoritelju s teorijom evolutivnoga nastanka svijeta. Pred teozimima i onima koji poučavaju u vjeri su velike zadaće da u svjetlu novih spoznaja preformuliraju nauk o stvaranju, pitanje istočnoga grijeha, zla i patnje, slobode i odgovornosti te način Božjega djelovanja. Prosudbe i promišljanja, spoznaje i poticaji pomoći će svima u dubljoj intelektualnoj i teološkoj formaciji, a time i u kvalitetnjem dalnjem radu, zaključio je dekan proglašivši simpozij zatvorenim.

Predstavljanje časopisa Odraz

Ivo Bezina - Bruno Petrušić

U gotovo ispunjenoj velikoj dvorani Katoličkog bogoslovnog fakulteta, 17. prosinca 2009., studenti i studentice fakulteta predstavili su peti broj svoga časopisa *Odraz*. Časopis je počeo izlaziti 2005., a ovo je prvi put da je upriličeno njegovo predstavljanje. Predstavljanje je vodila bivša studentica KBF-a Dina Bralić.

Prije samog predstavljanja nazočnima se obratila studentica Lidiya Piskač, koja je kao glavna urednica novopokrenutog *Lista studenata* upoznala nazočne o razlozima pokretanja Lista i njegovom sadržaju. Radi se o informativnom biltenu od nekoliko stranica, koji izlazi dva puta mjesечно, a u kojem se uz razmišljanja o pojedinim temama studentima nude i obavijesti o vjerskim i kulturnim manifestacijama u gradu.

Nakon toga uslijedio ne uvodni govor podrške studentima od prodekana

Predstavljanje časopisa (Boris Vidović)

Predstavljanje časopisa (Boris Vidović)

za nastavu dr. Alojzija Čondića, koji je istaknuo kako je studiranje mnogo više od polaganja ispita, te da je studentski angažman u raznim aktivnostima, među kojima je i ovaj časopis, također važan dio studentskog obrazovanja.

Predstavljači časopisa bili su studenti Mato Andrijević i Vlado Vanjaka, koji su poput vrsnih predstavljača, sve prisutne podrobno upoznali sa sadržajem časopisa. Valja napomenuti da je ovaj broj, za razliku od prethodnih, osim što je sadržajno bogatiji i grafički dotjeraniji dobio i Međunarodni serijski broj ISSN.

Svečanost predstavljanja glazbenim programom popratili su studenti Domagoj Jurčević i Ivan Marčić, s. Lidija Bernardica Matijević i Iva Ivković, te Ivica Plazonja. Predstavljanju su prisustvovali i studenti s drugih fakulteta,

te predstavnici udruge Studenti za studente, koji su o predstavljanju napravili i izvješće na svojoj web stranici. Po završetku predstavljanja organizirana je mala zakuska u obližnjim prostorijama, u kojima su studenti uz druženje i osvježenje razmjenili i svoje dojmove.

Ovim se putem zahvaljujemo svim sudjelovateljima te dekanu i prodekanu KBF-a, koji su nam pomogli pri organizaciji, don Mati Uziniću rektoru Centralnog bogoslovnog sjemeništa na ustupljenoj dvorani, kao i Sveučilištu u Splitu za dodijeljena sredstva za tiskanje časopisa.

Treće studijsko -hodočasničko putovanje u Cetinsku krajinu

Sunčica Semerad

Nedugo nakon posjeta Vječnom Gradu, te potom Asseriji, Gospicu, Bribiru i Skradinu, došao je i dan kad se ponovno otisnusmo širokim morem hrvatske povijesne i kulturne baštine, ovaj put u Sinj, obližnju planinu Vrdovo i Trilj. Nakon sv. mise u samostanskoj crkvi i okrepe u Fratarskoj konobi, razgledali smo Arheološku zbirku uz stručno vodstvo našeg profesora don Josipa Dukića, koji nas je zajedno s don Borisom Vidovićem

i poveo na ovo putovanje. Zbirka je jedna od najstarijih i najvrijednijih u Hrvatskoj, osnovao ju je fra Ante Konstantin Matas. U njoj se nalazi obilje arheoloških nalaza koji potječu s poznatog nalazišta Aequuma, nedaleko Sinja, kod današnjeg mjesta Čitluk. Neki važniji nalazi su: ostaci kipa božice Dijane s Garduna, reljef Meduze, Dijane i Bakha, kip božice Hekate i Heraklova glava, izvanredno umjetničko djelo i jedan od najljepših ukrasa Arheološke zbirke. U zbirci se nalaze i brojni predmeti iz antičkog grada Asserije, koju smo obišli na prethodnom studijskom putovanju.

Nakon obilaska Arheološke zbirke, posjetili smo i Muzej Cetinske krajine, osnovan 7. srpnja 1956. U tom muzeju kronološkim slijedom predstavljena je povijest Cetinske krajine, a najviše

Studenti ispred sinjskog samostana (Maja Mula)

U Muzeju Cetinske krajine (Maja Mula)

Na Starom Gradu (Maja Mula)

Most na Panju - Općina Hrvace (Josip Dukić)

Na Vrdovu ispred planinarskog doma sv. Jakov (Maja Mula)

arheoloških nalaza pronađeno je u koritu rijeke Cetine.

Zatim nas je put odveo na staru sinjsku tvrđavu. Zadivljujući prizor pružila nam je gusta, pamučna magla koja se razlijevala podno nas, a kada se razišla pred nama je "puknuo" divan pogled na Grad Sinj i okolicu. Bilo je čudesno, gotovo mistično.

Krenuli smo dalje prema Vrdovu, visoravni smještenoj na Dinari udaljenoj 20 km od Sinja. Nakon kratke vožnje zaustavili smo se uživali u ljepoti Cetine, rijeke duge 105 km, koja se kod Omiša ulijeva u Jadransko more. Na Vrdovu smo ručali u planinarskom

domu Sv. Jakov, kojim upravlja Planinarsko društvo Sveti Jakov iz Bitelića.

Kako svjež planinski zrak može izgladnjeti čovjeka najbolje se pokazalo kada smo naposljetku posjetili i Trilj. Kao neka pošast poharali smo sve delicije s pladnjeva u restoranu Premijer u Grabu, gdje smo zastali na večeru. I tako, s japanskog haikua završismo na dalmatinskom pršutu!

Pomalo umorni, ali duhom radosni, vratismo se svojim domovima, zahvalni svima koji su nam pomogli do ovo možemo doživjeti.

Smotra Sveučilišta u Splitu

Ivan Puljiz

Smotra Sveučilišta (Gina Šparada)

U novim prostorima Fakulteta elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje, Sveučilište u Splitu organiziralo je 11. i 12. prosinca 2009. Smotru Sveučilišta. Svim prisutnima obratio se rektor Sveučilišta dr. Ivan Pavić, te predsjednik Studentskog zbora Sveučilišta u Splitu Vide Popović. Srdačnu dobrodošlicu uputili su svim profesorima, studentima kao i čelnim ljudima Splitsko-dalmatinske županije, te su kao prioritet društva istaknuli obrazovanje i zapošljavanje budućih mladih stručnjaka. Posebnu poruku uputili su

Smotra Sveučilišta - KBF (Gina Šparada)

maturantima, kojima fakulteti split-skog sveučilišta nude preko stotinu studijskih programa, uz napomenu da se od sljedeće akademske godine otvara sveučilišni integrirani preddiplomski i diplomski studij farmacije.

Na Sajmu znanja fakulteti su predstavili svoje studijske programe i postignute rezultate, kako bi pomogli maturantima u izboru studija, odnosno u donošenju odluke koja će im odrediti budućnost. Katolički bogoslovni fakultet i ove godine ostavio je trag na ovoj Smotri. Četiri skupine studenata predstavile su fakultetske preddiplomske i diplomske studijske programe, tako da na stolu bogato opremljenom promidžbenim materijalima nije ostalo puno primjeraka.

Smotra Sveučilišta (Gina Šparada)

Smotra Sveučilišta - KBF (Gina Šparada)

Adventska duhovna obnova studenata KBF-a

Martina Marlov

Ponekad smo prezaposleni da čujemo ono što je istinski važno o nama, Bogu i svijetu u kojem živimo. Stoga nam je potrebna duhovna obnova, u kojoj možemo zastati i pustiti Bogu da nas osviježi i tako nam pomogne kako bi bili iskreniji prema sebi, ljudima i njemu. Zahvaljujući profesorima Katoličkog bogoslovnog fakulteta dr. Jadranki Garmaz, dr. Marinku Vidoviću i bivšoj studentici KBF-a, dipl. teol. s. Branki Plenča, imali smo priliku i sudjelovati na jednoj takvoj obnovi. U splitskom samostanu sestara ančela, 2. i 9. prosinca 2009., održani su molitveni susreti, a u kapeli KBF-a, 16. prosinca, slavljenja je euharistija kojoj je prethodio sakramenat pomirenja. Cijeli program duhovne obnove podržala je i često sama dolazila na susrete provincijalka s. Lucija Baturina.

Srijedom popodne od 17 do 19 sati u samostanu sestara razmatralo se o

Kod sestara ančela (Jadranka Garmaz)

evanđeoskom tekstu nadolazeće nedjele. Metoda je svaki put bila drugačija, s jasnim ciljem da se u praksi primjene metode koje se uče na kolegiju Didaktika. Tako je jednom metoda bila *lectio divina*, drugi put isječak filma *Isus*, Franca Zeffirellija. Svaki je susret imao molitveni uvod, fazu osobnog rada, fazu rada u paru ili grupi i plenum. Na kraju je bila molitva i druženje uz čaj i kekse. Broj sudionika je varirao od 5 do 30, uz napomenu da je bilo prisutno i studenata s drugih fakulteta.

Meni se osobito dojmio meditacijski dio. Ako želite čuti i razumjeti Božju Riječ i osjetiti tišinu, trebate ukloniti sav nemir oko vas i unutar vas, tj. pronaći mirnu tišinu. Tako ćete omogućiti interakciju Božje Riječi i vašeg života koja izaziva izgovaranje molitve.

Filmska grupa Teofil

Mario Milovac

I za pomalo čudnog ali prije svega inovativnog termina *Teofil* krije se zajednički interes koji motivira grupu studenata i jednog profesora da se nalaze jednom do dvaput mjesечно i razgovaraju o konkretnom filmu. Sam termin aludira da je riječ o spoju teologije i filma. Na prvi pogled nije jasno na koji način se susreću film i teologija, a pogotovo onda kad prvotna namjera većine filmova nije govor o Bogu, već o svakodnevničici i svemu što ona obuhvaća.

Iz filma Roberta Rossellinija *Roma città aperta* (Preuzeto iz knjige G. Chinnicija, *Cinema, Chiesa e Movimento cattolico italiano, Roma, 2003.*)

Kršćanstvo je religija utjelovljena u kojoj Bog postaje čovjekom pa se tako sve što je u svezu s čovjekom direktno tiče i Boga. Nije jedina svaka teologija da samo apstrahira o Bogu i tako ga udaljuje od čovjeka i povijesti, nego upravo suprotno, trebala bi tražiti poveznice kojima se Božja riječ aktualizira i postaje nam egzistencijalno bitna. Jedna od tih poveznica može biti i film. Čovjek je bitno definiran vizualnim. Većinu informacija koje primamo, primamo putem osjetila vida, tako da moć slike nije za potcenjivanje. Mnogi često postavljaju umjetni sukob: knjiga ili film, biraj što ti je draže. Jedna se stvarnost može predstaviti na više načina, riječju ili slikom, odnos je komplementaran, a ne isključiv.

Grupa od osam do deset studenata sastaje se uz prekide već tri godine. Sastanci se odvijaju u prostorijama fakulteta. Na listi pogledanih i prodiskutiranih filmova neki su poznatiji, a neki manje poznati naslovi raznih filmskih žanrova. *Grbavica, Život drugih, Avatar, Persona, Grand Torino, Kenjac...*,

Iz filma Andreja Tarkovskog *Andrei Rublev* (Preuzeto iz istoimene autorove knjige, talijanski prijevod, Milano, 1992.)

samo su neki od naslova koje je grupa obradila. Prije svega riječ je o dramama, ali ne zaostaju ni science fiction filmovi, povijesni... Nema posebnih kriterija za odabir filmova. Najvažnije je da film ima nešto za poručiti, pa makar ta poruka i nije univerzalna. Naposlijetku, da je sve jasno ne bi ni bilo potrebe da se o filmu raspravlja.

Način na koji grupa djeluje je jednostavan. Svatko može izreći svoje mišljenje o filmu, a zatim kroz detaljniju analizu odnosa određenih likova i situacija uz vodstvo profesora fra Ante Vučkovića svoje mišljenje upotpuniti ili promjeniti. Koliko je ljudi toliko je mišljenja, a budući da je svaki pojedinač integrirao znanje i doživljaj Boga u svoju osobnost na sebi svojstven način,

tako ni reakcije na određene situacije nisu jednake. Student teologije ima specifičan pogled na svijet i nemoguće je izbjjeći da ga materija koju uči ne oblikuje. Tako da kad teolog progovori o filmu događa se automatski spoj teologije i filmske umjetnosti. Važno je naučiti izricati svoje doživljaje. Čini se kao jednostavna stvar, ali vjerujte, nije!

Katolici i kompleks manje vrijednosti

Josip Mužić, intervju

Josip Mužić, svećenik Splitsko-makarske nadbiskupije, rođen je 28. travnja 1961. u Splitu, gdje je završio osnovnu školu i prve dvije godine srednje škole.

Maturirao je u Rimu, gdje je na Filozofskom fakultetu učilišta *La sapienza* i diplomirao. Potom je diplomirao teologiju na Papinskom lateranskom sveučilištu. Na Papinskom učilištu *Antonianum* postigao je 1992. doktorat iz filozofije s temom *La religione bogomila*. Mito della creazione ed eterodossia (Religija bogumila. Mit o stvaranju i heterodoksija). Nakon Rima upisao je studij iz moralnog bogoslovija u Španjolskoj na Teološkom fakultetu Navarskog sveučilišta, gdje je nakon magisterija, obranjenog 1993., postigao i doktorat s dizertacijom *Poziv na kontemplaciju prema Gabrijelu od sv. Marije Magdalene de*

Pazzi (La chiamata alla contemplazione secondo Gabriele di S. Maria Madalena de Pazzi). *Predaje predmete iz filozofije i moralnog bogoslovja na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Splitu, Filozofskom fakultetu u Splitu, Medicinskom fakultetu u Splitu i Filozofskom fakultetu u Zadru.*

Svjesni širine Vašeg predavačkog opusa koji obuhvaća niz filozofskih i neke od moralno-teoloških kolegija, zanimljivo bi bilo Vaše mišljenje o tome za koje od tih područja studenti pokazuju najviše interesa?

Uvelike zavisi od zrelosti i interesa samih studenata tako da u pravilu prva godina ima poteškoća sa uhodavanjem jer najčešće nedostaje dobrih temelja iz srednje škole. Međutim kada se uspješno svlada prva godina onda može doći do izražaja više i osobni interes. Uz to, treba reći da, svaka godina ima i svoje specifičnosti i zato je svaka lijepa na svoj način. Ono što mi se također čini dobrim jest kada ima i barem nekoliko starijih osoba jer se tada stvara pozitivni spoj ozbiljnosti i realizma sa bezbrižnošću i idealizmom.

U ovom dobu tehničko-empirijske civilizacije i vladavine ekskluzivnog humanizma gotovo konstantno participiramo na tezama o slobodi mišljenja i pravima drugoga. Ukoliko eksplicitno promislimo takvo stanje stvari, vjerniku se nameće pitanje živimo li u svijetu premreženom izopačenostima sekularizma i moralnog laksizma, bez opće poznatih objektivnih moralnih zahtjeva?

Stalno kršćansko učenje jest da su tri glavna neprijatelja čovjekova spašenja: tijelo, svijet i āavao. Ne želi se time zanijekati ono pozitivno sadržano u prva dva jer su i tijelo i svijet stvoreni od Boga kao dobri već se želi ukazati na opasnosti koje nam preko njih prijete jer na to vrlo lako zaboravimo. U vezi svijeta konkretno to traži od nas da, svjesni svoga kršćanskog dostoјanstva, pristupamo svijetu bez podilaženja i dodvoravanja kao oni koji mu imaju za ponuditi ono najvažnije: jedinog spasitelja Isusa Krista. Na žalost primjetno je da mnogi kršćani, koji su se i nesvesno sekularizirali, prilaze svijetu s kompleksom manje vrijednosti i imaju stalno potrebu za potvrđivanjem u istom i to najčešće na najgori mogući način preko progresivnog odricanja od bitnih moralno-doktrinalnih sastavnica njihove vjere.

Tako ispada da je sve pitanje samo ljudskog dogovora i da se Crkva sada nalazi u jednom vremenu "rasprodaje" kada s popustima i sniženjima možemo skrojiti kršćanstvo po svojoj mjeri. Studenti KBF-a su posebni pozvani da budu uvjereni i samosvjesni vjernici koji će bilo kome u svijetu, uvažavajući njega kao osobu, znati posvjedočiti svoja uvjerenja životom i razumskim argumentima. Ako konačni rezultat ne bude ta osobna zrelost koja omogućava svakome da bude evangelizator tamo gdje se bude nalazio onda se treba bojati da se vrijeme provedeno na fakultetu krivo iskoristilo.

Bez obzira koju sferu čovjek prolazi uvijek gleda "licem u lice", čak

kad je i u odsutnosti, lice drugoga je imaginarno u njegovim mislima ne dopuštajući subjektu da ga zaboravi. Svatko od nas tako postaje odgovoran za lice drugoga čim se drugi pojavi. Može li takva etika drugoga, etika u kojoj dominira imanencija, odnosno ljudska osoba, prevladati i biti fundirajuća u odnosu na etiku koja ima za temelj sferu trascendentnoga?

U našem vremenu antropocentrizma kada čovjek sebi utvara da može zauzeti mjesto Boga logično je da se postavljaju ovakva pitanja u kojima se sada i moral želi utemeljiti na čovjeku. Jednim djelom je to opravdano jer Bog koji je stvorio ljudsku narav upisao je u njoj i svoje zakone po kojima čovjek treba živjeti i to nam može olakšati sporazumijevanje sa onima koji ne vjeruju ili pripadaju drugim vjerama. Međutim pošto je čovjek ranjen i oslabljen grijehom svojih praroditelja i svojim vlastitim grijesima Objava je i na moralnom planu bila i ostaje nužna. U konačnici naša krajnja svrha nije pomoći ljudima da žive etično na ovoj zemlji nego da se spase za vječnost i ako nam to nije jasno onda smo mi negdje ozbiljno zakazali kao katolici.

Ukoliko se slažemo da su poteškoće potrebne za ljude koji traže ispunjenje, onda smo u trenutku prisika i nevolje sposobni i jači za napredak nego ikada. Trebamo li težiti konačnoj sreći samo onda kada ju je moguće postići bezbolno ili vrednote trebamo prepoznavati u trnovitosti i boli putem kojim ih postižemo?

Naša sreća i izvor svih vrednota je Isus Krist. Zato je osnovno i presudno imamo li osobni odnos s Njim i to takav koji traje uvijek. Slično poput onog odnosa koji imamo sa ljudima do koji nam je posebno stalo roditelja, djece, žene/muža... Kao što u takvim bliskim vezama ljubav nije na trenutke samo onda kada nam je ugodno, lijepo ili korisno biti s drugim tako i još neusporedivo više vrijedi za odnos s Bogom. Tu se onda postavlja pitanje: jesam li ja konkretizirao kroz jedan ozbiljan duhovni život svoje dobre želje i osjećaje tako da mogu reći da doista volim Isusa svim svojim silama.

Dok Crkva i teološka znanost s punim pravom posežu za instrumentarijem objektivnog moralnog zakona, koji kao racionalnu podlogu ima spoznatljivu činjenicu moralno dobrog i moralno lošeg, s druge strane smo svjedoci nekvalitetno i brzo informiranih ljudi koji već a priorno odbacuju ili navodno znaju odgovor Crkve i teološke znanosti, a svoju negaciju teističke kulture temelje na činjenici subjektivnog fundiranja vlastitoga mišljenja. Kako bi ste kao teolog i filozof odgovorili na pitanje o objektivnoj normi moralnog zakona ukoliko ozbiljno uzmemu u obzir postavku da i Crkva napreduje u spoznaji moralne istine?

Donositi objektivno utemeljenje morala kako to čini Crkva danas jest jedno veliko služenje svijetu koje mu nudi izlaz iz moralne anarhije i "diktature relativizma". I sama Crkva, sa svoje strane, suočena s novim izazovi-

ma, poput onih bioetičkih, ima zadatak i priliku produbljivati neprolazne moralne istine i nalaziti im nove primjene.

Ipak mislim da je prvo i presudno pomoći čovjeku da otkrije i prihvati kršćansku vjeru i da tek onda ima pravog smisla govor o moralu inače riskiramo, između ostalog, da Kristov moral ljubavi pretvorimo u Kantov moral dužnosti.

Drugi vatikanski koncil je naglasio važnost djelovanja laika u životu Crkve. Kako Vi vidite današnje i buduće djelovanje laika unutar crkvenog života?

Laici su nedovoljno poznato i vrednovano bogatstvo Crkve i stoga nije dobro promatrati ih reduktivistički samo u kontekstu unutarcrkvenog života. To je jedan oblik klerikalizma. Mjesto posvećenja i djelovanja laika je prije svega svijet i tu oni trebaju učiniti najviše te će tako najbolje pomoći i samim svećenicima. Mi Hrvati se, na žalost, često jalovo vrtimo u krug prebacivanje odgovornosti pa vrlo često laici očekuju od klerika ono što spada na njih i obrnuto. Jedno smo tijelo i moramo se izboriti za katoličku širinu u kojoj sve što je dobro i na izgradnju biva prepoznato i podržano od svih.

Problem smisla života danas je jedan od gorućih problema mlađih ljudi. Budući da živimo u pluralističkom društvu gdje je jedan dio naših vršnjaka, nominalnih krštenika, a zapravo agnostika i ateista koji ne traže smisao života u vjeri. Kakav smisao ponuditi takvim ljudima?

Dajmo sebe u osobnom prijateljstvu gdje ćemo znati naći i odvajati vrijeme za takve, biti im na pomoć kad im zatreba te molimo za njih i svjedočimo im svoju vjeru pa će oni imati priliku da se zainteresiraju za jedini pravi smisao – Isusa Krista. Puno je danas doista površnosti i ispraznih riječi a malo stvarnog kršćanskog davanja drugima.

Naša zemlja se nalazi pred ulaskom u Europsku uniju koja je u svom temelju multinacionalna tворевina starog kontinenta. Po Vašem mišljenju kako možemo najbolje očuvati naš nacionalni identitet i pripadnost Katoličkoj Crkvi?

Mišljenja sam da bi za nas kao narod bilo najbolje da nikad ne uđemo u Europsku uniju jer imamo i prebogato povijesno iskustvo gdje su nam se svi takvi eksperimenti “obili o glavu”. A ako smo prisiljeni onda učinimo sve da se to dogodi što kasnije i pod što boljim uvjetima. Osim toga, a to je ono

što je puno važnije, očuvanje je ipak minimum koji treba nadići stalnim rastom u vjeri u Boga i ljubavi prema svom narodu. Na tom polazištu onda možemo razvijati plodnu suradnju sa svim katolicima i rodoljubima u Evropi i svijetu.

Za kraj profesore želite li nešto dodati ili uputiti kakvu poruku čitateljima našeg časopisa?

Zahvaljujem na prilici koju ste mi dali da progovorim u ovom vašem listu i veseli me svaki konstruktivni studentski angažman mimo studija jer on pridonosi toliko potrebnoj cjelevitoj formaciji.

Želim vam da godine studija budu zaista najljepše godine vašeg života u kojima će vas osvojiti Kristova ljubav i gdje će mnogi preko vas otkriti vjeru i postati katolici koji mijenjaju svijet.

*Intervju pripremili:
Ivan Puljiz i Dražen Stojanović*

Apsurd, pobuna i ljubav u Camusovim izabranim djelima

Mario Milovac

U ovom kratkom prikazu namjera mi je ukazati na neke od važnijih tema koje Albert Camus obrađuje u svojim djelima. Pokušat ću posložiti ideje koje su proizašle iz Camusovog pera u jednu priču, s tim da će misao vodilja biti naglasak na spajanje filozofske pozadine s romanima i drama-

ma u kojima se ta filozofija ogleda, a ne sustavno izlaganje Camusove misli.

U središtu interesa bit će prije svega drame *Kaligula*, *Nesporazum* i *Opsadno stanje*, romani *Kuga*, *Stranac* i *Sretna smrt* te filozofski eseji *Mit o Sizifu*.

Neke bitne teme koje se tiču samog Camusa i njegovog sustava neće

se ovdje previše spominjati, ali ih je vrijedno istaknuti. To su odnos Camus – Sartre, utjecaj Nietzschea i nihilizma, elementi vitalizma u ranijim djenama, odnos prema egzistencijalizmu i nadrealizmu itd.

Camus je odbacivao svako povezivanje vlastitog sustava s filozofijom ili pokretom egzistencijalizma, koji je postao glavno strujanje filozofsko-knjижevnih krugova poslijeratne Europe. Nakon sloma fašističkih režima Europe je trebalo ponovno izgraditi, kako materijalno tako i duhovno. Camusov glavni interes usredotočen je na čovjeka. On sebi postavlja pitanje: Kako živjeti u ovom svijetu koji je tako krhak i nepredvidiv? Njegov sustav razmišljanja proizašao je iz prakse. Sudjelovalo je u francuskom pokretu otpora pišući za ilegalne novine *Combat*. Francuska je bila ponižena i pod njemačkom okupacijom, a članovi Pokreta otpora svakodnevno su nestajali i bivali ubijani. Camus je na svojoj koži osjetio što znači živjeti i biti neprestano suočen sa smrću.

Svoj sustav razmišljanja zamislio je u dva dijela, ciklus apsurda i ciklus pobune, s tim da se elementi jednog i drugog ciklusa prožimaju. O pobuni će biti riječi kada za to dođe vrijeme. Prvi ciklus, ciklus apsurda, služi kao svojevrsno postavljanje problema. U predgovoru *Mita o Sizifu* Camus kaže: »...apsurd uziman do sada kao zaključak u ovom ogledu shvaća se kao polazišna točka.«¹ Nešto poput Descartesove

(Marijana Marinović)

metodološke sumnje. Camusov je stav o apsurdu jasan: On je duhovno zlo u svom najčišćem stanju.² Usto pokušava izložiti je li moguće živjeti s apsurdom, a ne bježati od njega.

Apsurd je razdvojenost, suprotnost, izvire iz usporedbe činjeničnog stanja i određene stvarnosti. On je razilaženje između onoga što mislimo da znamo i onoga što doista znamo. Camus daje lijep primjer »...ima dana kada pod prisnim licem žene koju smo voljeli mjesecima ili godinama otkrivamo tuđinku.«³ Rađa se iz zamora koji proizlazi iz ritma života. Osuđeni smo na ponavljanje, tjedan za tjednom, godinu za godinom. Odjednom se u nama javi pitanje: Zašto, čemu? A odgovora nema. Kao smrtna bića definira

¹ A. CAMUS, *Mit o Sizifu*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1998., str. 6.

² Usp. *Isto*.

³ A. CAMUS, *Mit o Sizifu*, str. 18.

nas odnos prema vremenu; nitko nije besmrtan. Apsurd je pobuna tijela! Zašto željeti sutra, iako bi ga cijelim svojim bićem trebali odbiti jer smo korak bliže kraju, smrti?

Čovjekov duh traga za istinom, a nailazi samo na proturječja. Već je Kant zaključio da možemo nabrajati fenomene, ali ne možemo doći do istinske spoznaje. Mnogo je istina, ali nedostaje ona koja integrira sve u jednu smislenu cjelinu. Čovjek treba izabrati jednu istinu i po njoj živjeti. Camus u romanu *Pad* kroz glavni lik ironično progovara o tome kako si treba izabrati gospodara. Koga onda izabrati kada Bog više nije u modi? Koju istinu izabrati i po njoj živjeti?

Apsurd kaže nijednu, već je potrebno probati sve i osloboditi se svake prepreke koja stoji na putu apsurdnog slobodi. To će se vidjeti kasnije na primjeru Kaligulina lika. Čovjek svojim pogledom uvijek parcijalno zahvaća stvarnost, nedostaje mu potpuni uvid, potpuna slika. Apsurd nije ni u čovjeku ni u svijetu, već u sučeljavanju onoga što želi i onoga što mu svijet pruža. Domovina apsurda jest ljudski duh. Bez razuma i svijeta, nema niti apsurda. Dokidanjem jednog od ovih elemenata dokida se i apsurf, a Camus ga ne želi dokinuti već s njim živjeti.

Mersault kao prototip postmodernog čovjeka

Prve riječi Camusovog romana *Stranac* nagovješćuju nam da je u pitanju junak ili antijunak čiji je duh zahvaćen apsurdom. »Danas je mama

umrla. Ili možda jučer, ne znam.⁴ Mersault nije lik koji o apsurdu priča, niti od njega bježi, on ga jednostavno živi. Zahvaćen je ritmom života iz kojeg se rađa zamor i pitanje: Čemu živjeti? »Pomislih da je prošla još jedna mučna nedjelja, da je mama već pokopana i da ću ponovno na posao i da se, sve u svemu, ništa nije promijenilo.⁵ Odgovora na gore navedeno pitanje nema, jer um ne može proniknuti u istinu koja će sve integrirati. Ni samoubojstvo nije rješenje jer je ono bijeg od apsurda. Ono bi značilo da nas je svijet nadmašio.

Kako živjeti u tom svijetu oslobođenom od iluzija u kojem smo jedan drugome, ali i samima sebi, stranci? Da bismo odgovorili na ovo pitanje treba suprotstaviti slobodu koju živi građansko društvo i Mersaultovu slobodu zadobivenu apsurdom.

Sloboda u apsolutnom smislu ne može postojati bez pouzdanja u vječnost. Zašto? Jer što god radili smrt nas čeka, ona nas definira, ona je stvarnost kojoj ne možemo umaknuti, nitko nije oslobođen od nje. Prihvaćanjem Boga otvara se prostor nadi. Nadi u uskrsnuće, nadi da smrt nije kraj. Otvaranje toj nadi podrazumijeva dokidanje misli, ono što Kierkegaard naziva skokom vjere. U jednom trenutku čovjek mora priznati da postoje stvari koje razumom ne može dohvatiti, nego samo vjerom. Kršćani bi to nazvali otajstvom. Vjera u uskrsnuće jedna je od tih stvari. U

⁴ A. CAMUS, *Stranac*, Biblioteka Jutarnjeg lista, str. 7.

⁵ Usp. *Isto*, str. 20.

sustavu apsurda religiji nema mjesta jer ukida jednu od jednadžbi što čine apsurd, a to je razum. Ako odbacimo Boga kao ideju koja nadilazi um, i odbacimo uopće sve što nas nadilazi, onda i ideja hijerarhije vrijednosti kojoj je Bog bio jamac postaje klimava. Ako uskratimo nadu i budućnost, ako je smrt kraj, onda to vraća vrijednost životu.

Nietzsche nagovještava nadčovjeka, a rađa se Mersault. To je čovjek ravnodušan spram budućnosti sa strašću da iscrpi sve što mu je dano. Živi samo s onim što zna i zadovoljava se s onim što jest. »Sutra ne postoji, eto razloga moje duboke slobode.«⁶ Kod Mersaulta je to sloboda od općih propisa, tabua, očekivanja. Neozbiljno shvaća pravni aparat. Ako nema Boga ni morala, onda ne postoji ni kvalifikacija čina kao dobrog ili lošeg, već samo iskustvo koje stoji iza njega. Dolazimo do uvećanja čovjekovih mogućnosti. Živjeti znači osjećati svoju strast za životom i pobunu što je više moguće.⁷ Svako je iskustvo dobro, a grižnja savjesti beskorisna. Zato se Mersault ne kaje zbog zločina, zato započinje avanturu s Marie dan nakon majčinog sprovoda. Zbog te novodobivene slobode s rokom trajanja, Meursault u *Sretnoj smrti* počinja promišljeno ubojstvo. Ubija Zagreusa, milijunaša, a s njegovim novcem »ku-puje« izlaz iz osmosatnog radnog dana. Vraća si ukradeno vrijeme i koristi ga

(Antonija Vodanović)

da se nađe licem u lice sa svojom slobodom. Kaligula ubija sve oko sebe da bi usavršio vječnu samoću. Ubija pritom Scipiona, mladog pjesnika, i Cezoniju, njegovu ženu, a oni predstavljaju ideje priateljstva i ljubavi. Kaligula se želi oslobođiti svega i ostati sam sa svojom slobodom. Mersaultu se u *Strancu* ne sudi zbog ubojstva Arapina, već se sudi njegovoj nutrini. Sudi ga društvo zbrinuto za svoju budućnost. Inspektor zaključuje: »...praznina srca koju otkrivamo u ovoga čovjeka postaje ponor u koji se društvo može strovaliti«.⁸ Opća zahtijeva njegovu glavu jer Mersault nema što tražiti u društvu čija bitna pravila ne priznaje.⁹

U ovom slučaju Camus postaje prorok postmoderne. Treba objektivno

⁶ A. CAMUS, *Mit o Sizifu*, str. 53.

⁷ *Pobuna* – važno je imati na umu da pobuna u fazi apsurda i u fazi pobune nemaju isto značenje

⁸ A. CAMUS, *Stranac*, str. 79.

⁹ Usp. *Isto*, str. 80.

procijeniti koliko je Mersaultov »slučaj« uznapredovao u društvu. Nalazi li se društvo današnjice na stazi koja klizi u ravnodušnost Mersaultova srca? Koliko Mersaulta ima među nama? Zašto nam je on toliko simpatičan? Na nama je da odgovorimo na ova pitanja.

Iz svega do sada izloženoga bit će lakše odgovoriti na pitanje iz jedne od glavnih tema *Stranca*: susret isповjednika i Mersaulta. *Zašto je Mersault od-bio križ?* Ispovjednik je očekivao da će se Mersault u strahu od smrti, u očaju i besmislu, uhvatiti zadnje slamke spasa, Boga. Da je prihvatio križ, od kojeg je stalno odvraćao oči, absurd bi se izbjegao, a Camus to nije imao na umu. Upravo suprotno, on ostaje vjeran logici apsurda do kraja. U izljevu gnjeva doživljava svojevrsnu katarzu. Život je besmislen isto kao i Sizifov posao, ali njegova je egzistencija samo njegova stvar, jedina sigurna istina koju posjeduje jest da je živ. Bez obzira što je kažnjen od bogova na tako besmislen čin, kotrljanja kamena, a u ovom slučaju to je sama egzistencija, Mersault nalazi svoju tihu radost u pobuni spram Boga i društva, koje će ga dočekati na smaknuću s povicima mržnje, te umire sretan isto kao i Meursault u *Sretnoj smrti*.

Tema stranca prisutna je gotovo u svim djelima Camusovog opusa. Čovjek koji je stranac sam sebi, stranac je i drugima. Ne može se izraziti, teško pronalazi riječi da se predstavi. Takvo duhovno stanje, Jan, glavni lik drame *Nesporazum*, plaća životom. Nakon 20 godina izbivanja iz svog kraja vraća se

s ženom koju voli i podebljim financijskim računom u svoj bivši dom. Tamo pronalazi majku i sestru koje žive na rubu egzistencije. Preživljavaju tako što pljačkaju i ubijaju rijetke goste koji dođu u njihov hotel. Jan dolazi u taj hotel, one ga ne prepoznaju. Bio im je stranac. Izgarao je od želje da se predstavi, ali nije znao što kazati, tražio je riječi koje će sve dovesti u red, no jednostavno ih nije pronalazio. On je bio stranac u potrazi za odgovorima. Hotel smrti u koji je došao zapravo predstavlja njegovu unutrašnjost. Nakon što su ga ubili članovi obitelji, sestra Marta obraća se u gnjevu njegovoj ženi, koja želi saznati gdje joj je muž. Zaključuje o Janu isto što i Mersault dok je bio u celiji – glupan je dobio što je i tražio, svoju ludost platio je smrću, jer je sišao na mjesto gdje nitko nikad nije prepoznat.¹⁰ U potrazi za odgovorima na pitanja, straha, dužnosti, čežnje za apsolutnim, čovjekova je unutrašnjost pustinja u kojoj zapravo nema odgovora. Tu će se naći samo očajavanje. Jedini način za prezivljavanje u takvoj pustinji jest ravnodušnost ili spas u Bogu, a on u svakom slučaju šuti. Treba imati na umu da je ovo poslijeratno razdoblje i da nad svima lebdi pitanje: Gdje je Bog u tom košmaru stradanja i patnje? Marta mrzi taj svijet patnje u kojem smo osuđeni samo na Boga. U uvjetima u kojima je svaki dijalog onemogućen, svaki međuljudski kontakt postaje besmislen. Nitko nikoga ne razumije. Čovjekovo stanje otuđeno-

¹⁰ A. CAMUS, *Nesporazum*, Alfa, Zagreb, 1999., str. 123.

sti i zbumjenosti u kombinaciji s dobitvenom slobodom djelovanja završava njegovim fijaskom.

Kaligula, glavni lik u istoimenoj drami, tjera logiku apsurda do kraja. Želi se osloboditi svih ideja koje nadilaze čovjeka i zadobiti potpunu slobodu. »Svijet je nevažan, prijateljstvo ništa. Tko to uviđa zadobiva potpunu slobodu.«¹¹

U ovoj se drami nalaze elementi dvaju Camusovih ciklusa. To se očituje u susretu Hereje, mudrog patričija, pobunjenog protiv Kaligule, koji predstavlja apsurd, i samog Kaligule. Hereja shvaća isto što i dr. Rieux u romanu *Kuga*. Kuga je apstrakcija, ideja u svima nama protiv koje se treba boriti. To je ideja koja će, ako pobijedi, označiti kraj svijeta. Kaligula se predstavlja kao kuga. Sam za sebe kaže: »... ja ću zamijeniti kugu.«¹² Dakle, ako je kuga u svima nama, a Kaligula se predstavlja kao kuga, to znači da smo svi mi potencijalni Kaligula, moćnik koji pretvara filozofiju u leševe. Zato Hereja kaže Kaliguli: »...ne volim te, jer ne mogu voljeti ono lice u sebi koje želim prikriti.«¹³ To je prvi put u povijesti čovječanstva da pojedinac posjeduje neograničenu vlast poričući pritom čovjeka i svijet. Ne može se istodobno tjerati apsurd do kraja i biti sretan. Nemoguće je živjeti u svijetu oslobođenom od »viših« ideja, u kojem svaka najčudnija misao pojedinca u nekom

(Antonija Vodanović)

trenutku može postati stvarnost. To su ideje poput morala, ljubavi, prijateljstva itd. Svijetu treba sigurnost, koju je nemoguće imati ako su izjednačene posljedice svih čina. Dobro ili loše, svejedno je. To je sloboda koja gazi sve na putu!

Kaligula je bio idealist. Nadao se da će iz sveopćeg meteža prouzrokovanog tjeranjem logike apsurda do kraja izroniti neki novi svijet, novi poredak i novi čovjek. Svijet u kojem ljudi umiru sretni i u kojem nema patnje. Ali prije toga čovječanstvo treba proći razdoblje kušnje. Uočio je da ništa na ovome svijetu nije po mjeri čovjeka, ljubav nije dosta, čak je i tuga lišena smisla, zabava je nagriza, pada u zaborav. Što se dogodilo s čovjekom lišenim svih ideja, koji ostaje sam sa svojom slobodom? Nije se dogodilo ništa! Nikakav novi poredak,

¹¹ A. CAMUS, *Kaligula*, Alfa, Zagreb, 1999., str. 22.

¹² Usp. *Isto*, str. 65.

¹³ Usp. *Isto*, str. 54.

novi čovjek, samo još veći očaj. Tako Camus razrješuje s apsurdnom slobodom. Kaligula sam ispred zrcala u agoniji viče: »Tražio sam nemoguće u krajnjim granicama svijeta, na rubovima sebe... pružao sam ruke vičući, i ti si taj kojeg susrećem, uvijek ti naspram mene, a ja te toliko mrzim. Pogrešan sam put izabralo, nikamo nisam stigao. Jer moja sloboda nije dobra.«¹⁴

Kaligulu ubija pobunjena svjetina. Ali sa zadnjom Kaligulinom rečenicom na izdahu, »Još sam živ«,¹⁵ Camus zaključuje da će borba s Kaligulom u nama trajati dok je čovjeka i čovječanstva. Uvijek se vraća i rađa u nekom novom obliku, bio to Hitler, Staljin, Kaligula ili netko drugi.

Pobuna

U ciklusu apsurda Camus je razriješio kamo vodi život s apsurdom, tj. tjeranje apsurda do kraja. Samoubojstvo nije rješenje isto kao ni apsurdna sloboda koja uvijek završava na štetu drugoga.

U ciklusu pobune Camus se želi razračunati s ubojstvom drugoga, totalitarnim režimima i preprekama koje sprječavaju međuljudsku solidarnost, kao što su otuđenost, nemogućnost dijaloga, ljubavi, okretanje leđa jedno drugome itd. Svi ovi fenomeni mogu se objediniti pod nazivom *kuga*. Uočljivo je da taj termin u fazi pobune dobiva novo, prošireno značenje, ali i da s apsurdom još nije razriješeno. Pobuna je usmjerena protiv ideologije koja

filozofiju pretvara u leševe, a filozofija pritom služi kao alibi za doktrinu. Pod ovim Camus među ostalim sigurno ima na umu ono što se dogodilo Nietzscheovoj filozofiji u Trećem Reichu, čime mu je učinjena velika nepravda. Zbog toga Camus posvećuje poglavlje Nietzscheu i nihilizmu u *Pobunjenom čovjeku*. Motivaciju za pisanje *Pobunjenog čovjeka* nalazimo u samom uvodu u djelo: »Onoga dana kada se zločin počne kititi trofejima nevinosti..., nevinost je pozvana da pruži svoja opravdanja.«¹⁶

U ovom ciklusu nailazimo na nov način ophođenja s religijom. Ona više nije fenomen koji se niječe, ona postaje smetnja pobuni. Religija čini pobunu nepotrebnom, a Camus je smatra itekako potrebnom. O toj ćemo temi kratko progovoriti kasnije.

Camus si postavlja pitanja: Postoji li pravedno ubojstvo? Ima li čovjek pravo drugomu oduzeti život pod ikakvim uvjetima? Koji je odnos patnje, otkupljenja povijesti i religije? Kontekst razmišljanja je poslijeratna Europa. Prva polovina 20. stoljeća odnijela je živote 70 milijuna ljudi, tako da su ove teme bile itekako aktualne.

Svi pobunjeni junaci, Diego u *Opsadnom stanju*, Hereja, dr. Rieux, Kajlajev u *Pravednicima*, stavljaju na raspolaganje svoj život u korist drugoga. Taj drugi ne predstavlja toliko interes pojedinca već u prvom redu čovječanstvo, kolektiv, čitavu masu ljudi koja se onda naravno sastoji od mnoštva

¹⁴ A. CAMUS, *Kaligula*, str. 75.

¹⁵ Usp. *Isto* str. 75.

¹⁶ A. CAMUS, *Pobunjeni čovjek*, Zora, Zagreb, 1971., str. 8.

pojedinaca. Na taj se način ponovno afirmira čovjekovo mjesto u svijetu. Čovjek više ne poriče svijet i drugoga već mu se stavlja u službu. To mu je ujedno i prilika da se nadiće. Dakle, ljudska je solidarnost pod tim vidom metafizička stvarnost.¹⁷ Čovjek kao pojedinac je izgubljen. Vidjeli smo kako je završio Kaligula kad je ostao sam. Čovjek je dio zajednice i svi smo zaduženi za dobrobit onoga do nas. On se preko pobune ponovno pronalazi kao dio kolektiva. Nalazi svoje mjesto u svijetu koje je apsurdom izgubljeno. Pobuna u svakidašnjem životu postaje prva očitost, jedina sigurnost, isto kao Descartesu *cogito*. Iz toga proizlazi: Bumim se dakle jesmo.¹⁸

U *Pobunjenom čovjeku* Camus zaključuje kako čovjek ne može biti sretnan ako su svi oko njega nesretni. On je uronjen u zajednicu. Sebičnost i glupost vladara jesu ono što utire putove kugi. Da je Diego u *Opsadnom stanju* pristao na trampu Viktorija za grad i time okrenuo leđa sugrađanima te izabro vlastitu sreću na štetu drugih, svi bi bili izgubljeni. I grad i Diego i Viktorija. Kugina tajnica Diegu priznaje: »...otkako znam za sebe, bilo je dovoljno da jedan čovjek nadvlada strah, i da se pobuni, pa da njihov stroj počne škripati.«¹⁹

Iz ovoga je očito da je potreban pojedinčev angažman u društvenim zbijanjima. Pasivni promatrač također je

kužan. Jedan od protagonistova romana *Kuga*, Tarrou, bio je u revolucionarima, ali je vidio da ni njima nije strano ubijanje. Pobuna vrlo lako može prijeći u teror i tiraniju obojenu revanšizmom. Zato je pobunjeni junak angažiran ali skroman. Odustaje od časti i krojenja povijesti. Spreman je na žrtvu. Granica pobune jest život drugoga.

U drami *Pravednici* Camus istražuje u kojim je uvjetima moguće izvršiti »pravedno ubojstvo«. Kaljajev nije mogao izvršiti atentat na velikog vojvodu jer su u kočiji bila djeca. Nije u svojoj glavi mogao dati opravdanje za takav čin. Kasnije je atentat izvršen, ubijen je samo vojvoda. U razgovoru Kaljajeva s inspektorom otkrivamo kako nije bacio bombu na čovjeka već na ideju. On ubija silništvo, a ne pojedinca. Inspektor mu zamjera zašto se ne bori idejom protiv ideje, a ne bombom na nju. Želi da Kaljajev prizna ubojstvo čovjeka, a ne ideje. Tim će činom sačuvati svoj život, tj. neće ga objesiti. U takvom postavljanju stvari poželjet će iskupljenje. A samo religija može dati iskupljenje ubojici koji nastavlja živjeti. Kaljajev se ne slaže s tim. Odbija raspelo kao i Mersault, s razlikom u tome što Kaljajev u smrti pronalazi svoje iskupljenje. Ako ubije, a ne bude ubijen, onda će biti samo ubojica. Onda je zločin taj koji ponovno pobjeđuje i kroji povijest, a ne pravda. On se ne smatra ubojicom jer daje svoj život kao cijenu za život ubijenog. Tu je granica koju pobuna postavlja pred pojedinca ako želi ubijati, a pritom biti pobunjeni junak.

Ciklus pobune karakteriziran je

¹⁷ Usp. *Isto*, str. 20.

¹⁸ Usp. *Isto*, str. 25.

¹⁹ A. CAMUS, *Opsadno stanje*, Alfa, Zagreb, 1999., str. 187.

angažmanom pojedinca. U romanima *Kuga* i *Pad* možemo iščitati neke obrise Camusovog stava spram kršćanstva; zamjerke, ali i simpatije, koje su većinom usmjerene na samog Krista. Stoga je veoma važno analizirati odnos otac Paneloux – dr. Rieux.

Od čega je umro otac Paneloux?

Odgovor na to pitanje jasan je i kratak: Ne zna se. Ostavljeno je čitatelju da procijeni. Otac Paneloux drži dvije velike propovijedi u gradiću Oranu, koji se nalazi u karanteni. Prva propovijed pred punom crkvom ima moralizatorski ton.²⁰ Kuga je kazna za grijeha i zahtijeva pokajanje. On je distanciran od naroda, govori »Vi«, kao da kler nije umiješan u zbivanja. Analizira situaciju i nudi rješenja.

Svećenik koji je daleko od života ne može ništa učiniti za čovjeka osim ponuditi mu prazne riječi i slatkorječive fraze. Rieux zamjera što je svećenik žustriji u branjenju neke apstraktne istine nego u konkretnom pomaganju čovjeku. Doktor Rieux želi pomoći, a za istinu ga nije briga. Bilo bi nepravedno odmah dignuti hajku na Camusa i proglašiti ga mrziteljem Crkve samo zato što kritizira svećenike koji nisu ponekad u pastoralnom pogledu dovoljno angažirani. Dr. Rieux (a mislim da kroz njega progovara istinski Camus), zamjera kršćanstvu premali doprinos u borbi protiv patnje i bijede. Kritizira tendenciju u kršćanstvu koja se očituje kroz povremenu spremnost

olakog mirenja s patnjom ili, u nekim ekstremnim slučajevima, čak njezina veličanja. Te tendencije u kršćanstvu okreću logiku razmišljanja naopačke. Tako se izvodi zaključak: Bog je patio pa zašto ne bismo i mi; umjesto onoga što bi trebalo naučavati autentično kršćanstvo (ako to nije previše pretenzionan pojam); čovjek pati, pa se toj patnji pridružio i Bog, da mu pokaže kako čovjek nije sam u svojoj agoniji.

Olako prihvatanje patnje umrtvjuje želju za borbom, a to Camus želi – borbu do kraja, bez predaje. Rijetko tko od kršćana vjeruje toliko duboko da je spreman umrijeti pomiren. Tek se rijetki predaju do kraja. Ako ćemo vjerovati, a ne činiti ništa, onda je bolje ne vjerovati i boriti se svim silama protiv smrti. Ona je tada ono što nas definira, a ne nada. U takvom promišljanju treba željeti bolji svijet odmah i sada, a ne čekati njegovo eshatološko ostvarenje, jer ono je stvar nade i vjere. Da Crkva do kraja ne ispadne *bad guy*, Camus je uključio Panelouxa u aktivnu borbu, uključio ga je u realni život, srušio ga je s ambona i ubacio među svijet. U tom susretu Panelouxa i svijeta događa se promjena u razmišljanju. Blizak susret s patnjom i bijedom njega mijenja. Svjedočio je smrti nevinog djeteta. Do tad je bio zaštićen serumom protiv kuge, a to je bila vjera. Dok postoji nuda, za kugu nema mjesta.

Druga propovijed je puno pomiriljivija, ali i pred polupraznom crkvom. Više ne govori »Vi« nego »Mi«. Središnja tema jest patnja nevinoga, kao i u knjizi o Jobu. U graničnim situacijama, kao što je smrt djeteta, doga-

²⁰ Usp. A. CAMUS, *Kuga*, Sysprint, Zagreb, 1997., str. 150-156.

đa se izbor za ili protiv Boga. Nema srednjeg puta. Srednji je put moguć u normalnim okolnostima, koje nas ne stavljaču tako izravno pred zid. Kuga nije normalna okolnost. Ili ćemo prokleti Boga ili ćemo ga blagoslivljati i u patnji kao Job. Ljubiti Boga nije lako, jer zahtijeva napuštanje sebe samoga. Ne možemo shvatiti ono što moramo htjeti. Ali na vrhuncu, kad se sve stopi i izjednači, iz tobožnje nepravde, iskrasnut će istina. Ovo bismo mogli shvatiti i povezati s kršćanskim vizijom eshatoloških zbivanja kad će Krist biti sve u svemu. Onda možda dobijemo neke odgovore. Što nam je činiti do tada? Mislim da Camus želi poručiti kako je zapravo teško biti kršćanin. Tarrou zaključuje: »...kad nevinosti iskopaju oči, ili ćeš dopustiti da ih i tebi iskopaju ili ćeš izgubiti vjeru.«²¹

Nevinost kojoj su iskopali oči jest Krist, ali to nam nije uvijek jasno, može nam i biti daleko, jer je ubijen prije 2000 godina, a Camus kao metaforu nevinosti daje smrt djeteta. Krist poziva da ga naslijedujemo. U čemu to? U svjedočenju za istinu! Kakva je to istina? To je istina koja među ostalim govori da nas, ako krenemo njegovim putem, čeka isti križ kao i njega. Možda i zvuči malo sablažnjivo da prava vjera podrazumijeva križ, a to je križ straha, sumnje, nerazumijevanja ovog svijeta, u kojoj pravednost razapinju, a zločin uzdižu. S takvim svijetom se ne smijemo miriti. Nije se ni Krist mirio, ali je svejedno dopustio da ga zločinci ubiju. Na koji način onda svijet mijenjati, a

ne dopustiti zločincima inicijativu? Teško je reći, ali je jamac ispravnosti Kristova puta uskrsnuće. To je put strpljenja i povjerenja u Boga. Mislim da Camus nije u krivu kada opaža da je malo tko spreman krenuti tim putem, do kraja. Kršćani ostaju negdje između, više pričaju nego što djeluju. Tim putem nije mogao ni otac Paneloux. Nije mogao izdržati pritisak koji zahtijeva povjerenje u Boga, da će sve na kraju biti objašnjeno. Taj se pritisak dodatno povećava kad je pojedinac u stalnom kontaktu s patnjom i bijedom.

U romanu *Pad*, Camus ironično progovara o tome što se dogodilo kršćanskom svijetu. Umjesto nasljedovanja Krista u poniznosti, penjemo se na križeve, a preko njih na sudačke stolice i zauzimamo mjesto bogova. Ne treba se bojati sudnjeg dana jer on je već počeo. Puno je gori sud čovjeka iz dana u dan nego Božji sud koji nas čeka. To i Mersault kaže isповjedniku koji tvrdi da je: »...ljudska pravda ništa, a Božja sve.«²² Po kojem ga pravu onda ova prva ima osuditi, pita se Mersault i ne dobiva odgovor.

Treći ciklus?

Da je Albert Camus umro prije nego što je uspio postaviti ciklus pobune, tj. da je sve ostalo na apsurdu, danas bismo se pitali kakav je to čovjek Camus uopće bio i što je želio reći. Nama mi je istražiti postoji li mogućnost da ni pobuna nije zadnji ciklus, jer je smrt Camusa zatekla iznenada, u prometnoj nesreći. Njegova kći kasnije

²¹ A. CAMUS, *Kuga*, str. 156.

²² A. CAMUS, *Stranac*, str. 91.

je objavila neka njegova djela koja su ostala u rukopisima, neobjavljena: to je roman *Sretna smrt*, ali i nedovršeni *Prvi čovjek*. Očito je da je Camus radio na novim projektima, a u kojem se smjeru njegova misao mogla razvijati, možemo samo prepostavljati.

U svakom slučaju bilo bi ishitreno govoriti da je na umu imao i treći ciklus, no neki stručnjaci kažu da, ako bi i bilo tako, to bi mogao biti ciklus ljubavi, i tu ćemo ideju malo istražiti.

Camus u svim svojim djelima »kotirat« s istinama koje stoje u samoj srži kršćanstva, a to su ljubav i žrtva za drugoga. Diego se žrtvuje za grad, dr. Rieux zaključuje kako će pogled pun ljubavi uvijek biti jači od kuge, Tarrou umire kada se osvrne i shvati da je izgubio sjećanje na majku koju je volio i koja mu je bila jedino svjetlo u životu, a tu je uspomenu čuvaо osam godina. Camus želi reći da se ne može živjeti u prošlosti bez jasne vizije budućnosti, a budućnost ipak zahtijeva vjeru i nadu, također istine koje su u središtu kršćanstva. Nada kod Camusa ne leži u religiji već u međuljudskoj solidarnosti, ali kao da su to vrednote koje su suprotstavljene kršćanstvu! Čak i u fazi apsurda, Martina i Janova majka zaključuje kako usprkos svemu ljudi imaju svoje male izvjesnosti koje im pomažu da guraju naprijed, a jedna od njih je ljubav. Camus u vidu ima agapičnu dimenziju ljubavi. Potpuna ljubav između muškarca i žene nemoguća je u uvjetima kuge, a za to je kriv isključivo muškarac, kojemu je draža ideja nego zagrljaj ljubavi.

Jan se tako progonjen strahovima, čežnjama, osjećajem dužnosti, ukratko, apstrakcijama, vraća u neistraženi dio svoje unutrašnjosti. Napušta sigurnost odnosa s ženom i odlazi iz južnih krajeva u pustinju svoje unutrašnjosti, iako ga žena preklinje da to ne čini. Mersault, dok čita članak o tome u čeliji, kaže da je glupan dobio što je i tražio.

Da bi Camusu dobro došao još jedan ciklus koji zaokružuje prethodna dva, očito je iz razloga što Camus nije razriješio kako bi čovjek trebao živjeti izvan vrtloga ideologija, apstrakcija, besmisla i kakav bi trebao biti autentičan čovjek, »Prvi čovjek«, u odnosu prema Bogu, svijetu, sebi i drugima. U ova dva ciklusa bio je uronjen u povijest i nije previše apstrahirao o čovjeku kao takvom, i o spasenju. To je prepuštao Crkvi i zamjerao joj, naravno, ono što i Marx – da od puste želje za utopijskim svijetom zanemaruje ovaj, a kuga uvijek čeka u prikrajku da to iskoristi. Teško je reći kako bi Camus odgovorio na gore navedeno, ali sigurno je u ljubavi vidio ključ rješenja. Pobuna i kršćanstvo ne moraju biti toliko suprotstavljeni, tj. mogu naći zajednički jezik barem na razini prakse, jer je pobuni u interesu isto ono što i kršćanstvu, a to je dobrobit čovjeka. Kršćanstvo nudi viziju sklada očitu u stanju prije istočnog grijeha. *To je čovjek kojeg ne definira smrt, uspijeva živjeti punim plućima, ali u skladu sa sobom, prirodnom i Bogom. Stanje u kojem se poklapa čovjekovo očekivanje od svijeta i onoga što mu svijet daje, taj sklad mu*

omogućuje da ne bude stranac ni sebi ni drugima, da se uspijeva savršeno izreći, bez nesporazuma, da ne treba masku u prilaženju drugome, unutrašnjost mu je plodna dolina a ne pustinja, drugi šansa da se nadide, Bog partner a ne apstrakcija koja ometa djelovanje.

Misljam da bi se i Camus složio s ovakvom vizijom svijeta, barem kao poželjnom. On nije gajio nadu da će kršćanstvo to postići, jer iza njega stoji 20 stoljeća bijede. Lijepa je to vizija svijeta, ali nakon što su je kršćani tako postavili, oni pak pre malo sudjeluju u njenom ostvarivanju, već sada, ovdje. Dok sanjaju eshatološku nadu, nevini i dalje pate. Prema Camusovom mišljenju, kršćanstvo obećava pravdu s one strane povijesti. Budućnost zahtijeva vjeru, a radne mase umorne su od patnje. Patnja troši nadu, a Camus se želi zauzeti za tu gomilu koja je izgubila vjeru i stati im uz bok. Kad se nada istroši, uvijek će ostati međuljudska solidarnost.²³ Pa makar se potpuna aktualizacija takvog svijeta dogodila tek u eshatonu, to ne znači da treba odustati od ovog svijeta. Misljam da tu leži jedan od problema Camusovog odnosa s Crkvom, tj. ono što joj zamjera. Odbacuje eshatološku nadu u korist povijesti u kojoj nevini i dalje žedaju za pravdom, dok kršćanstvo obećava novi poredak i kraljevstvo koje nije od ovoga svijeta.

Treba misliti pozitivno i iskoristiti Camusov provokatorski stav i pokazati u praksi kakvi kršćani uistinu mogu biti. To je izazov postavljen pred sve

(Antonija Vodanović)

nas. Pogrešno bi bilo nazvati Camusa ateistom, kao i presmiono nazvati ga kršćaninom. Bilo bi vrlo zanimljivo istražiti je li Camusova vizija kršćanstva u potpunosti ispravna. On često kršćanstvu lijepi etikete koje ono samo niti ne zastupa, ali namjera ovog rada nije baviti se time. U svakom slučaju, imao je vlastitu viziju pogleda na svijet i tu je viziju predstavio u svojim djenama. Ona je plod susreta s okolnostima onog vremena. Camus je bio dijete svojega vremena, ali i žrtva vlastitog sustava, kao i svi koji svijet gledaju unaprijed postavljenom prizmom. Usudio bih se povezati to s onim što kaže u *Mitu o Sizifu* (iako je kontekst govor o absurdnoj slobodi) i upotrijebiti to kao argument za gore navedeno. Čovjek je sposoban živjeti samo onu istinu koju izabere, s kojom se poistovjeti. On igra ulogu koju izabere, ako je otac i

²³ Usp. A. CAMUS, *Pobunjeni čovjek*, str. 296.

inženjer onda ne može biti žigolo i nogometničar. Apsurdni bi čovjek htio sve probati i sve proživjeti, zato se apsurd i može ogledati u teatru. Mnoštvo je uloga koje se mogu igrati. Camus je izabrao jednu viziju svijeta i nju je izlagao u ciklusima, a oni su mu diktirali stavove i okvir razmišljanja, tj. ulogu koju će igrati. Sam Camus glumio je u svojim dramama, obožavao je teatar i nogomet. Ali od istine koju je izabrao nije mogao pobjeći.

Od njegove su se smrti i svijet i Crkva promijenili. Crkva se otvorila svijetu, a Camus je umro prije II. vatikanskog koncila. Mersaultova je sve više, kao i istinâ koje se nude u pluralističkom svijetu, s tim da nijedna od njih ne integrira. Apsurd je i dalje tu, s individualizmom i neoliberalizmom koji vodi tko zna gdje, raste opasnost od buđenja Kaligule u svima nama. Čitavo društvo bi se moglo naći pred ogledalom, kao i Kaligula, i zaključiti da njegova sloboda nije dobra.

Dakako, rješenje nije u pesimizmu, ali nije ni u ignoriranju kometa upozorenja, kao što je najezda štakora u *Kugi*. Reagirati treba kako bilo da bilo. Svatko na način njemu dostupan. Kršćanstvo svojim metodama, humanisti svojim itd. Jedini kriterij jest: čovjek prije apstrakcije, i ma kako god ona milozvučna bila, i što god obećavala, ako joj dobrobit čovječanstva nije na prvom mjestu, onda se protiv nje treba boriti. Pod »apstrakcija« u ovom se slučaju misli na: kapital pod svaku cijenu, neograničenu slobodu koja vodi destrukciji društva, toleranciju kao krušku za novu ideologiju. Ne može jedan u ime tolerancije zanijekati ta ista prava desetorici, jer to vodi kaosu. Kao što ne smije većina ugnjetavati manjinu, tako ne smije ni manjina terorizirati većinu. Koji li je to tek apsurd?

Naravno da ovim kratkim pregledom nisu iscrpljene sve teme koje Camus obraduje, ali se nadam da se iz ove skice mogu nazrijeti barem neke bitne konture Camusove misli.

Filozofska kritika religije - Teološka kritika filozofije

Ivan Puljiz

Sam naslov upućuje nas na tezu da bismo u osnovi ovdje trebali raspravljati o svim segmentima filozofske kritike religije kao i o svim važnijim poveznicama između filozofije i religije. Međutim, promišljanje mi nalaže da istražimo samo neke temeljne postavke filozofskih kritika religiozne činjenice. Autor upućuje na fenomenološko, ali isto tako i povjesno filozofijsko traganje za "razumskom istinom" o poimanju specifičnog odnosa kontigentnog bivstvovanja, koje nijeće ono što mu ontološki prethodi. Iskustvo o filozofskoj kritici religije stjecati ćemo govorom o empirijskom ili mističnom Ludwiga Feurbacha, pokušajima intelektualne samodostatnosti Hegela i Spinoze, postavkom kauzalnosti Alberta Einsteina, mišlu obrnuto proporcionalnog Hegela - Ludwiga Feurbacha, teorijom djeteta Feurbachove misli Sigmunda Fruda, te tezom o samoobožavanju

Karla Marxa. Namjena teksta evidentira se u pokušaju donošenja teodicejskog naglaska na apsolutnom značaju Boga i njegove drugotnosti u odnosu na svako ovozemaljsko stvorene i konsekventnim prikazom trascedentalnih crta stvarnosti kojima autor želi pomiriti razlike između istih, što proizlazi iz zaključka teksta.

Empirijsko ili mistično: Ludwig Wittgenstein

Nakon što su povezali kartezijanski racionalizam i engleski empirizam vodeći su teoretičari znanosti odlučili braniti tezu da samo matematički i logički stavovi, te stavovi empirijskih znanosti mogu biti smisleni, dok postavke filozofije i teologije, koji su izvan toga, unaprijed treba suspendirati kao besmislene.

Na sličnom tragu razmišljanja svoju filozofiju će nastaviti i Ludwig Wittgenstein, posebno u svom djelu *Tractatus logico-philosophicus*. Sav smisao te iznimno utjecajne logičko-filozofske rasprave, koja hoće dati analizu logičke strukture jezika, moguće je prema autorovu predgovoru sažeti u dva stava koji kada se povežu navode na pominjao o nepotrebnosti metafizičkih principa. Teza bi glasila: "Ono što se može reći, može se reći jasno, a o čemu se ne može govoriti, o tome se mora šutjeti."¹ Time je Wittgenstein racionalnim Descartesovim putem zakoračio prema jasnim i razgovijetnim idejama, krenuvši ipak daleko preko Descartesa, koji je vjeri i

¹ Usp. H. KÜNG, *Postoji li Bog*, Naprijed, Zagreb 1987., str. 90.

teologiji ostavio njihove vlastite, naročno ne jasne i razgovijetne ideje.²

Povezavši kritiku jezika engleskih empirista i Russelov matematički logicizam ispravna metoda filozofije prema Wittgensteinu bi bila: "Ne reći ništa osim onoga što se dade reći, a daju se reći samo stavovi prirodnih znanosti." Stoga ukoliko netko i iznese metafizički stav onda mu je potrebno analizom jezika pokazati kako određenim znakovima u svom stavu nije pridao nikakva značenja. Većina stavova i pitanja metafizike stoga za Wittgensteina nisu unaprijed kriva, već besmislena.³ Stoga vrijedi: "O čemu se ne može govoriti o tome se mora šutjeti." Naravno je da su Wittgensteina često krivo shvaćali, kao da prema njemu sve što nije moguće smisleno, matematički-prirodoznanstveno izreći ne postoji, da je absurdno. Wittgenstein ipak misli ovako: "Osjećamo da, čak i kada se odgovorilo na sva znanstvena pitanja, naši životni problemi još nisu ni dodirnuti. Naravno tada više nema pitanja i upravo je tu odgovor. Što je izvan granica jezika, kao neizrecivo, to ipak može postojati. U svakom slučaju, postoji neizrecivo i ono se pokazuje kao mistično, pa vrijedi: "Mistično nije samo kako svijet jest, nego i da on jest."⁴

Prema tome, neizrecivo je za Wittgensteina i etično, pa ne može biti

niti stavova etike. Neizreciv je život i njegovo nastavljanje, jer rješenje zagonetke života u prostoru i vremenu leži izvan prostora i vremena. Neizreciv je napokon i Bog koji se ne objavljuje u svijetu. Time se ipak ne može kazati da Wittgenstein odbacuje metafizičko, ali je jasno da on odbacuje mogućnost da se metafizičko konstatira.⁵ Misao o Bogu, koja se ne odnosi ni na što osjetljivo, empirijsko i nenužno u ovakvojme je sustavu nemoguća. Wittgenstein će reći. "Budući da se zbiljsko ne može poistovjetiti s Bogom i budući da se odnos Boga prema zbiljskom svijetu ne može empirijski utvrditi, pitanje o Bogu pokazuje se samo kao prividni problem filozofije."⁶

Pokušaji intelektualne samodostatnosti: Spinoza i Hegel

Najdosljedniji panteistički sustav zacijelo je izgradio Baruch de Spinoza. Bog za Spinozu kao bezuvjetna izvjesnost dolazi na početak svake filozofije i kao takav on ne živi odvojeno od univerzuma, već je Bog u svijetu, a svijet u Bogu. Priroda je određen način na koji sam Bog egzistira, dok je ljudska svijest određen način na koji sam Bog misli.⁷ Pojedinačno ja i sve konačne stvari za Spinozu nisu nikakve samostalne supstancije, nego tek modifikacije jedne i jedine božanske supstancije. Bog je

² Usp. H. KÜNG, *Postoji li Bog*, str. 90.

³ Usp. H. KÜNG, *Postoji li Bog*, str. 90.

⁴ Usp. L. WITTGENSTEIN, *Tractatus logico philosophicus*, u: *Schriften I*, Frankfurt, 1960., str. 10-70.

⁵ Usp. F. COURTH, *Bog trojstvene ljubavi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999., str. 17.

⁶ Usp. F. COURTH, *Bog trojstvene ljubavi*, str. 17.

⁷ Usp. H. KÜNG, *Postoji li Bog*, str. 124.

dakle sve u svemu, čisto je immanentni, a transcendentan može biti samo ako nam njegovo beskrajno mnoštvo atributa ostaje nedokučivim, pod uvjetom da zanemarimo protežnost i mišljenje. Bog je tako za Spinozu nenadilazni, unutrašnji uzrok sviju stvari, ali i samoga sebe.⁸

U svojoj *Povijesti filozofije* Hegel drži da onaj koji počinje filozofirati najprije mora biti spinozovac. Duša se mora okupati u Spinozinom eteru jedne substancije u koju je utonulo sve što se držalo istinitim, a to je ta negacija svega posebnog, do koje je svaki filozof morao doći. To je za Hegela oslobođenje duha i njegov apsolutni temelj, iako je zanimljivo da se prešućuje problematika razumijevanja Boga ukoliko je on svijet.⁹ Hegel je posebno dobro shvatio cjelovitu situaciju svojega vremena označujući ateizam kao dubinsku struju novovjekovlja nazivajući rečenicu "Sam Bog je mrtav" izrazom naobrazbe vremena. Svojom idejom o spekulativnom Velikom petku odnosno o izmirenju Boga i smrti po apsolutnoj slobodi koja u svojoj protivnosti nalazi sebe, htio je nadvladati postojeću situaciju.¹⁰ Stoga će na mjesto čistog jedinstva postaviti dijalektički identitet koji iz sebe izvodi drugo, drugotnost opet dokida u sebi i tako posredujući razvija novi, vlastiti identitet. Pokušaj nadilaska ateizma dijalektičkim trokorakom bitka, kroz cijelu povijest govo-

ra o Bogu ostati će veoma sumnjivim procesom. Opravdano ili neopravданo, prozvan bezbožnikom, ateistom i mesijom ateizma, činjenično ostaje da se Hegelova filozofija po povijesti djelovanja prometnula u ateizam, koji nam do danas u bitnome kreira duhovnu situaciju.¹¹

Profesor Einstein i postavka kauzalnosti

Einstein navodi da pravilo o uzroku i posljedici koje vlada u znanosti kao opći zakon kauzalnosti unaprijed dokida nekakav božanski zahvat uzbivanje svijeta. Onaj koji je prožet kauzalnom zakonomjernošću svekolikoga zbijanja, tome je ideja bića koje zahvaća u tijek zbijanja svijeta u potpunosti nemoguća uz pretpostavku da se teorija kauzalnosti ozbiljno shvati.¹² Posvemašnja kauzalnost ne može prihvati niti religiju straha, niti religiju moralu, jer Bog koji kažnjava i nagrađuje nije misliv, već čovjek djeluje prema sebi izvanjskoj ili nutarnjoj zakonomjernoj nužnosti. Zato što čovjek djeluje prema izvanjskoj ili unutrašnjoj zakonomjernosti on nije odgovoran sa stajališta Boga, kao što nije ni neživ predmet za kretanje koje obavlja.¹³

Ako sada filozofijski ustvrdimo da je sve relativno, onda je mehanicizam moguć samo ukoliko je izreciv komplementarno, a onda je konsekventno

⁸ Usp. H. KÜNG, *Postoji li Bog*, str. 124.

⁹ *Isto*, str. 127.

¹⁰ Usp. W. KASPER, *Bog Isusa Krista, Tajna trojedinog Boga*, Đakovo 1994., str. 50.

¹¹ Usp. E. CORETH, *Od temelja bitka do živoga Boga*, u: *Obnovljeni život* 56 (2001), br. 4, str. 416.

¹² Usp. H. KÜNG, *Postoji li Bog*, str. 578.

¹³ *Isto*, str. 578.

izvedivo da je i Bog izreciv komplementarno. Jasno je da što su fizičari više prodirali u materiju, to je ona bila manje zorna, to je jezik bio nedovoljniji. I što su se probijali više ka granicama svemira, to je više i tu sve bilo nepredviđivo i izrecivo samo pomoću apstraktnih formula. Kao što je spoznao i sam Werner Heisenberg na tragu Einsteinove misli, svijet je sada puno razumljiviji nego prije, jer su strukture njegova reda prikazane matematičkim oblicima, ali isto tako, ako hoćemo o njemu govoriti, moramo se zadovoljiti slikama i usporedbama, gotovo kao u religioznom jeziku.¹⁴

Obrnuto proporcionalni Hegel: Ludwig Feurbach

U Ludwiga Feurbacha se pokazuje kako je za vjeru u Boga i kršćanstvo strahovito opasna bila Hegelova identifikacija konačne i beskonačne svijesti, čovjeka i Boga. Potrebno je samo promijeniti stajalište i sve se pokazuje obratnim: tada se naime konačna svijest ne ukida u beskonačnu, ni ljudski duh u apsolutni duh, nego obratno, beskonačna svijest u konačnu, apsolutni duh u ljudski duh. A baš to čini Feurbach ne želeći opojnu spekulaciju, već trijeznu filozofiju. Napuštajući apsolutno stajalište i besmisao apsolutnoga, ljudsku svijest o beskonačnom će preobratiti u ljudsku svijest o beskonačnosti ljudske svijesti. Svijest Boga tako postaje samosvijest čovjeka, spoznaja Boga samospoznaja čovjeka.¹⁵

¹⁴ Usp. H. KÜNG, *Postoji li Bog*, str. 579.

¹⁵ Usp. L. FEURBACH, *Das Wesen des Christentums*, Sv. 1. Berlin, 1956, 36-37.

Idealistički panteizam Feurbach će primijeniti na cijelu teologiju tvrdeći kako tajna svake teologije leži u antropologiji. Antropologija je ovdje shvaćena kao borbeni pojam, kao poziv na proboj u zbilju, zbiljsku nego što je ona kojom se kršćanska teologija i idealistička spekulacija moraju baviti.¹⁶ Zadaća je tako novijega doba ozbiljenje i počovječenje Boga, te uminuće i preobrazba teologije u antropologiju. Zbilja tako mora značiti osjetilnost, pa se i duh kao opće jedinstvo osjetila ima svesti na osjetilnost. Tako postavljeni senzualistički materijalizam za prvi predmet uzima čovjeka, nikako Boga. Posrijedi za Feurbacha nije više nikakvo apstraktno, umišljeno, umsko biće, nego zbiljsko ili najzbiljsko biće *ens realissimum* - čovjek.¹⁷

Tajna religije je u ateizmu. Početak, središte i kraj svake religije je čovjek, religija je tako samo čovjekovo samoobožavanje. Kršćanska religija jest odnošenje čovjeka prema samome sebi, prema svojoj biti, ali je nažalost i čovjekovo odnošenje prema nekom drugom biću i u tome je njezina neistina. Drugim riječima, Feurbach tvrdi da se u izjednačavanju božanskih i ljudskih atributa evidentira istina religije, a u pokušaju da se isti atributi razlikuju počiva njezina neistina. Posljedica te neistine jest vidljiva u efektu podvostručenja i potenciranja općenitog otuđenja i osiromašenja čovjeka. Jedino redukcijom izvanljudske, natprirodne i proturazumske

¹⁶ Usp. H. KÜNG, *Postoji li Bog*, str. 186.

¹⁷ *Isto*, str. 186.

Božje biti na prirodnu, immanentnu, urođenu čovjekovu bit moguća je istinitost religije.¹⁸ Inače, čovjek ostaje otuđen, osiromašen i neispunjeno, pa svoju želju za ispunjenjem vlastite beskonačnosti projicira na Boga. Ono što čovjek nije stvarno, ali to želi biti učiniti će svojim Bogom. Tako Boga čini bogatim, a sebe siromašnim, Bog postaje sve, a čovjek ništa. Religija je onda samo umska projekcija koja čini podjelu čovjeka. Ne Bogu sada postaje da čovjeku. Vjera da je čovjek Bog, prozvana antropoteizmom postaje samouverena teologija. Tako se stvari mijenjaju. Što jučer bijaše religija sada postade ateizam, a što se danas smatra ateizmom sutra će se smatrati religijom.¹⁹

Dijete Feurbachove misli: Sigmund Freud

Freud u svom promišljanju o religioznoj činjenici započinje tezom o religioznim predožbama, otkrivajući ih kao poučke, odnosno iskaze o činjenicama i odnosima izvanske realnosti koji kazuju nešto što čovjek sam nije našao, i koje zahtjevaju da im se vjeruje. Freud se opravdano pita na čemu se taj zahtjev za vjerovanjem temelji? Na to pitanje dobivamo tri odgovora koji su međusobno posve protuslovnici, ali i nepotpuni. Prvi odgovor naučava apriorno vjerovanje, ne tražeći dokaze. Freud iznosi protupitanje: Zašto? Možda jer smo svjesni nesigurnosti i neutemeljenosti vlasti-

tog zahtjeva. Drugi odgovor leži u tezi da trebamo vjerovati jer su vjerovali naši preci. Protupitanje: Nisu li oni vjerovali u mnogo toga što mi danas ne možemo vjerovati? Treći odgovor jest da trebamo vjerovati jer smo dokaze naslijedili iz ranijih vremena. Protupitanje: Ne potječu li dokazi o vjerovanju iz prerađenih, nepouzdanih spisa koji se pozivaju na Božju objavu, a upravo su tu neprovjereni. Freud tvrdi da je u odgovorima dobio čudan rezultat prema kojemu najznačajniji iskazi, koji bi nam imali riješiti zagonetku svijeta i pomiriti nas sa svim patnjama, posjeduju najslabiju od svih potvrda. Oni jesu, ali očito su oduvijek nedokazivi.²⁰

Nastavljujući dalje Freud će psihičkom genezom religije objasniti religijsku bit. Model ispunjenja želja, otkriven na primjeru snova i neurotičnih simptoma utkati će se u fenomen religije. Nakon dubinskog uvida u Freudovsku strukturu nesvjesnoga, nagona i snova, podcrtava se teza da religiozne predožbe nisu taložine iskustva ili krajnji rezultati mišljenja, nego iluzije ispunjenja najstarijih, najsnažnijih želja čovječanstva, a tajna njihove jačine je jačina njihovih želja.²¹ Te želje jesu želje dječji bespomoćnih ljudi za zaštitom od opasnosti života, za ispunjenjem pravednosti u ovom nepravednom društvu, za produženjem zemne egzistencije i za znanjem o odnosu između tjelesnosti i duševnosti. Riječ je dakle o projekcijama i neja-

¹⁸ Usp. H. KÜNG, *Postoji li Bog*, str. 188.

¹⁹ Usp. W. KASPER, *Bog Isusa Krista*, str. 54.

²⁰ Usp. H. KÜNG, *Postoji li Bog*, str. 258.

²¹ Isto, str. 259.

snom unutrašnjem opažaju vlastita psihičkog aparata koji nas potiče na iluzije mišljenja.²²

Freud sada zaključuje da sve religijske želje jesu infantilne želje ute-mljene u nikada posve prevladanim konfliktima djetinjstva iz kompleksa oca. Sukobi djetinjstva u dvostrukom smislu: djetinjstvo ljudskog individuuma i djetinjstvo ljudske vrste, jesu sukobi još iz ranog doba čovječanstva, jer djetinjstvo je pojedinca slika djetinjstva čovječanstva, a ontogeneza ljudskog individuuma odraz filogeneze ljudskoga roda. U oba slučaja čežnja za ocem korijen je religioznih potreba, u oba slučaja Edipov kompleks ima središnju ulogu. Religija tako nastaje iz pokušaja da se nađe utjeha s obzirom na čvrstoću života i zbog obrane protiv goleme moći prirode.²³

“Ja sam moj Bog”: Karl Marx

Marxu je jasno da se s obzirom na religiju ne može govoriti samo općenito, već valja pokušati razjasniti konkretne društvene i političke uvjete nastanka i postojanja religijske prakse koja ponižava čovjeka. Zato je Marxu presudno pitanje upravo ono o kojemu je Feurbach zašutio: Kako je došlo do religijskog samootuđenja čovjekova i kako ga je moguće prevladati? Želi li se odgovoriti na oba pitanja, a Marx to čini na početku svoga članka *Prilog kritici Hegelove filozofije prava*, tada se s obzirom na religiju, faktor društvo i faktor praksa moraju uzimati u mnogo

ozbiljnijem kontekstu nego je to uzeo Feurbach. I to u dvostrukom smislu, s obzirom na nastanak i prevladavanje otuđenja.²⁴

Kako dolazi do religioznog otuđenja? Marx polazi od konkretnih društvenih odnosa što znači: To što čovjek za Marxa, iz sama sebe projektira religiju, objašnjava se iz izokrenutog društvenog svijeta, a čovjek ne smije postati nikakvo apstraktno biće što čuči izvan njega. Čovjek je tako čovjekov svijet, država i društvo. Ta država i to društvo proizvode religiju, izokrenutu svijest o svijetu, jer su one izokrenuti svijet. Izokrenuto, nepravedno, ljudsko društvo proizvodi izokrenutu, upravo religioznu ljudsku svijest. Religiozno otuđenje ne traži samo općenitu, već i praktičnu kritiku nepravednih i neljudskih društvenih odnosa koji proizvode religiju, a koje opet religija sa svoje strane sankcionira, opravdava i utjehom održava na životu.²⁵

Religija je tako opća teorija takvoga svijeta, njegova moralna sankcija, njegova svečana dopuna, njegov opći temelj utjehe i opravdanja. Ona je fantastično ozbiljenje njegove biti, jer čovjekova bit ne posjeduje nikakve istinske zbilje. Borba protiv religije postaje stoga borba protiv onoga svijeta kojemu je religija duhovna aroma. Religija je ona koja odvraća od ovoga svijeta i njegova mijenjanja, te upućuje na onostranstvo i tješi. Tako religija na kraju ipak djeluje kao umirujuće i

²² Usp. H. KÜNG, *Postoji li Bog*, str. 259.

²³ *Isto*, str. 259.

²⁴ Usp. W. KASPER, *Bog Isusa Krista*, str. 97-98.

²⁵ *Isto*, str. 65-68.

omamljujuće sredstvo koje stvara iluzornu, umjesto zbiljske sreće postajući opijum za narod.²⁶

Kako dolazi do ukidanja religioznog otuđenja? Prema Marxu i to se ukidanje ima zbiti polazeći od konkretnih društvenih odnosa i prakse. Ne bi imalo smisla da se ljudima uzme samo opijum, a ne promijene one prilike koje iziskuju sredstva za ublažavanje боли. Ukidanje religije kao iluzorne sreće naroda, za Marxa je zahtjev čovjekove zbiljske sreće. Zahtjev da se napusti iluzija o svom stanju jest zahtjev da se napusti stanje u kojem su iluzije potrebne. Kritika religije dakle u svojoj je klici kritika doline suza, kojoj je religija aureola. Kritika je ona koja ima svrgnuti imaginarno cvijeće na lancu, ne zato da bi čovjek nosio nemaštvot, bezutješan lanac, nego da bi lanac odbacio i ubrao živi cvijet.²⁷ Iz kritike religije mora proizići i kritika politike, a onda i praktična revolucija, koju obavlja sama povijest. Zadaća je povijesti prema Marxu da nakon iščeznuća onostranosti istine, uspostavi istinu ovostranosti, dok je zadaća filozofije da raskrinkani sveti oblik samootuđenja, dodatno otupi u njegovim nesvetim oblicima. Kritika neba se time preobraća u kritiku zemlje, kritika religije u kritiku prava, kritika teologije u kritiku politike, čime Marx izvodi revolucionarni imperativ koji glasi: "Kritika religije završava učenjem da je čovjek čovjeku najviše biće, dakle kategoričkim imperativom da se sruše

svi odnosi kojima je čovjek poniženo, potlačeno i prezreno biće."²⁸

Teološka kritika filozofije

Iz fenomenološki iznesenih filozofskih teza ne slijedi fundiranje cjeleokupne stvarnosti, pa stoga ne iznosim antitetske formulacije. Cilj teksta nije pokazati da su takve teze točne ili netočne, već da su nakon ozbiljnog promišljanja neuvjerljive.

Wittgensteinov i Einsteinov prirodoznanstvenik želi donositi samo prirodoznanstvene sudove, pa stoga ne može svojom metodom niti opovrgnuti niti prihvati tezu o vjeri u Boga. Radije će se pozvati na misao da su prirodne znanosti i metafizika dvije različite osnove koje su međusobno indiferentne. Problem koji se postavlja je moguće dvojako interpretirati: Ako se Božje boštvo ostavi u njegovom božanskom svijetu, tada će transcendencija omogućiti osovjetsku immanentnost, a ako se pak s druge strane apsolutnim postavljaju svijet i njegovi zakoni, tada se vraćamo bijedi determinizma i onemogućavamo slobodu kontigentnog bivanja.

Feurbachova i Freudova projekcija pripada svakom ljudskom iskustvu i spoznaji, pa je se ne može niti poricati u religioznom iskustvu i spoznaji. Stoga projekcija nudi samo subjektivni element u spoznaji Boga, ali time ne odlučuje ništa o realnosti doživljenoga. Redukcija teologije na antropologiju ne rješava problem, na koji teologija hoće odgovarati. Iz intencionalne bezgraničnosti čovjeka ne slijedi još

²⁶ Usp. H. KÜNG, *Postoji li Bog*, str. 201-239.

²⁷ Isto, str. 212.

²⁸ Isto, str. 208-215.

da transcendiranju čovjeka odgovara realna transcedencija, ali isto tako ne slijedi iz toga bilo što za nepostojanje Boga i za redukciju predožbe o Bogu na čovjeka. Feurbachova kritika ne postiže krajnjeg cilja, već pitanje o Bogu ostavlja barem otvorenim.²⁹

Freudov ateizam nije izvoran, nego vrlo je jasno, preuzet, bez ikakve povezanosti s psihoanalitičkom metodom koju je tek kasnije razvio pod golemim dojmom sveprisutnog ateističkog prirodoslovlja. "Njegova kritika religije na tragu Feurbachove ideje o projekciji i antropoteizmu, na tragu moderne teologije je prepoznata kao kritika koja ne bi smjela samo pojačati nevjernu nevjernika, nego i pročistiti vjeru vjernika. Stoga je ona od teološki i pastoralno visokog značenja. Logično je da psihologija može razjasniti samo psihološku stvarnost, i psihički sadržaj religije, ali svojim metodama nije kompetentna i ne može ništa reći o objektivnoj stvarnosti odnosno koliko je istinito ono što se izražava religioznim predodžbama."³⁰

Marx fenomen religije nikada ne analizira zasebno, već ga unaprijed reducira na ekonomске i političke funkcije čovjeka. To znači da se slika o Bogu društveno-političkih odnosa ne može poistovjetiti sa slikom o religijskom Bogu, odnosno slika religijskog Boga samo je fragmentarno društveno-politička, a ne nikako odraz tih odnosa.

Prevladavanje filozofsko-teološke dihotomije "Istinom metafizike"

Filozofija je u prvom redu traganje za smislim. Ona kao takva prestaže ukoliko zakaže njezin istražiteljski element, a ne ukoliko nije sposobna doći do određenih odgovora. Filozofija je snažni protivnik jedne tendencije kojom bi čovjekov život bio ostavljen bez smisla ili se pak pretvorio u pasivno čekanje inicijative nekog drugog, pa makar i samog Boga, koji bi ga vođio putevima pronalaska pravog smisla vlastite opstojnosti. Problem takve filozofije je u tome što zatvarajući vrata teologički "nepoželjnem", zna zatvoriti i put na kojem bi ona, dijelom i vlastitom inicijativom, jednog dana mogla susresti ono što priželjuje, "definitivno razjašnjenje, neku najvišu vrednotu preko koje niti ima niti može biti daljnjih pitanja ili upućivanja".³¹ Mislim da ta vrijednost može biti jedino Bog.

U tom smislu je svaki put koji se Bogu otvara dobrodošao, čak i onaj koji obznanjujući absurdnu osjećajnost, koju je iskusio, a nastoji je prevladati pronalaskom pravog smisla. Pogotovo zato što je svako proglašenje izostanka smisla istodobno i vapaj za njim, jer inače ni sami izostanak ne bi bio vrijedan spomena. Ako čovjek i ima pravo naglas reći da je iskusio absurdnost, zasigurno nema pravo postavljati absurd kao polazni i konačni princip fundiranja cjelokupne stvarnosti. To bi upravo bilo uvlačenje drugih u svoju tamu, tamu koja je naša, koja nije ni univerzalna, ni apsolutna. Zato

²⁹ Usp. W. KASPER, *Bog Isusa Krista*, str. 56.

³⁰ Usp. H. KÜNG, *Postoji li Bog*, str. 259.

³¹ Usp. Ivan Pavao II, *Fides et ratio*, KS, Zagreb, 2004., br. 27.

uistinu možemo zaključiti da se unutar ovosvjetskoga na pitanje o smislu ljudskoga života ne može odgovoriti bez uske suradnje s metafizikom. I djelomični smisao, da bi uopće to bio, zahtijeva temelj, a tu se već krećemo na metafizičkom području. Kako će tko metafiziku doživljavati i prema njoj se postaviti, jedno je drugo pitanje.

Znanstveno dokazano: Bog ne postoji!?

Franjo-Frankopan Velić

Bog vjerojatno ne postoji. Zato, ne brini se i uživaj život! – Takvu smo poruku mogli pročitati prošle godine na gradskim autobusima u Londonu.¹ Akciju je pokrenula mlada spisateljica Ariane Sherine (*1980.) uz ideološku i novčanu potporu raznih ateista.² Jedan od poznatijih pobornika te akcije je biolog Richard Dawkins (*1941.), koji je nedavno objavio knjigu pod naslo-

vom *The God Delusion*.³ U njoj iznosi „znanstvene dokaze“ za nepostojanje Božje.

Dawkins i njemu slični ateisti se često pozivaju na suvremena znanstvena otkrića i dostignuća, pri čemu pod znanosti isključivo podrazumijevaju prirodoslovje. Oni uporno tvrde da su današnja fizika, biologija, kemija, genetika i srođne grane odgonetnuli, razjasnili i protumačili cjelokupnu zbilju. Korijeni toga uvjerenja sežu u XVIII. i XIX. stoljeće. Poznata nam je zgoda s fizičarom Laplaceom koji je Napoleonu predstavio svoju novu Teoriju o nastanku Sunčanog sustava. Na Napoleonovo pitanje, gdje je Bog u svemu tome, odgovorio je da mu „ta hipoteza nije potrebna“. A suvremenim znanstvenik Carl Sagan će izjaviti da roditelji imaju dvije alternative za sprječavanje djeće paralize: zapaliti svijetu ili – odvesti dijete na cijepljenje. Pa vi sada birajte što je djelotvornije!

Mi kao vjernici pratimo taj razvoj sa zabrinutošću. Prirodoslovje nastupa s tako snažnim logičkim i matematičkim argumentima da se osjećamo katkada bespomoćni. Kako reagirati na takve nastupe agresivnih ateista? Pognute se glave predati njihovim argumentima ili pribjeći fideizmu? Ni pošto! Trebamo u prvome koraku mirno i bistroga uma vidjeti do kojih je to spoznaja došla znanost, e da bismo onda u drugome koraku razmislili o mogućim posljedicama za vjeru. Nai-

¹ Vidi: <http://www.atheistcampaign.org>

² Vidi: <http://www.arianesherine.com>

³ Vidi: Richard Dawkins, *The God Delusion*. Houghton Mifflin, Boston, 2006., te također: <http://www.richarddawkins.net>

Ariane Sherine i Richard Dawkins u kampanji

me, ateisti poput Dawkinsa često zlorabe zadivljenost ljudi prema tehničkim dostignućima znajući za neupućenost prosječnoga građanina u znanstvene pojedinosti. Na taj način predstavljaju svoje osobno mišljenje kao neoborivi znanstveni zaključak.

Jedan je doprinos otporu protiv argumenata agresivnih ateista svakako najnovija knjiga njemačkoga svećenika i paderbornskoga profesora dogmatike Dietera Hattrupa (*1948.) pod naslovom *Sloboda kao igra sjenâ slučajnosti i nužnosti. Nebeski dijalazi o znanju i neznanju*.⁴ U jeseni 2009. profesor je o toj temi održao izlaganje u Splitu na Katoličkom bogoslovnom fakultete

tu. Vlč. Hattrup zna o čemu govori: diplomirani je matematičar i fizičar, doktorirao iz matematike te nakon toga studirao i doktorirao teologiju, upoznavši tako i jednu i drugu (naočigled) „suprotstavljenu“ stranu. Baveći se prirodoslovjem došao je do uvida da zapravo nema nikakvih suprotnosti između suvremene prirodoslovne znanosti i vjere, nego je poteškoća u neispravnom tumačenju prirodoznanstvenih rezultata. Fizika XIX. stoljeća mogla je poslužiti kao dokazni temelj ateističkoga mehanicističkog svjetonazora, no stanje se u XX. stoljeću promijenilo, tako da su ateisti utemeljujući svoja uvjerenja na prirodnim znanostima uvukli „trojanskoga konja“⁵ u svoju idejnu gradevinu, kako veli vlč. Hattrup. Mi vjernici još nismo postali

⁴ D. HATTRUP, *Freiheit als Schattenspiel von Zufall und Notwendigkeit. Himmelsche Dialoge über Wissen und Nichtwissen*. Herder, Freiburg/Basel/Wien, 2009. Vidi također: <http://www.dieterhattrup.de>

⁵ Isto, str. 167.

svjesni velike novosti: Prirodoslovje je jedan od najboljih saveznika teologije u raspravama s ateistima. Ako ozbiljno shvatimo spoznaje na području fizike i biologije u XX. stoljeću, onda vidi-mo kako je argumentacija Dawkinsa i njemu sličnih posve neutemeljena, ne-znanstvena, pa čak i smiješna.

Vlč. Hattrup iznosi svoja stajališta putem fiktivnih dijaloga između znanstvenika XX. stoljeća i današnjice, i to na zanimljiv i zabavan način, ali ne od-stupajući od činjenica. Tu ćemo susre-sti Benjamina Libeta (1916. - 2007.), koji je svojim istraživanjima ljudskoga mozga pobudio kod nekih sumnju u postojanje slobodne volje, ili Carla Sa-gana (1934. - 1996.), astronoma i fizi-čara, koji je pokrenuo golemi projekt potrage za izvanzemaljskim životom. U toj skupini dakako ne smije nedostajati Charles Darwin (1809. - 1882.) i njegova Teorija evolucije, koja je kroz povijest poslužila ateistima, a danas se pokazuje u sasvim drugom svjetlu.

Vlč. Hattrup zamišlja u svojim di-jalozima kako ova tri pokojnika Libet, Sagan i Darwin sa svoje „nebeske per-spektive“ promatraju naš svijet: sada imaju dosta vremena za razmišljanje te strpljivosti saslušati suvremene znanstvene rezultate i uvide, koje vlč. Ha-trrup uosobljava u fiktivnim likovim neurologa Heinricha Prirotsina, astro-fizičara Samuela Warlea, biologa-ge-netičara Edward Moroullda i kvantno-ga fizičara Leopolda Smolingera. U tim se razgovorima otvaraju novi vidici na istraživanja Libeta, Sagana i Darwina, koja su do sada bila tumačena u ko-

D. Hattrup

rist ateizma. Dijalog tih znanstvenika se odvija na uzoran način. Sugovorni-ci su otvoreni jedan prema drugome, bez predrasuda, spremni i zainteresi-rani upoznati se s novim otkrićima i zaključcima koji iz njih slijede, samo neka je sve utemeljeno na istinitim ar-gumentima.

Ovdje ćemo se prvenstveno osvr-nuti na prvi i drugi dijalog. O temama trećega i četvrтoga dijaloga govorio je vlč. Hattrup na našemu Simpoziju, pa tko želi, naći će više o tome u Zborniku Simpozija.

Sugovornici prvoga dijaloga⁶ su Amerikanac Benjamin Libet i (fiktivni) Heinrich Prirotsin, obojica vrhunski stručnjaci za ljudski mozak. Neurolozi su u šezdesetim godinama XX. stoljeća otkrili da izvršenju svakoga ljudskog

⁶ Usp. *Isto*, str. 7-29.

Naslovica Hattrupove knjige

čina prethodi određena aktivnost mozga, točnije: jednu sekundu prije samoga čina postoji u mozgu već određena spremnost za izvršenje čina (*readiness potential*). Potaknut tim otkrićem, Libet je krajem sedamdesetih godina pokušao eksperimentalno odrediti trenutak djelovanja svijesti otkrivši da je čovjek tek 0,3 do 0,4 sekunda nakon pojave potencijala spremnosti svjestan namjeravanoga čina, što je izazvalo velike rasprave. Naime, izgledalo je da čovjek nije slobodan, jer je za izvršenje čina sve spremno već prije svjesne odluke za taj čin. „Odluka“ za izvršenje čina bila bi dakle samo nužna posljedica potencijala spremnosti, slobodna volja samo privid.

Za vrijeme svoga života Libet nije htio prihvati takvo tumačenje te je

iznio neke zamisli kako bi se ipak mogla „spasiti“ slobodna volja. No, one nisu uvjerile znanstveni svijet. Međutim, vlč. Hattrup zamišlja da se Libet nakon svoje smrti nalazi „u Nebu“, što mu omogućava bolji vid na svoje pokuse i njihovo tumačenje, tako da je sada pronašao bolje argumente za obranu slobodne volje. (Radi se zapravo o Hattrupovim argumentima.) Naime, Libet (čitaj: Hattrup) smatra da su učinjene dvije velike pogreške u eksperimentalnoj potrazi za slobodnom voljom. Kao prvo, ne može postojati dokaz za slobodu ili neslobodu, jer sve što želimo dokazati mora biti objektivno. Sloboda je pak nešto subjektivno, jer je svojstvo osobe. Kao drugo, čovjek je ograničeno biće te može posjedovati samo ograničenu slobodu, dok jedino Bog – ako postoji – može biti apsolutno slobodan. No u spomenutim pokusima i u raspravama, koje su uslijedile, rabilo se (nehotice) pojam apsolutne slobode, te stoga nije ni čudo što se došlo do zaključka o nepostojanju slobodne volje. Možemo samo ići u potragu za ograničenom slobodom. Pri tome moramo uzeti u obzir temeljnu strukturu prirode, koja je otkrivena tek tijekom XX. stoljeća.

Priroda je naime isprepletena igrom nužnosti i slučajnosti. Sloboda se pojavljuje u toj igri bacajući svoju „sjenu“⁷. Govorimo o sjeni zato što nam sloboda izmiče – ona nije neki objektivni predmet koji bi se mogao izmjeriti. Pri tome je važno da su i nužnost i slučajnost zbiljske pojave: s jed-

⁷ Isto, str. 22.

ne strane se događaji u prirodi odvijaju prema čvrstim zakonima, ali s druge strada katkada i sasvim slučajno. Ako bi postojala samo nužnost, ne bi bilo mesta slobodi, jer bi sve bilo određeno za sva vremena. Isto tako ako bi postojala samo slučajnost, ne bi mogli slobodno djelovati, jer bi sve bilo nepredvidivo. Ali budući da postoje i nužnost i slučajnost, otvara nam se između tih dviju krajnosti prostor za (ograničeno) slobodno djelovanje.

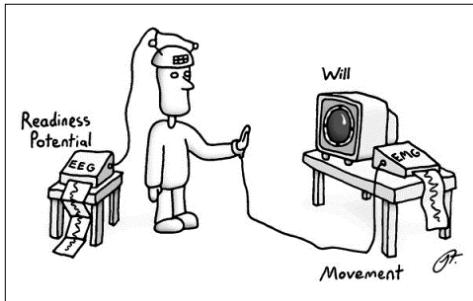
Tako pomoću fizike XX. stoljeća možemo odgonetnuti problem pojave potencijala spremnosti za čin prije svijesti o samome činu. Naime, kako se uopće stvara taj potencijal spremnosti? Ne može nastati ni iz čega, nego mora crpsti iz gradiva, koje već postoji, a to je cjelokupna čovjekova narav i osobna povijest dotičnoga čovjeka. Evo jedan primjer iz svakodnevice. Idem u šetnju. Međutim, odmah na izlazu iz kuće zapazim da pada kiša. Iz moje cijele dotadašnje povijesti, iz mojega osobnog iskustva i odgoja, iz konkretne situacije u kojoj se nalazim stvorit će se potencijal spremnosti da ponesem kišobran. Taj unutarnji glas koji mi kaže: „Ponesi kišobran!“ mogu slijediti ili ne, jer ta zapovijed ne ide odmah u mišiće ruke. Konačno odlučim se ponijeti kišobran i hvatam ga rukama. No, možda se uopće ne mogu kretati, jer sam paraliziran. I u tome bi se očitovala moja sloboda, jer je paraliza primjerice posljedica riskantnoga pothvata uslijed kojega sam stradao zbog svoga neopreza i svoje nerazboritosti.

Benjamin Libet

Sugovornici drugoga dijaloga⁸ su američki astrofizičari Carl Sagan i (fiktivni) Samuel Warlee. Sagan je kao prvi istraživao uvjete mogućnosti pojave života na drugim planetama, osobito inteligentnoga, te tako pokrenuo projekt potrage za izvanzemaljskim životom, poznat kao SETI (*Search for extraterrestrial intelligence*). Temeljna je pretpostavka SETI teorije da je Zemlja prosječan planet. Postoje otprilike 100 milijardi galaksija, a u svakoj od njih 100 milijardi zvijezda, to jest ima puno više zvijezda nego zrna pijeska na svim obalama svijeta! Otkriveno je da 10 % zvijezda imaju barem jedan planet, to jest ima barem 100.000.000.000.000.000 planeta. A budući da je Zemlja posve prosječna u svemiru, možemo zaključiti da ima mnogo planeta na kojima vladaju slični uvjeti kao na njoj. U tom

⁸ Usp. *Isto*, str. 30-67.

Libet eksperiment

slučaju život ne bi bio ništa neobično, nego nešto što se u prirodi redovito događa.

U prvi mah nam se čini da je ideja potrage za izvanzemaljskim životom vrlo zanimljiva te da je dobro pomagati i promicati taj projekt. Čak postoji mogućnost sudjelovanja u projektu putem svoga kućnog računala, takozvani SETI@home (*SETI at home*, to jest *SETI kod kuće*). A sam Carl Sagan popularizirao je svoju ideju napisavši roman *Contact*, na temelju kojega je snimljen istoimeni film s poznatom glumicom Jodie Foster u glavnoj ulozi. No nije sve tako bezazleno kako nam izgleda na prvi pogled. Saganov fiktivni sugovornik Warlee (preko kojega progovara vlč. Hattrup) upozorava da je tijekom povijesti bilo mnogo znanstvenika koji su postavili neku novu teoriju ne na temelju novih činjenica ili spoznaja, nego samo da bi osigurali i utemeljili svoj vlastiti svjetonazor, koji zapravo nije konzistentan s činjeničnim stanjem. U tu skupinu spada i Carl Sagan. Ideološka pozadina SETI teorije je naima ova: život se nužno javlja, čovjek nije vrhunac stvaranja, on nije nešto neobično, pogotovo nije „slika Božja“, jer već u našoj galaksi-

Carl Sagan

ji (da ne spominjemo one druge) ima oko milijun planeta s inteligentnim bićima, koji uz to svojim sposobnostima vjerojatno i nadmašuju čovjeka. Svrha SETI teorije je u konačnici ustvrditi nepotrebnost Božjega postojanja.

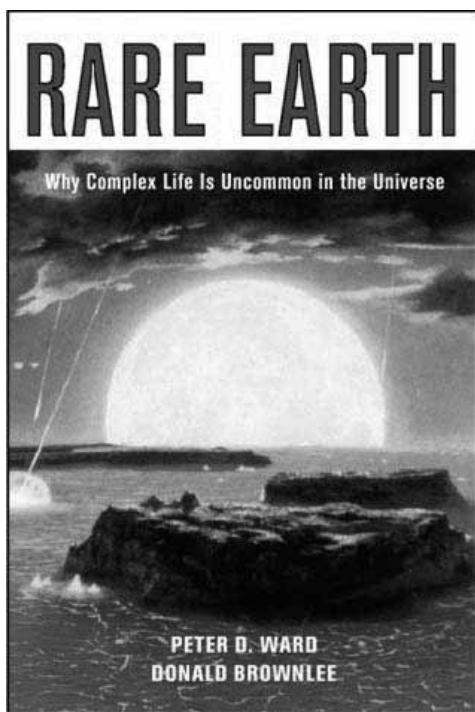
Međutim, činjenično se stanje u posljednja dva desetljeća promijenilo. Nova otkrića na području astronomije, biologije, geologije i paleontologije pokazala su da je mnogo više uvjeta potrebno za pojavu kompleksnih oblika života, nego što je SETI teorija uzela u obzir. Stoga znanstvenici danas pretežito zastupaju teoriju „rijetke Zemlje“ (*Rare Earth*), po kojoj je Zemlja jedan od rijetkih, možda čak i jedini planet s inteligentnim životom.⁹ Za inteligen-

⁹ Usp. P. D. WARD - D. BROWNLEE, *Rare Earth. Why Complex Life Is Uncommon in the Universe*, Copernicus Books, New York, 2000.

tni život je potreban cijeli niz uvjeta, koji svaki za se imaju već vrlo malu vjerojatnost. I sve te male vjerojatnosti moraju se pojaviti u jednome točnom redoslijedu, u pravo vrijeme i na pravome mjestu, tako da je sveukupna vjerojatnost vrlo, vrlo mala te od spomenutih 100.000.000.000.000.000.000 planeta ostaje samo jedan na kojem su ispunjeni svi potrebni uvjeti – Zemlja. Promotrimo samo neke od tih uvjeta koje mora ispunjavati planet da bi se na njemu mogao razviti život.

Kao prvo, potreban mu je mjesec, koji garantira stabilnost osi planete. Da nije našega Mjeseca, Zemljina bi se os stalno mijenjala te ne bi bilo stabilnih klimatskih zona. Uz to treba uzeti u obzir nastanak Mjeseca: najnovija istraživanja pokazuju da je Mjesec nastao prije 4527 milijuna godina, kada se mladi planet Zemlja sudario s objektom veličine Marsa. Taj se sudar dogodio u takvome trenutku razvoja Zemlje i pod takvim kutom da je mogao nastati stabilan dvojac Zemlja-Mjesec. Da su okolnosti sudara bile samo malo drugačije, Zemlja danas ne bi imala Mjeseca. Vidimo dakle da slučajni događaji mogu stvoriti nužne uvjete za razdoblja od milijardi godina.

Kao drugo, u Sunčanome sustavu potreban je veliki planet kao što je naš Jupiter, koji će djelovati kao „usisavač“¹⁰ kometa i asteroida. Poznata nam je sudbina dinosaura koji su prije 65 milijuna godina izumrli zbog posljedica udarca asteroida promjera 12 km. Ako bi se danas dogodio takav

Naslovica knjige *Rare Earth*

udarac, čovječanstvo bi u roku od nekoliko mjeseci bilo potpuno istrijebljeno! Ali Jupiter nas spašava. Bez njega bi svakih 10.000 godina udario objekt takve veličine na Zemlju, a s Jupitrom samo svakih 100 milijuna godina.

Kao treće, potrebna su tektonska gibanja na planetu. Ako ih na našoj Zemlji ne bi bilo, to jest ako ne bi bilo potresa (!), kiša bi u 10 do 20 milijuna godina isprala sva brda te bi cijela Zemlja bila jedan veliki ocean. U takvima se okolnostima ne bi mogao razviti inteligentni život.

Kao četvрто, planet mora imati prikladno magnetsko polje koje ga čuva od opasnoga kozmičkog zračenja. Poznato je da Zemljino magnetsko polje nastaje strujanjima unutar njezine tekuće jezgre, koja su prouzrokovana

¹⁰ *Isto*, str. 56.

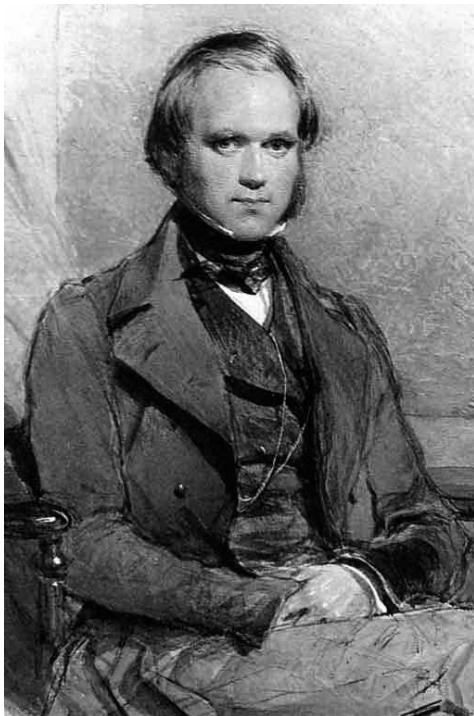

Zemlja snimljena s Apolla 17

rotacijom Zemlje oko svoje osi. I to je vrlo osjetljiva stvar (tekuća jezgra mora biti sastavljena od određenih elemenata te posjedovati točno određeni viskozitet).

Saganov sugovornik Warlee nabrava još više uvjeta za mogućnost nastajanja kompleksnoga života, koje ovdje nećemo iznijeti. Svakako, sve to pokazuje da se u prirodi isprepleću nužnost i slučajnost. Sagan ostaje zadivljen, ali kaže da se još nije „obratio“¹¹. Međutim, priznaje da u našoj galaksiji ne može biti milijun intelligentnih kultura, kako je smatrao za vrijeme svoga zemaljskog života.

U trećemu dijalogu¹² razgovaraju Charles Darwin i (fiktivni) biolog-genetičar Edward Morould. Tema je naravno Teorija evolucije, njezino tumačenje i daljnja istraživanja na tome polju od Darwinove smrti pa do danas. Darwin priznaje da su mnogi zbog

Ch. Darwin

njegove teorije postali ateisti, a on sam agnostik. No, Morould (to jest Hattrup) dovodi ga do uvida da se danas stanje stvari promijenilo. Poteškoća je u tome što se u XIX. stoljeću tumačilo Teoriju evolucije u surječju mehanističke slike svijeta, koja je potkrijepljena tadašnjim uspjesima na području fizike. Tada se slučajnost shvaćalo kao nepoznavanje svih okolnosti, koje će se pak dalnjim napretkom prirodoslovja nadvladati. U takvoj posve determiniranoj prirodi, koja uz to postoji odvijeka, nije bilo mesta za slobodu, a kamoli za Boga. Međutim, na zaprepaštenje prirodoslovaca otkriveni su početkom XX. stoljeća načela kvantne fizike te je tako onemogućen svaki potpuni determinizam. Drugim riječima: čovjek je ograničen i ne može sve znati;

¹¹ Usp. *Isto*, str. 67.

¹² Usp. *Isto*, str. 68-119.

zbilja se ne sastoji isključivo od onoga što je empirijski ustanovljivo.

Darwin je oduševljen ovim novim otkrićima, no još sumnja u zbiljsko postojanje slučajnosti. Budući da je Morould biolog, trebao je doći Albert Einstein i objasniti ulogu slučajnosti u fizici. Za života je naime pokušao dokazati da je slučajnost samo privid, no to mu nije pošlo za rukom te je postigao samo suprotno – daljnje učvršćivanje kvantne fizike. Stoga je tvrdoglavo izjavljivao: „Bog ne kocka!“ Međutim, Einstein ne želi doći, jer je još uvijek ljut što priroda ne funkcioniра onako kako bi on htio. Umjesto njega pojavljuje se kvantni fizičar Leopold Smolinger (još jedan *alter ego* vlč. Hattrupa) te u četvrtome dijalogu¹³ tumači temeljna otkrića kvantne fizike i njezin razvoj tijekom XX. stoljeća. Poruka tih otkrića je jasna: zbiljsko postojanje i nužnosti i slučajnosti. Prirodoslovci su svojom znanosti htjeli obuhvatiti cjelokupnu zbilju, ali nisu uspjeli. Pokazalo se da ne mogu u potpunosti shvatiti prirodu, a kamoli cijelu zbilju. Darwin je toliko dirnut i oduševljen da mu dolaze suze radosnice na oči.

Jesi li spoznao samoga sebe?

Ljiljana Stančić

Sokrat je bio uvjeren da je istina apsolutna, jedna i konačna, a prebiva u duši svakog čovjeka gdje ju svatko može i mora sam pronaći. Do spoznaje čovjek ne dolazi usvajanjem istine izvana, već njezinim pronalaženjem u sebi samome. Stoga je i Sokratovo osnovno životno načelo bilo: *Spoznaj samoga sebe*. Dosljedno tome Sokrat je smatrao da nitko, pa ni on sam, ne može nikoga ničemu naučiti, već mu može samo pomoći da spozna istinu u sebi, tj. njegovoj duši može pomoći rodit istinu koja je tu oduvijek bila. Sokrat je smatrao da je istina jedna i opća i kao takva prebiva u svim ljudima. Da li i danas možemo tako razmišljati?

Ja mislim da ima istine u svakoj osobi jednako kao što mislim da u svakoj osobi ima i dobrote. Ako je točno da istina prebiva u svima nama, to znači da onaj tko na bilo koji način radi štogod protiv istine ili vrijeda istinu u bilo kojem čovjeku, vrijeda istinu u svakom čovjeku, pa i u sebi samome. S druge strane, to znači da bilo kakva,

¹³ Usp. *Isto*, str. 120-161.

(Ljubica Kovač)

pa i ona najmanja laž protiv jednog čovjeka u jednakoj mjeri vrijeda čitavo čovječanstvo. Sudeći po tome koliko danas na svijetu ima laži, možemo se dobro pokunjiti jer nas iz trena u tren netko vrijeda.

Po Sokratovu uvjerenju, istina sama po sebi je najveća vrlina, najveće dobro i samo je u istini moguće dobro. Drugim riječima, dobro je samo ono što je istinito, a suprotno to znači da je neistina moguća samo kao zlo, a zlo kao neistina. Tko dakle djeluje u neistini čini zlo, kao što i zlo činiti može samo onaj tko djeluje u neistini. Pri tome je svejedno kome se čini zlo ili u kome vrijedamo istinu, jer ako su istina i dobro opći, onda je i njihova povreda opća. Povreda istine u odnosu na bilo kojeg čovjeka, povreda je vlastite istine. Isto tako, zlo učinjeno bilo kojem čovjeku, zlo je učinjeno samome sebi. Svi znamo da nitko ne bi sebi učinio nikakvo zlo namjerno (ako se naravno podrazumijeva da ta osoba zna što je za nju dobro). Prema Sokratu, svatko tko čini drukčije čini to iz

čistog neznanja. Po tome možemo zaključiti da je neznanje jedini izvor zla u svijetu. Tu dolazimo do jednog velikog problema. Iz svega ovoga prethodno rečenoga proizlazi da su jedino obrazovani ljudi, odnosno mudri ljudi dobri i moralni, a svi ostali zli. Naravno, to nikako ne može biti točno jer bi to značilo da je za dobro dovoljno samo znanje, a znamo da nije tako.

Trudim se, ali iz ovoga ne mogu izvući zaključak. Zaključka nema. Njega svatko mora izvući za sebe i nadati se da će pravilno izabrati, u korist Dobra. Koliko god se trudili shvatiti bit istine i dobra u svima nama, uvijek ćemo imati dvojbe i sumnje jer smo kao ljudi ograničeni. Jedino što sigurno možemo znati jest da smo stvoreni na sliku Božju, koji je najveća i apsolutna Istina i Dobro, pa je nužno da svi u sebi imamo istine i dobra. Preostaje nam jedino da bez obzira na razinu mudrosti i znanja koje imamo, pronađemo istinu u sebi, te radimo i živimo za opće dobro.

Povijesni hod Crkve - Istina u sjeni manipulacije

Vicko Kapitanović, intervju

Fra Vicko Kapitanović, crkveni povjesničar i sveučilišni profesor, nagrađen je 9. prosinca 2009. plaketom Sveučilišta u Splitu. Potaknuti tim dogadjajem, kao i nedavnim odlaskom u mirovinu, razgovarali smo o njegovom dugogodišnjem radu.

Roden je 12. lipnja 1944. u Ogorju Donjem. Osnovnoškolsko obrazovanje stekao je u rodnom kraju, gimnaziju je pohađao u Sinju i Zagrebu, a filozofsko-teološki studij u Makarskoj i Rimu. Zaređen je za svećenika Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja 1968. Na Papinskom učilištu Antonianum u Rimu magistrirao je iz teologije 1969. Pri Vatikanskom tajnom arhivu diplomirao je arhivistiku 1970., a u Vatikanskoj školi paleografiju i diplomatiku 1972. Na Papinskom sveučilištu Gregorijana u Rimu 1977. postigao je doktorat iz crkvene povijesti obranom disertacije o fra Andriji Dorotiću (1761.-1837.). Od tada predaje na raznim učilištima: na Franjevačkoj gimnaziji u Sinju, Franjevačkoj teologiji u Makarskoj, Pedagoškom fakultetu Sveučilišta u Mostaru, a od 1999. i na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Splitu. Od 1987. do 1992. bio je gostujući profesor na Antonianumu u Rimu.

Održao je brojna predavanja na domaćim i međunarodnim znanstvenim skupovima, predstavljao je i recenzirao knjige i članke, a bio je i urednik časopisa

sa Služba Božja (1983.-1985.) i Školski kalendar Franjevačke visoke bogoslovije Makarska (1979.-1982.). Objavio je knjige: Fra Andrea Dorotić (1761.-1837.), il suo tempo, la sua attivita e il suo pensiero (1978.), Nevest (1992.), Rukopisna i knjižna baština Franjevačke visoke bogoslovije u Makarskoj (1993.), Kristu suobličen. Život i vrline fra Ante Antića (2004.), Ilirik u odrazu kršćanske književnosti (2006.), Kršćanska arheologija (2006.).

Dobitnik ste plakete za izuzetan doprinos razvoju Sveučilišta, koja Vam je dodijeljena u Splitu 9. prosinca 2009., u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika, na svečanoj sjednici Senata Sveučilišta. Što Vam znači ta nagrada i o čemu je zapravo riječ?

Plaketu dodjeljuje Sveučilište prema Statutu i Pravilniku o priznanjima fizičkim osobama za izuzetan doprinos razvoju Sveučilišta kroz istaknuti rad na znanstvenom, umjetničkom, nastavnom, stručnom, kulturnom i

sportskom polju. Za svečano obilježavanje 35. obljetnice utemeljenja i dana sveučilišta u Splitu tajništvo Sveučilišta prikupljalo je od sveučilišnih sastavnica prijedloge za priznanja. O dopisu Tajništva raspravljalo je Fakultetsko vijeće KBF-a u Splitu koje me predložilo za priznanje za doprinos na znanstvenom polju. Prijedlog Fakultetskoga vijeća i obrazloženje prihvatio je Sveučilišni senat, pa mi je plaketa, kao što ste spomenuli, i dodijeljena. – Postavljen je pitanje što za me znači to priznanje. Za svako priznanje je uvijek potreban netko drugi. Kao povjesničaru pozнато mi je da priznanja ne odgovaraju uvijek zaslugama. I ovo priznanje tek je djelomično moja zasluga. Mogao sam u nastavi i znanosti postići veće rezulata nego što sam postigao, mogao sam se i satrti u radu, ali priznanja ne bi bilo da me nije predložilo Fakultetsko vijeće KBF-a. Prije svega ugordan je osjećaj znati da vas cijene kolege s kojima radite i oni s kojima živite gotovo čitav jedan ljudski vijek. Priznanje dolazi od ustanove kao što je Sveučilište, što daje bez sumnje određeni ugled priznanju. Mislim da je sasvim normalno da je čovjeku drago kad i drugi zapažaju njegov rad i kada taj rad može proći određenu kritičku provjeru. Priznanje promatram pod još jednim optičkim kutom kao paralelu priznanju na početku moga znanstvenoga rada, kada me ždrijebom zapala srebrna medalja pape Pavla VI. za najbolje ocijenjeni doktorski rad dotične godine na Fakultetu crkvene povijesti Papinskoga sveučilišta Gregoriana. Tako je jedno priznanje u neku ruku obilježilo početak moga znanstvenoga rada, a ovo

priznanje je došlo uz umirovljenje na Fakultetu.

Što Vas je potaklo da izaberete filozofsko-teološki studij, a potom i studij crkvene povijesti, i koliko je taj odabir utjecao na Vaš životni put?

Izbor filozofsko-teološkog studija bio je sastavni dio izbora svećeničkoga zvanja. A kada nešto izaberete svojevoljno lakše je svaladati i poteškoće koje su uz to povezane. Nakon završenoga licencijata teologije, po zamisli onih koji su me predložili na studij trebao sam studirati kanonsko pravo. Izbor crkvene povijesti je neka vrsta kompromisa, djelomično uvjetovana potrebom popunjavanja nastavničkoga osoblja na Franjevačkoj visokoj Bogosloviji u Makarskoj, a djelomično je moj osobni izbor. Studiju sam naginjao ne samo zbog izobrazbe već i iz uvjerenja da je studij područje apostolata u kojemu će možda više uspjeti nego u praktičnom dušobrižništvu u kojem sam slušao da bih mogao imati zdravstvenih problema. Što se tiče utjecaja studija na životni put njega je nemoguće promatrati sa današnje točke gledišta. Bilo je to vrijeme kada crkveni doktorati nisu u tzv. društvenom životu Jugoslavije ništa značili. Premda doktor znanosti, u svojoj vojnoj knjižici, kada sam pozivan na vojne vježbe bio sam obični vojnik sa 4 razreda osnovne škole. Čak mi ni obavezna osmogodišnja škola nije priznavana. Moralo se dakle dovijati do ostvarenja ciljeva kako se znalo i moglo. S druge strane uvijek je bilo osoba koje su nevidljivo otvarale vrata gdje ih je zaslijepljena ideologija zatvarala. Čak što više dobivao se dojam da su neke oso-

be sretne što vam mogu nešto pomoći. Zahvaljući poticaju takvih osoba i očito blagonaklonosti cenzora, tada uglednih povjesničara, priznat mi je 1986. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu doktorat iz povijesnih znanosti. Sve u svemu životna putanja gledana s odstojanja bila je zanimljiva i puna ugodnih iznenadenja. Čak i prevladane neugodnosti nakon svega čine vam se dragocjena iskustva kojima se osjećate obogaćeni. Iako otežano, upravo studij je omogućavao pristup u ondašnje znanstvene ustanove u domovini. S nekim pojedincima iz tih ustanova ostao sam dugo povezan. Znanstveni skupovi na koje sam pozivan u inozemstvu, a na kojima su sudjelovali ljudi različitih religioznih i ideoloških profila širila su obzorja mojih životnih pogleda.

Pisali ste i o prošlosti Provincije Presvetoga Otkupitelja, objavljivali arhivsko gradivo, pisali o životu i djelu istaknutih franjevaca. Doktorirali ste tezom o fra Andriji Dorotiću, velikom poborniku hrvatskog ujedinjenja. Možete li čitateljima ukratko pojasniti značaj njegova djela i u koliko su mjeri njegove misli aktualne i danas?

S objavljinjem tekstova započeo sam davne 1973. Čitateljima studen-tima moglo bi biti zanimljivo, a možda i poticajno znati kako je jedan od mojih prvih objavljenih radova, pisan znanstvenom metodom, bio upravo seminarски rad utemeljen na vrelima o biskupu Jurju Draškoviću na Tridentskome saboru. Većina mojih kasnijih radova odnosi se na franjevce jer su mi kao kasnijem arhivaru Franjevačke

provincije Presvetoga Otkupitelja bili najdostupniji arhivi te ustanove. Doktorski rad bio mi je zanimljiv već po prostornoj udaljenosti arhiva u kojima sam morao istraživati dotada nepoznatu građu, Vatikan, Venecija, Pariz, Beč, Budimpešta i više domovinskih arhiva. Andrija Dorotić bio je rijetko intele-gentna osoba nemirna duha, profesor u Orvietu, Rimu, Perugiji, Veneciji, Šibeniku, provincijal, političar, ravnatelj prvoga ureda tajne policije u Hrvatskoj i karitativni radnik. U hrvatskoj povijesti poznat je napose po svome radu na ujedinjenju hrvatskih zemalja u vrijeme pada Mletačke Republike, za što se tada zalagalo i nekoliko drugih biskupa i svećenika, kao zagrebački biskup Vrhovac, splitski nadbiskup Cipico, makarski biskup Blašković, kaštelski svećenik Bakotić i drugi. Dok su ostali zagovaratelji pokušavali ideju o sjedinjenju proturuti preko agenata, Dorotić je sakupio više vjerodajnica gradova, općina i župa u Dalmaciji i s šibenskim plemićem Kazimirom Vrančićem osobno ih ponio caru u Beč. U promemoriji upućenoj caru, sačuvanoj u prijepisu u Državnom Sezéchenjevu arhivu u Budimpešti Dorotić posebno inzistira na obnavljanju Hrvatskog trojednog kraljevstva, tj. Dalmacije, Hrvatske i Slavonije u okviru ondašnje Ugarsko-Hrvatske države. Dalmaciju u Trojednici promatra kao zasebno kraljevstvo koje bi danas odgovaralo posebnoj regiji ili županiji. Od cara traži da se Kraljevini Dalmaciji ostave njezina municipalna prava i promiče pomorska orijentacija, u ono vrijeme okrenutu trgovini. Iako je žestoko kritizirao Veneciju zbog nje-

zina zanemarivanja školstva u Dalmaciji držao je da bi prvenstveno trebalo otvarati obrtničke i trgovачke škole a više škole rezervirati tek za nadarenije mladiće u skladu s potrebom vođenja javnih poslova, kako se ne bi namnožili dokoličari za apstraktno mišljenje dok je toliko ljudi potrebno za rad u poljodjelstvu, različitim radionicama i promicanju trgovine. U vrijeme Domovinskoga rata jedno njegovo pismo o Vukovaru potaklo me na objavljanje njegovih političkih spisa. Koliko su neke njegove misli aktualne i danas pruža rečenica o pravosudu koja djeluje kao izvučena iz nekih današnjih novina: "Pravosude neka se obavlja [...] točno, bez zatezanja, bez sitničavosti i bez okolišavanja i pukih formalnosti i opasnih odvjetničkih zavrzlama". San o ujedinjenju, možda ponešto drukčiji nego što ga je on zamišljao danas je ostvaren.

Objavili ste više knjiga, od kojih je zadnja *Kršćanska arheologija*, priručnik s kratkim osnovama kršćanske arheologije, ocijenjen "hrvatskim privijencem i pionirskim pothvatom". Kako ste došli na ideju o izradi takvog priručnika?

To sam kratko naveo u predgovoru knjige. Kako su neki čitatelji knjigu već imali u rukama ovdje samo naglašavam važnost kršćanske arheologije u teološkom obrazovanju. Kršćanstvo je povijesna religija. Kršćanski Bog utjelovio se u vremenu i živio s ljudima na zemlji. Njegovo otajstveno tijelo – Crkva razvija se kroz povijest. Proučavanje razvoja Crkve proučavanje je razvoja Kristova otajstvenog tijela i zbog toga važno svakom kršćaninu.

Kako za početke Crkve tako i za razvoj kršćanstva na hrvatskom tlu imamo malo pisanih vrednih. Bilo je potrebno otkrivati spomenike zatrpane zemljom. Arheolozi su otkrili mnoštvo sakralnih spomenika. Novinske vijesti prilikom pojedinih otkrića upućuju na zaključak da je javnost s osjetljivošću i radoznašću pratila otkrića. O njima su napisane izvrsne studije. Pa ipak te studije objavljivane u znanstvenim i stručnim časopisima, pisane stručno i znanstveno nisu puno privlačile obično čitateljstvo. Za njima su uglavnom posezali samo znanstvenici ili studenti arheologije. Ostalom su čitateljstvu bile potrebne sinteze pisane kratko i razumljivo.

Nedostatak sinteza iz kršćanske arheologije osjetio se i u teološkom obrazovanju. Prethodni pokušaji sinteza ili su već zastarjeli ili bili nepotpuni. Pa iako u novije vrijeme postoje istančanim znanstvenim osjećajem i širokoj publici pristupačnim načinom obrađeni umjetnički ranokršćanski spomenici u Hrvatskoj, nedostaje im teološki pristup. Shvaćena kao dio antičke arheologije, kršćanska je arheologija izgubila svoje teološko značenje otčitanja nutarnjega života Crkve – koja je otajstveno Kristovo tijelo. Knjiga *Kršćanska arheologija* nastala je dakle, sa svim svojim prednostima i ograničenjima, kao udžbenik svoga vremena. Pisao sam je da bi olakšao studentima pristup spoznaji o ranokršćanskoj Crkvi i njezinu razvoju na hrvatskim prostorima na temelju njezinih spomenika.

Čovjek ste širokog kruga interesa. U Vašem dugogodišnjem dje-

lovanju, koje Vam je područje rada bilo najbliskije? Istraživačka, znanstvena ili predavačka djelatnost?

Znanost prepostavlja istraživanje i zaključivanje o uzrocima nekoga učinka. U svakom istraživanju postoji određena mjera radoznalosti. Zbog čega se i kako nešto događa ili se dogodilo? Krug znanstvenog i inog zanimanja često je uvjetovan životnim mogućnostima. Nije uvijek moguće raditi ono što vas zanima. U najviše slučajeva istraživanje je učinak potražnje. To je uvjetovalo i raznolikost mojih istraživanja. U svemu je ipak stajala misao vodilja da znanstvena istraživanja ostaju u okviru apostolata. Kao povjesničar proučavao sam prvenstveno pojавno djelovanje Crkve ne upuštajući se u njezino otajstveno djelovanje što je područje teologije povijesti. Kako arhivska ili druga znanstvena istraživanjima zahtijevaju dugotrajno vrijeme da bi se izložilo i objavilo cjelovito istraživanje i mogao sagledati učinak mukotrpno-ga rada, znanstveno-nastavno zvanje u kojem je moguće prenijeti i djelomična saznanja zbog toga mi je bliskije.

Prepostavljam da Vas odlazak u mirovinu nije udaljio od rada. Imate li u pripremi neku novu knjigu?

Leksikografski zavod u Zagrebu upravo je objavio *Hrvatski franjevački biografski leksikon* kojemu sam jedan od urednika, a na kojemu sam više godina radio prije odlaska u mirovinu. U prijevodu dr. Bruna Peze i u izdanju Splitskoga književnog kruga uskoro izlazi Vinjalićev *Kratki povijesni i kronološki pregled važnijih zbivanja koja su se dogodila Slavenima u Dalmaciji, Hrvatskoj i Bosni, 1514. – 1769.* kojemu

sam napisao uvod, uskladio s izvornikom i dodao objašnjenaja. I sam se nadam da na tomu neću stati. Ako me Gospodin poživi i ne budem imao većih zdravstvenih tegoba nadam se da će se potom pojaviti još poneka knjiga. O planovima ne bih govorio. Živi bili pa vidjeli ostvarenja.

Vrijedi li danas latinska poslovnica *Historia est magistra vitae?*

Od Cicerona koji je izrekao tu rečenicu do danas mijenjala su se mišljenja o vrijednosti poznavanja povijesti, tehnicu istraživanja i metodama. Povijesna znanost je različita od prirodnih znanosti u kojima isti uzrok u istim okolnostima dovodi do istog rezultata. Mnoštvo nepredvidivih čimbenika, među kojima znatnu ulogu ima ljudska volja, utječe na povijesne činjenice da se one odvijaju onako kako se odvijaju. Nema, prema tome, govora da bi povijest bila nepogrješiva učiteljica ili trajna vrijednost i dragocjenost za sva vremena (*κτῆμα ἐς αἰεί*) kako je držao Tukidid. Koliko je učiteljica najbolje se, ipak, očituje u tome da je najviše manipulirana znanost. Svatko ju pokušava okrenuti na svoju stranu i upregnuti u svoju korist, očekujući uspjeh upravo zamračenjem istine. Pod povijesnom istinom podrazumijevamo rezultate ozbiljnih i objektivnih istraživanja. No, povijesna istina nije isto što i stvarna istina koju povijesna znanost u potpunosti nikada ne može otkriti. Poznavanje sebe već je djelić poznavanja povijesti. Za razboritu osobu to je već pogled i u budućnost. Okrenuti se budućnosti, zaboravljajući prošlost, kao što neki znaju naglašavati, jednak je gubitku pamćenja ili dopustiti zave-

U Saloni, 16. I. 2010.

zati oči i prepustiti se nekome da vas vodi na uzici. U budućnost se najbolje ide otvorenih očiju. Možda povijest u tome i nije najbolja učiteljica, ali odbaciti njezine pouke bilo bi nerazumno.

Što biste na kraju poručili studentima KBF-a, vjernim čitateljima lista Odraz?

Pretpostavljam da su najvjerniji čitatelji *Odraza* studenti i mlade osobe, ali i starije koje vole studente pa ih zbog toga zanima sve što poduzimaju. Postavljeno pitanje zahtjevno je kao i život kojim se kroči. Za životni izbor i put nema recepta. Odgovori se traže iz dana u dan. Prema zvijezdi ideala čovjek se kreće poput lađara koji jedrima i kormilom usmjerava lađu zavisno od vjetra, pa mu je unaprijed nemoguće dati preporuku gdje i kada će nešto poduzeti. Uzrečica kaže da je svatko kovač svoje sreće. Isto tako je i graditelj svoga mlađenackoga sna. Odgovore kako ostvariti san svatko mora potražiti sam. Radije bih vam na odlasku iz akademске zajednice kazao što maštam i prijelekujem o vašim ostva-

renjima. Upisali ste se na fakultet s idealima. Zadatak vam i nije baš lagan, pripremiti se za pronošenje *Istine* koju iz dana u dan otkrivate i proučavate. Blizak je dan kada ćete je razglašavati ljudima, Božjim miljenicima, ma radi vi u katehezi, politici ili bilo gdje. Ne obeshrabrite se kad vam oblaci života zastru zvijezdu idala. Čežnje vas ne varaju. Zvijeda svijetli za oblacima i onda kada je oblaci zastiru ili sunce nadjačava njezinu svjetlost. Naraštaj kojemu pripadam ide svome zalazu. Ostavlja vam mnogostrukе probleme, pa i one oduvječ vezane sa "zlatnim teletom". Kao sutrašnji vođe naroda, vođeni zvijezdom ideała provedite taj narod - bude li trebalo i pustinjom života - znajući da ćete stići u smiraj božanskoga zagrljaja.

Od srca Vam čestitamo na postignutim rezultatima, i radujemo se isčekujući buduća ostvarenja!

Zahvaljujem na razgovoru i sređačno pozdravljam sve čitatelje lista Odraz.

Intervju pripremila: Sunčica Semerad

Tijelo u suvremenom svjetu i euharistiji

Gina Šparada

Primjećujemo veliko zanimanje za tijelo danas. Možemo govoriti o tijelu kao idolu. Mnogo vremena, novca i truda ulaže se u ugađanje tijelu te u poboljšanje njegove kvalitete.

Kultura tijela

U današnjem kultu tijela, fizički izgled dobiva apsolutnu važnost. Uzimajući u obzir opsivno usmjerenje na mladenački izgled i modu koja vodi nepotrebnom rasipanju vremena i sredstava za dosizanje filmske ideje ljepote. A u stvarnosti se obavljaju neuspjeli pokušaji nijekanja činjenice godina i smrtnosti.¹ Uočavamo moralne probleme do kojih dovodi apsolutizacija tijela. »Kult i kultura tijela uzrokuju stigmatizaciju, marginalizaciju i velik gubitak samopoštovanja za bolesne, starije ili bilo koga tko je postigao išta manje od razine čarobne privlačnosti koja je plod nečije tuđe ideje.«²

Ono čemu ljudi pribjegavaju u utrci za savršenim tijelom nisu samo različiti tretmani koji njeguju i pomlađuju tijelo, nego i estetske operacije koje ga

mogu potpuno izmijeniti, te različite vrste označavanja tijela kao, primjerice, bojanje kose ili stavljanje nakita. Ili pak tetovaže i, u novije vrijeme sve češće, brendiranje ili žigosanje tijela. To sve upućuje na ljudsku potrebu da se obilježe, opečate biljegom koji, u ovom slučaju, predstavlja njihov vlastiti odraz.

No, kako je naša duhovna i psihička razina podložna rastu i promjeni, tako je i tijelo. Ono već izražava naš identitet. Zato nije potrebno sadržaje koji pripadaju drugoj "razini" identiteta na silu obilježavati na tijelu.

Kultura smrti

Kultura tijela pospješuje i neminovalno vodi u kulturu smrti, smrti tijela i time osobe kao takve.

Ljudi, osobito pri različitim estetskim operacijama, ubijaju svoje tijelo radi boljeg, ali sada tuđeg tijela. A da bi sve ispalо što savršenije, više se ne sustežu ni od zloporabe mrtvih tijela, osobito fetusa i dobronamjerno doniranih tijela u medicinske svrhe. »Američko gospodarstvo zaradi stotine milijuna dolara prodajući proizvode napravljene od doniranih ljudskih tijela. Donirana koža puni usne svjetskih top modela po cijeni od 1.050 dolar-a za tretman. Stomatolozi koriste temeljne ljudske kosti otprilike 200.000 puta godišnje u tretmanima svojih pacijenata. Blistavi katalozi oglašuju oko 650 proizvoda izrađenih od dijelova ljudskog tijela. Nigdje u državi nije ožalošćenim obiteljima rečeno da njihovi darovi pune brzorasteću indu-

¹ Usp. "And the Word became flesh (Jn 1,14)", *A Theological Reflection on the Human Body*, u: http://www.rcan.org/archbish/jjm_letters/HumanBody.htm, na dan: 25.03.2010., str. 1.

² Isto.

striju za koju se predviđa da zaradi oko milijardu dolara u roku od tri godine. (...) Donatori ne znaju da je tkivo pregrađeno u proizvode kojima jedan gram dosiže cijenu u razini dijamanta.«³

Najozbiljnija opasnost je praktično poricanje tjelesnosti i njegove posljedice. To se vidi u eutanaziji, pobačaju, tehnikama istraživanja i reprodukcije koje oštećuju ljudski život.⁴ »Donirana ljudska tijela zamjenjuju lutke i životinje u ponekad bizarnim projektima koji su skriveni od javnosti. (...) Tijela se lome da bi se testiralo zračne jastuke u automobilima, glave se ispuštaju da bi se testiralo kacige, a ruke da bi se testiralo sportske štitnike za laktove.«⁵

Iako bi ovakva postupanja s tijelom mogla naći opravdanje u brizi za bolji-tak ostatka čovječanstva, osjećamo u podnožju nehumanih ophođenja, bilo s živim, bilo s mrtvim tijelom, jedno uvjerenje koje ne čuva sjećanje na pokojne, i koje želi reći da tijelo nije važno.

Dok se eutanazijski pokret zalaže za ubijanje bolesnih i nesposobnih, njegovi podupiratelji znaju da bi se većina ljudi zgrozila na pomisao ubi-

janja druge osobe. Zato traže način da depersonaliziraju bolesne i hendikepirane. Kažu da ubiti njih zapravo znači samo lišenje njihova tjelesnog života.⁶ To možemo shvatiti, jer vjeruju da su psihički i duhovno već uništeni. Dakle, ukoliko ubijete samo tijelo, to se ne računa.

Ali tijelo i pogled koji netko uputi njemu središnja je točka svih pitanja vezanih uz ljudski život. Nema sumnje da je to jedan razlog zašto je toliko muka podneseno danas da bi se ignoriralo ljudsku tjelesnu realnost. Apstraktни argumenti poput "pravo na izbor" ili "pravo na smrt" na velikom su riziku da budu nadidjeni "krvno – mesnom" realnošću ljudskog tijela. Jedino tijelo stavlja ljude odmah i opipljivo u dodir sa stvarnošću. Lako je govoriti o okončanju trudnoće, ali možda nije lako pogledati isjeckano dijete. Razlika je u tijelu, koje nas prisiljava da pogledamo realnost onakvom kakva jest.⁷

Dakle, nerealistična glorifikacija tijela za čovjeka isto je opasna kao i ni-jekanje tjelesne stvarnosti.⁸ Radi se o tome da čovjek pokazuje svoje nesnaženje u ispravnom vrednovanju.

³ M. KATCHES i dr., *The Body Brokers: Part 1-Assembly Line. Donors don't realize they are fueling a lucrative business*, u: <http://www.lifeissues.net/writers/kat/org01bodybrokerspart1.html>, na dan: 25. 03. 2010., str. 1.

⁴ "And the Word became flesh (Jn 1,14)", *A Theological Reflection on the Human Body*, u:<http://www.lifeissues.net/writers/edi/edi07humanbody2.html>, na dan: 25. 03. 2010., str. 1.

⁵ R. CAMPBELL i dr., *The Body Brokers – Part 3: Researchers*, u: <http://www.lifeissues.net/writers/kat/org01bodybrokerspart3.html>, na dan 24. 03. 2010., str. 1.

⁶ Usp. "And the Word became flesh (Jn 1,14)", *A Theological Reflection on the Human Body*, u: <http://www.lifeissues.net/writers/edi/edi07humanbody2.html>, na dan: 25. 03. 2010., str. 1.

⁷ Usp. *Isto*.

⁸ Usp. *Isto*.

Tijelo kao višak - Masovni mediji

Kad govorimo o, još uvijek, jednom od najzastupljenijih medija u svijetu - o televiziji - primjećujemo da ona postaje suvremeni princip dualizma. Razdvaja tijelo od duha u praksi, kao što ih je Descartes razdvojio u filozofiji. I koliko god u postmodernoj postojao poriv za ponovnom čovjekovom cjelovitošću, čovjek si, na neki način, sam otežava tu mogućnost. Čovjek je uspravnim hodom omogućio prijem slike koja je daleko, mijenjanje slike promjenom tjelesnog položaja, a izumom televizora omogućio da slike dolaze njemu i time degradiraju sposobnosti tijela koje mu je priroda dala.

A najvažnija bi bila upravo sposobnost tjelesne komunikacije.

Postoje i razvijeniji mediji od televizije, ali primjećujemo da otuđenje tijela raste. Iako se daje sve više prostora čovjeku, koji više nije tek promatrač onoga što se preko masovnih medija prenosi, nego mu se dopušta da bude i autor sadržaja, vidimo da sve to smjera k većem angažiranju čovjekovih misli, osjećaja, tj. čovjekova unutarnjeg svijeta - nauštrb njegova tijela. »Tržišno prihvaćenom postala je teza da je najbrže rastuća i najrentabilnija ona industrija koja je objedinila telefon, televiziju, kompjutor i medijsku umjetnost. Zaživio je novi svijet istovremenosti u kojem je vrijeme stalo, a prostor nestao.«⁹ U svijetu bez prostora i vremena, tije-

lo više nema što raditi jer »...tijelo jest prisutnost u vremenu i prostoru.«¹⁰

Robotika

Poruka u definiciji čovjeka kao "racionalne životinje" bila je naglasiti prvenstvo i nadmoć racionalnog nad tjelesnim dijelovima pripisanim životinji. Nije čudno da je iz obrnuto proporcionalnog odnosa racionalnih funkcija i tjelesnih radnji (više racionalan znači manje ovisan o tjelesnom), proizšlo dugo, još uvijek prisutno, ignoriranje tjelesnog. Ova namjera kulminira u kompjutorskim znanstvenim projektima kojima je cilj stvoriti strojeve sposobne oponašati ljudske mentalne funkcije, i u programima umjetne inteligencije koji se uglavnom rukovode metaforičkim sloganom "um je kompjutor".¹¹

Iako se možda u početku mislio da će biti najteže umjetno stvoriti čovjekove funkcije koje su specifično njegove, i kojima se najviše razlikuje od ostalih bića, pokazalo se da se: »kompjutori... mogu sjajno baviti idealnim jezicima i apstraktnim logičkim odnosima. Pokazuje se da je upravo ona vrsta inteligencije koja je i nama i životinjama zajednička, kao što je prepoznavanje obrazaca (zajedno s uporabom jezika koji, uistinu, može biti isključivo ljudski), ta koja se opire kompjutorskoj simulaciji. Moglo bi

⁹ A. ŠUNDALIĆ - I. HETEŠI, *Mediji i nove vrijednosti. Društva slobodnog tržišta*, u: *Informatologija* 39 (2006.) 4, str. 272-273.

¹⁰ I. ŽIŽIĆ, *Tijelo i obred. Teološka promišljanja o obrednosti tijela i tjelesnosti obreda*, str. 2.

¹¹ Usp. Z. RADMAN, *O tjelesnoj dimenziji značenja i o značaju tijela*, u: *Filozofska istraživanja*, 15 (1995.) sv. 3, str. 461.

postati očiglednim da ono što razlikuje osobe od strojeva, bez obzira kako mudro konstruiranih, nije odvojena, nematerijalna duša, nego jedno uključeno, smješteno, materijalno tijelo.«¹²

Tijelo kao simbol

U hegemoniji ekonomije koja u tijelu vidi "radnu snagu", u medicini koja vidi "organizam", u odnosima koji vide "užitak", tijelo sve više postaje predmetom, sve manje subjektom. No, tijelo više nije "šutljivi sluga". Tijelo je simbol i izvorište simbola. U simbolu se čovjek izrekao i kazuje, simbolom se on događa kao prisutnost u svijetu.¹³

Simbol je u početku bio predmet presječen na dva dijela, dva komada keramike, drva ili kovine. Dvije osobe čuvaju po jedan dio: domaćin i gost, vjerovnik i dužnik, dva hodočasnika, dva lica koja se rastaju na dugo vrijeme. Kad se iznova sastanu, uspoređivanjem dvaju dijelova potvrdit će svoju povezanost, gostoprимstvo, svoje dugove, ili svoje prijateljstvo.¹⁴

¹² H. L. DREYFUS, *What Computers can't Do*, Harper, New York 1979., str. 236. – 237., preuzeto iz: Z. RADMAN, *O tjelesnoj dimenziji značenja i o značaju tijela*, u: *Filozofska istraživanja*, 15 (1995.) sv. 3., str. 451. – 465. Naravno, ovisno o shvaćanju i opsegu pojma duše, kao nepodložne kompjutorskoj simulaciji mogu se navesti i pojedine njezine dimenzije. To je prvenstveno duh - ukoliko bi ga netko svrstavao u razine duše.

¹³ Usp. I. ŽIŽIĆ, *Tijelo i obred. Teološka promišljanja o obrednosti tijela i tjelesnosti obreda*, str. 1. – 2.

¹⁴ J. CHEVALIER - A. GHEERBRANT, *Rječnik simbola. Mitovi, sni, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*, iz uvođa, str. V.

Premalo bi bilo reći da živimo u svijetu simbola. Svijet simbola živi u nama. Simboličko izražavanje pokazuje da čovjek pokušava odgonetnuti i svladati sudbinu koja mu izmiče u tami što ga okružuje. Simbol se ne može definirati. Njemu je u naravi da razbija čvrste okvire i spaja krajnosti u jedinstvenu viziju.¹⁵

Simbol postoji samo na razini subjekta, ali temelj mu je na razini objekta. Subjektivna stajališta pribjegavaju osjetilnom iskustvu, a ne konceptualizaciji. Simbol je kategorija visine, ali i jedna od kategorija nevidljivog. Odgoonetanje simbola vodi nas, prihvativom riječi švicarskog slikara Paula Kleea, prema »neizmjerenim dubinama prvočitnoga duha, jer simbol pripaja vidljivoj slici dio nevidljivoga koji je zamijećen nadnaravno«.

Sudjelovanje tijela u liturgiji

Vjera se ne svodi na *intellectus fidei*, ona je prvenstveno *affectus fidei*. Ukoliko se zatvorimo u svijet misli, gubimo doticaj s liturgijom, jer ona ne traži da sami stvaramo predodžbu onoga s čime se trebamo susresti. Sveti je estetska kategorija, mora ju se percipirati da bismo ju susreli. To ne možemo samo pomoći razuma. Potrebno je tijelo, potreban je simbol. Jer simbol nije samo sličan nečemu, on istinski

oblici, likovi, boje, brojevi, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1986., iz uvođa, str. XI.

¹⁵ Usp. J. CHEVALIER - A. GHEERBRANT, *Rječnik simbola. Mitovi, sni, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*, iz uvođa, str. V.

sudjeluje u liturgiji. Simbol nije cjelina, on je dio, ali nije ni isključivo dio, jer što ima uključuje i ono što nema. U simbolu čovjek sam sebe nadilazi, sebe doživljava kao vrata prema transcendenciji.

Za vjernika koji se u liturgiji sve manje prepoznaće kao subjekt slavlja, a sve više kao pasivni adresat pojmovnog posredovanja, liturgija postaje tek marginalna forma institucionalnog odnosa s tradicijom. U jednoj liturgiji koja je izgubila dimenziju svetoga, a prepustila se stereotipnim odgovorima na svakodnevna moralna i društvena pitanja, legitimirajući se zauzetošću za "čitavog čovjeka", tijelo je osporeno. Stavljen u sjenu pojma, tijelo se vraća u "šutljivo stanje", odakle ne prispijeva odnosu, ne izriče se govorom, ne događa se kao životna forma prisutnosti. Čak i kad mnoštvom riječi um to sazna, tijelo se čuti uskraćenim vidjeti, čuti, doticati. *Riječ koja je tijelom postala.*¹⁶

Jedinstvo preko tijela i krvi Kristove

Ne možemo ispravno proživjeti ujedinjenje s Bogom ukoliko nismo ispravno doživjeli proces hranjenja i pijenja koji se događa u nama. »Uzeti i jesti ne govori riječima, već govori tijelom. Po njemu sav čovjek od – govara na inicijativu drugoga. To su simbolički čini preko kojih osoba ulazi u prisutnost drugoga, prima i daruje život.«¹⁷

¹⁶ Usp. I. ŽIŽIĆ, *Tijelo i obred. Teološka promišljanja o obrednosti tijela i tjelesnosti obreda*, str. 1.

¹⁷ I. ŽIŽIĆ, *Tijelo i obred. Teološka promišljanja*

Dopuštajući nam da primimo njeovo tijelo i krv, Isus stvara tjelesno jedinstvo između sebe i vjernika. Da bi do toga došlo, moramo očuvati našu tjelesnost, koja je bila dugo ignorirana, ali i materijalnost samih euharistijskih simbola preko kojih Bog s nama uspostavlja to jedinstvo. »... Hostija se prije nije smjela ni dodirnuti. Tijelo je tako postalo dematerijalizirano preko svake mjere. (...) "Uzmite i jedite", rekao je Isus. O tome se više nije vodilo računa. Sakrament u svom pravom smislu bijaše sveden na gotovo ništa u korist sadržaja koji bijaše posve odvojen od njega. Čovjek i njegovo tijelo bili su odvojeni od otajstva na kojega su pozvani. Od baroknog doba pa sve do naših dana, sav realizam euharistije nije bio usredotočen na čin – jesti – nego na stvarnu Kristovu prisutnost u onome čime se pričešćivalo. (...) Stvarnost euharistije tako se događala na neosjetljivi način. Danas, naprotiv, potrebno je naglasiti osjetni vid euharistije, jer sada jedemo tijelo i pijemo krv.«¹⁸ Zato ne smijemo smetnuti s uma ono što čin ishrane znači u svakodnevnom životu, jer euharistija ne donosi nove kategorije, već ukazuje na istinsko značenje onoga što je Krist za nas učinio. A to je učinio uvezši naše slabo tijelo i darujući nam se u hrani, pozivajući nas na večeru.

Ako su hrana i piće temeljni elementi života i ako se blaguju u obiteljskom zajedništvu, nije li poziv na ručak ili večeru poziv u zajedništvo - dat

¹⁸ o obrednosti tijela i tjelesnosti obreda, str. 3.
G. LAFONT, *Euharistija – hrana i riječ*, u: *Služba Božja* 48 (2008.) 1, str. 68.

ćemo ono što je naše, naša dobra, naš život da bi netko mogao živjeti.

Imamo Božji poziv na zajedništvo. No, on ne daje dio od sebe ili dio sebe da bi nešto dobio zauzvrat, već on daje čitavog sebe, da bismo mi dobili njega, time i sebe. Jer tko jede njegovo tijelo i pije njegovu krv, imat će život vječni. A mi njegovo tijelo možemo primiti samo svojim tijelom. Time se događa jedinstvo bez ostatka, jer se vjernik pretvara u ono što prima. »On postaje stvarno tijelo Kristovo zajedno sa svima koji se pričešćuju.«¹⁹

Kultura u kojoj se sve ulaže u tijelo zamijenila je Boga tijelom. S druge strane, u kulturi smrti koju je izazvala, sebe je postavila Bogom koji određuje o životima drugih ljudi.

Shvaćajući tijelo na ispravan način, kao ono koje traži i jest odnos, traži i jest prisutnost, otvara se prostor za drugoga, u konačnici i za samoga Boga.

Tijelo ne bi trebalo biti instrument naših samopotvrđivanja, već mogućnost sjedinjenja s transcendencijom, na koju smo svi upućeni.

Danas postoji jedna neutažena glad za iskustvom, želi se uvijek iskusiti nešto novo, a u podnožju leži praznina kojom su "ispunjeni" osjeti. Euharistija potiče ljude da ispune osjete, pozivajući ih na, naizgled, dosadno ponavljanje istog iskustva, ali sa namjerom da ga vjernik doživi u potpunosti, tj. da ide u dubinu samog događaja.

Liturgija pruža holističko iskustvo,

to je nešto što bi i suvremenim masovnim medijima htjeli, ali, premda mogu snažnije angažirati čovjekove misli i osjećaje, tijelo uvijek nužno ostavljaju po strani. Liturgija sveto može učiniti dijelom našeg iskustva, mediji to ne mogu, oni mogu posredovati samo virtualnu prisutnost. No, naš Bog nije virtualni Bog, on je utjelovljeni Bog. I dok mediji pasiviziraju tijelo, liturgija ga stavlja u pokret, i to pokret života. Stavlja ga u odnos i u prisutnost Isusa Krista. U liturgiji tijelo se mora poimati kao priroda, i kao medij, kao komunikacija, kao odnos, prisutnost, i kao biljeg, ali ne više biljeg sebe, već biljeg nekoga drugoga. U liturgiji se sva djelomična značenja riječi tijelo mogu sabrati u jedno, i omogućiti tijelu pravo do stojanstva, dostojanstvo živog simbola otvorenog za prisutnost Božju i postizanje najvećeg dostignuća našeg tijela, a to je dopuštanje Kristu da naše tijelo preobrazi u sebe.

¹⁹ G. LAFONT, *Euharistija – hrana i riječ*, u: *Služba Božja* 48 (2008.) 1, str. 70.

Što je istina?

Bruno Petrušić

Isus stoji pred Poncijem Pilatom. Odgovor stoji pred pitanjem. Kako moćna slika, koliko ona sama može reći o čovjeku. Kakav je odnos pitanja i odgovora? Kako stvari stoje između Isusa i Pilata? Kako završavaju? Zašto šutnja. Dali je šutnja znak pristajanja uz, ili nešto sasma drugo, drugačije?

Ja, kad pitam o nečemu, mogu misliti na puno toga, tj. postoji mnogo vrsta pitanja, ali ovdje mislim na pitanje - što je to? Pitanje koje u istom trenutku daje i djelomični odgovor. Ja kad pitam - što je to?, onda u isti mah potvrđujem opstojnost toga, na što se odnosi moje pitanje. To samo pitanje prepostavlja postojanje objekta pitanja, inače je besmisleno, beztemeljno. Besmisleno je pitati što je ništa, ili što je to, a upirati prstom u prazni prostor (u smislu da ničega nema). Dakle, kad mi pitamo što je to, već unaprijed znamo da to nešto postoji, da je prisutno, ali nam (još) nije razumljivo. Ja izgovaram očitovanje nečega što mi je nepoznato, nerazumljivo. Pitam da mi se pojasni, da znam, da saznam odgovor na postavljeno pitanje. Ne pitam da li

to postoji, već jednostavno pitam što je to. Ne pitam tom prilikom ni kakvo je to, ni koliko je to, ni od čega je (dakle ne pitam o akcidentima), već pitam o biti. Bivstvovanje toga nečega izričem samim pitanjem, ali bit ne poznajem, i o njoj pitam.

Kakva je situacija s odgovorom? Da li je odgovor uopće moguć, da li je nazočan u samom pitanju, ili ga trebam iščitati, i tko mi na kraju treba odgovoriti? Kome upućujem pitanje? Znam li ja išta o navedenome? Odgovore dobivamo samo na ona, umjesno postavljena pitanja, na ona koja se mogu odgovoriti. Pitanja koja je nemoguće odgovoriti, ne mogu se ni postaviti, pa iz toga slijedi da je na svako pitanje moguće odgovoriti. No, da li je uistinu tako? Odgovor će biti da. Na svako je pitanje moguće odgovoriti, ali na različitim stupnjevima istinitosti i opravdanja samog odgovora. Poznati su vam odgovori "možda", "vjerojatno je tako...", "čini se..." i mnogi drugi, neodređeni odgovori. No takvi odgovori i nisu baš neki odgovori. Oni jesu odgovori, utoliko, ukoliko su samo reakcija na postavljeno pitanje. Oni su gotovo iznuđeni odgovori, samo da se nešto kaže i često ih koristimo ili da prekrijemo svoje neznanje (tada, u govoru sami sebi upadamo u usta – u proturječja), ili da prekrijemo svoje znanje (kada o nečemu trebamo šutjeti, kada smo dužni šutjeti).

Postoje i ona pitanja koja od nas nužno zahtijevaju odgovor, i to onaj isključujući. *Sicut et non.* Da ili ne. Npr "uzmaš li ti ... za muža?", "Jesi li ti muš-

ko?”, “Je li tvoje ime Nikola?”... samo su neka od takvih pitanja, koja traže isključujući odgovor. Na njih se može odgovoriti samo sa da ili ne. Takvi odgovori isključuju svaku drugu i treću mogućnost. Dobiti za odgovor jedno da ili ne, znači – to je tako i nikako drugačije. To je odgovor koji, da bi se izrekao, mora imati isključivo pitanje. Ni takvo pitanje, ni takav odgovor, nisu onakvi kakvi mene zanimaju.

No, postoji još jedna vrsta odgovora, odgovor koji nije ni isključiv, ni toliko neodređen. On je i jedan i drugi, te je tako ni jedan ni drugi. Upravo takav odgovor odgovara na postavljeno pitanje, pitanje koje mene zanima, pitanje – što je to? Odgovor na to pitanje mora započeti ili s “to je...”, ili s “meni se čini da je to...”. To je opisni (definicinski) odgovor, koji se može izreći ili kao neodređeni (s obzirom na sigurnost istinitosti i opravdanja odgovora) ili kao isključivi (isključuje drugu mogućnost, apsolutne je sigurnosti i opravdanja) odgovor, zavisno o stupnju sigurnosti istinitosti i opravdanja samog odgovora. Za sada se ova dva načina čine jedini mogući odgovori (naravno, ovdje ne govorim o iskazivanju neznanja, jer je i to odgovor) na pitanje – što je to?. Dakle, odnos pitanja i odgovora može se iščitati iz ovih situacija i mogućnosti pitanja i odgovora.

Ovdje me sada zanima odnos Isusa i Pilata. Kakav je to odnos, te kakve veze ima s odnosom pitanja i odgovora? Samom odnosu između Isusa i Pilata, može se prijeći s mnogo strana, zavisi iz kojeg kuta gledate na stvari. Ja

ću njihov odnos prvo sagledati s povijesno – činjenične strane, a kasnije sa strane vjernika i kršćanina tj. u pogledu objave, vjere. Povijest je jednini sudac, i jedina koja može donositi zaključke u pogledu onoga što je već bilo. Ako je to bilo davno, kao i susret Isusa i Pilata, tj. ako nema živućih svjedoka, onda je jedini svjedok vrijeme, i ono što je ostalo, što u zapisanim, što u ispričanim pričama. Pred očima mi stoje dva čovjeka. Jedan je sav izudaran, krvav, a drugi je pristojno odjeven, čist, lijepo miriše... Jedan je (onaj koji je uredan) na malo uzvišenjem platou, ali se spušta do ovoga, koji jedva stoji na nogama. Naime, riječ je o sudcu i osuđeniku, o predstavniku imperatora, boga na zemlji – rimskog cara, i o vodi jedne sekte, heretik i opasnost carstvu, jer ga navodno slušaju mase ljudi, i spremni su ići za njim.

Dakle imamo dva čovjeka, po-djednakog rasta. Jedan pročelav, drugi poduze kose. Jedan predstavnik vlasti, drugi predstavnik naroda koji hoće novu vlast. Njihov sukob završava u korist predstavnika trenutne vlasti. Njemu izručeni čovjek biva ubijen, “pobuna” se gasi te on nanovo uvodi red u svoju pokrajинu. Sljedbenici čovjeka kojeg je ubio, ne osvećuju mu se, već nastavljuju misiju svoga učitelja, te šire njegovo učenje, koje će (kasnije će se pokazati) nadživjeti carstvo kojemu je bilo prijetnja.

Tu, šta se povijesti i činjenica tiče, završava priča. Pa to i nije neka dojmljiva priča, ali ispričana jezikom vjere zadobiva gotovo karakter nemogućeg

događaja. Postaje toliko zanimljiva, koliko susret jednog čovjeka i drugog, koji nije samo to, može biti. Naime govorи se o susretu čovjeka i Čovjeka, koji je i ne samo čovjek, koji je uz to što je čovjek još i Bog. Ta je priča (samo što to nije priča) mnogo zanimljivija od gole povijesne, činjenicama ispričane priče. To i nije priča, već prije drama, drama koja se mora dogoditi u životu svakog čovjeka kad se sretne oči u oči s Bogom. To je priča o mogućnosti odgovora, koji nije ni jedan od dosad navedenih. Takav odgovor čovjek nije, i nikada neće moći dati. Taj je odgovor sam Bog.

Promatrajući odnos Isusa i Pilata vjerskim očima, vidimo što se događa u susretu Boga i čovjeka. Kakve su uloge i koji je scenarij. Imamo, s jedne strane čovjeka – Poncija Pilata, koji je na položaju koji zauzima sa svim počastima koje mu pripadaju... koji je uredan, koji se nalazi na uzdignutu položaju u odnosu na svoga Sugovornika, koji je nad tim Sugovornikom. Čovjek ima “svu vlast” nad tim jadnim stvorenjem koje jedva stoji ispred njega. On odlučuje o njegovu životu ili smrti. S druge pak strane stoji Isus, živi Bog i živi Čovjek, u poniženju, izdan od svog naroda, predan u ruke neprijatelja naroda svojega. On šuti. On svojom šutnjom daje važnost tome trenutku. Bog u okovima, zavezanih ruku, i zna što ga čeka – križ.

Ti li si kralj židovski? (Iv 18, 33.) Inicijativa za razgovor počinje od Pilata. Zašto? Što naše uvjerenje govori, tko započinje dijalog u susretu Boga i

čovjeka? Mene su učili da inicijativa dolazi uvijek od Boga. Kako, kad ovde čovjek započinje razgovor? Što su onda sve te “naravne” religije, pokušaji tumačenja svijeta i čovjeka? Kultovi, mitovi, sve su to ispričane priče koje je čovjek ispričao i njima je izrazio svoje traganje. Čovjek može samo to – tražiti, ali uvijek biva pronađen. On ne može naći samoga sebe, a kamo li Boga. Pilatovo je pitanje izraz traganja. Ali ne izražava samo traganje. Pilat je u Isusu video samo još jednog osuđenika, čovjeka koji se ogriješio o zakon. Pilat je bio i vlast i sudac. Isus mu odgovara, zavisi od evanđelista što. Prema Ivanu je taj odgovor malo duži, sinoptici donose kraću verziju – “Ti kažeš.” (Lk 23, 3; Mk 15, 2; Mt 27, 11) Kod Ivana stoji: “Govoriš li to sam od sebe ili ti to drugi rekoše o meni?” (Iv 18, 34) Zar Pilat nije znao da je Herod kralj židovski? Zar mu se ruga? Zar ga ponižava još više? Kakav je to Isusov odgovor?

Kod sinoptika njihov razgovor više ne teče, Isus šuti, ali kod Ivana još govore. Donosim samo Isusove riječi: “Kraljevstvo moje nije od ovoga svijeta. Kad bi moje kraljevstvo bilo od ovoga svijeta, moje bi se sluge borile da ne budem predan Židovima. Ali kraljevstvo moje nije odavde.” (Iv 18, 36). Isus još jednom odgovara Pilatu na njegov upit. “Ti kažeš: ja sam kralj. Ja sam se za to rodio i došao na svijet da svjedočim za istinu.” (Iv 18, 37) Zatim slijedi pitanje koje me zanima, i zbog čega sve ovo. (...) Pilat Ga pita “Što je istina?”. To je pitanje koje za odgovor ima onu treću vrstu odgovora, na koje

se odgovara sa "to je ..." ili s "meni se čini da je to...". Isus šuti. Zašto? Zar ne zna? Zar mu ne želi reći, ili je već to negdje rekao?

Zašto sam spomenuo, na početku da Isus stoji pred Pilatom, ali i da odgovor stoji pred pitanjem? Pa zato što su ta dva odnosa identična, odnos: Isus – Pilat i odnos pitanje – odgovor. Odnos u kojem Pilat vidi sve, ali i ne vidi ništa. Vidi čovjeka, ali ne vidi Boga, vidi prijetnju ali ne vidi ljubav... Samo se srcem vidi ono važno... Svako pitanje sluti odgovor, ali ne zna, ono u sebi uključuje neki odgovor, ali on nije dovoljan. Isus odgovara meni, tebi koji vjerujemo njegovoj Riječi, vjerujemo da je on ta Riječ. Ta Riječ izgovara istinu, ta je Riječ Istina sama. "Ja sam se za to rodio i došao na svijet da svjedočim za istinu." Zar to nije odgovor na Pilatovo pitanje? Svjedočiti za nešto što poznajemo, a ne za nešto nepoznato. U Isusovu slučaju, svjedočenje za istinu, a istina su on sam i njegov život.

Krist - ideal i nadahnuće

Marijana Marinović

Čovjek je tajna i zagonetka, i ako cijeli život provedeš u njegovom otkrivanju, nemoj reći da si uzalud proživio život - piše bratu Fjodor Mihajlovič Dostoevski.¹

Književnost se, kao i čovjek, susreće s životom i njegovim problemima. Sva ljudska djelatnost, shvaćanja i odnosi, misaoni nemiri i sudbinski problemi nalaze svoj odraz u književnim djelima. Čovjek prenosi u knjigu sebe i svoj svijet. U svim oblicima. U mitu, simbolu ili slici odražava svoju dušu, puninu stvarnosti i imaginacije, svoj život i svoje nemire. I vjeru i nevjeru, sumnje i uvjerenja, zajedno s tisuću drugih ostvarenja ili samo promišljenih htjenja i želja.²

Ruska književnost je velika i široka. Teološki problem se postavlja sovjetskom čovjeku te je razumljivo stoga da ga i pisci obrađuju. Ruski književnik

¹ Vladimir STANOJEVIĆ, *Tragedija genija*, Medicinska knjiga, Beograd - Zagreb, 1972., str. 327.

² Drago ŠIMUNDŽA, *Problem Boga u suvremenoj književnosti*, Crkva u svijetu, Split, 1983., str. 5.

Fjodor Mihajlovič Dostojevski (1821.- 1881.) spada u sam vrh svjetske književnosti. Iako ne pripada "svremenoj književnosti" njegova su književna djela danas i te kako suvremena. On govori o svim nemirima i sumnjama koji su i danas aktualni u svijetu, odražava kršćansku viziju čovjeka i svijeta. Moralni sukobi unutar samih aktera su zapravo ono što ih dovodi do takvih grijeha. Kad uđemo u srž njegovih djela, vidimo da je najveći grijeh u tome što su likovi izgubili osjećaj za grešnost, a to je problem i naših suvremenika.

U oblikovanju osobnosti Dostojevskoga veliku ulogu je odigrala bolest od koje je bolovao tijekom cijelog života, a to je epilepsija. Dostojevski je smatrao epilepsiju Božjim darom. Epilepsija je bila i čest element njegovih književnih dijela.

Dostojevski je bio jako pobožan. U jednom od svojih pisama kaže: *Vjerujem da nema ničeg ljestvog, dubljeg, simpatičnijeg, pametnijeg, muškijeg i savršenijeg od Krista, ne samo da nema već kažem sebi s iskrenom ljubavlju da i ne može biti.*³

Dostojevski je ne samo vrstan pisac nego i psiholog koji se pokazuje kao dobar poznavatelj ljudske duše. Dostojevskome su grijeh i krivnja vrlo važno, a često i glavno polazište u analizama ljudske ličnosti. Pad i otkupljenje, grijeh i milost - čitav misterij spasenja sreće se u životu njegovih junaka.

Osluškujući tajne ljudskih sloboda kroz beskrajne dubine duha i blagu to-

plinu Kristove poruke u svojim djelima odražava kršćansku viziju čovjeka i svijeta.⁴

Dostojevski o Bogu i vjeri

*Postoji najviše biće i otuda sreća.*⁵

Ako bi ljudi napustili vjeru u Boga i u svoju besmrtnost, smatra Dostojevski, svu svoju ljubav usredotočili bi samo na sebe, a to bi bilo pogubno za cijeli svijet. Svaki čovjek u vjeri ne gubi svoju individualnost nego je čuva i u trenutcima rajske blaženstva on nalazi da se postojanje Boga nalazi u središtu razumijevanja svijeta, jer ako Boga nema onda nema ni apsolutnog dobra niti smisla života.

*Bez najviše ideje ne može postojati ni čovjek ni nacija. A na zemlji postoji samo jedna najviša ideja, i to ideja o besmrtnosti ljudske duše, sve ostale ideje života proistječu iz ove jedne.*⁶

Dostojevski je odbacio sva lažna učenja prema kojima je zlo neophodno da bi uopće postojalo dobro u svijetu. On smatra da ako čovjek ima slobodnu volju može činiti i zlo, sve ovisi o nama i o našim etičkim vrijednostima. U romanu *Braća Karamazovi* postojanje zla vrag objašnjava time da je svijet bez patnje dosadan i da je on neophodan da bi se nešto uopće događalo. No na kraju i vrag uviđa da zlo ipak nije neophodno pa kaže: *Ta znam i ja, na kraju krajeva, ja ću se pomiriti, stići ću*

⁴ D. ŠIMUNDŽA, *Problem Boga u suvremenoj književnosti*, str. 147

⁵ Nikolaj LOSKU, *Dostojevski i njegovo hrišćansko shvatjanje svijeta*, Beograd, 1982., str. 105.

⁶ *Isto*, str. 123.

³ V. STANOJEVIĆ, *Tragedija genija*, str. 320

i ja do svog kvadrilona i saznati istinu.⁷

Kada govori o ljubavi, Dostojevski smješta na prvo mjesto ljubav prema individualnoj ličnosti. Svi pozitivni likovi u njegovim djelima obdareni su sposobnošću za takvu ljubav. Starac Zosim tako kaže: *Volite čovjeka i u grijehu njegovom, jer je ta slika božanske ljubavi vrhunac ljubavi na zemlji.*⁸

Idiot

Odavno me mučila misao, ali sam se bojao od nje stvoriti roman, zato što je suviše teška i nisam za nju pripremljen, mada je misao veoma privlačna i ja je veoma volim. To je ideja da naslikam savršenog čovjeka. Po mom mišljenu teže od toga se ne može ništa ni zamisliti, narocito u naše vrijeme.⁹

Dostojevski svog junaka oblikuje prema Kristu koji je simbol moralne ljepote. Njegov junak knez Miškin trebao je izvršiti određenu misiju u svijetu, trebao je spasiti svijet. Iako u koničnici knez Miškin nije ostvario niti jedan od postavljenih ciljeva, on je jedan od najljepših i najhumanijih likova u književnosti uopće. Dostojevski ga je prikazao kao idealnog čovjeka, čovjeka čija dobrota i čovječnost nisu od ovoga svijeta. Ali, što je slučaj i danas, takav čovjek postaje društveni "idiot", žrtva ljudi s kojima dolazi u doticaj.

⁷ F. M. DOSTOJEVSKI, *Braća Karamazovi II.*, Izdavačko preduzeće Rad, Beograd, 1972., str. 315.

⁸ F. M. DOSTOJEVSKI, *Braća Karamazovi I.*, Izdavačko preduzeće Rad, Beograd, 1972., str. 405.

⁹ *Isto*, str. 253.

U romanu *Idiot* predstavljena je anatomija sredine viših društvenih slojeva. Radnja romana se odvija u Pavlovsku, ljetovalištu petrogradske aristokracije. Likovi djela su obitelji generala, obitelji kneževa, bogati trgovci i njihov svijet pun patetike, pohlepe i oholosti.

Ono što obilježava taj svijet aristokracije su dva fenomena: kriza obitelji i velika moć novca. Djeca u takvim obiteljima nemaju ništa zajedničko s roditeljima. Ne dijele njihove ideje ni vrijednosti. A emocija među njima gotovo i nema.

Kao što sam rekla, moć novca je najvažnija u takvim krugovima. Novcem se mjeri sve: vrijednost, ljepota i ljubav. Njime se može kupiti sve, pa i ljudska duša. Ganja se pristaje oženiti za sedamdeset i pet tisuća rubalja. Sredina se tome ne čudi, samo knez Miškin vidi u tome poricanje svih moralnih vrijednosti. Ganja predstavlja novi mentalitet koji ne vidi ništa loše u tome što se sve mjeri novcem. Za njega je novac predmet strasti i obožavanja. On misli da novcem dobiva sve jer ako ga bude imao više neće biti običan mali čovjek. Postat će netko. No s novcem, kao i bez njega, Ganja ostaje moralna nula.

Miškinova misija da preporodi tu sredinu ostaje nedovršena. Sredstvo za ostvarenje te misije bili su dobrota i smirenost. Ali sredina kojom vladaju niske strasti ne prepoznaće Miškinovu snagu.

Dostojevski je cijeli roman izgradio na suprotnostima: želja za životom i strah od smrti, zdravlje i bolest, ljubav

i mržnja, dobro i zlo itd. Želju za životom posjeduju svi, pa i u onim trenucima kad toga nisu svjesni. Dostojevski svoje junake stavlja u takve životne okolnosti u kojima će najintenzivnije osjetiti cijenu života. Tako Ipolit saznavši da će umrijeti otkriva drugačije vrijednosti života. Ipolit zaključuje da *najveća nepravda na svijetu nije u tome što postoje bogati i siromašni, već postoje bolesni i zdravi. Sreća je živjeti.*¹⁰

Zanimljiva su Ipolitova zapažanja o vjeri u kojima on pokušava dokučiti smisao života. Tako priča o slici koju je video kod Rogožina koja prikazuje Krista tek skinutog s križa. Na toj slici Isus nije lijep kako ga obično prikazuju nego je ružan, iscrpljen i izubijan leš.

*To lice na slici strašno je od udaraca izubijano, podnadulo sa strašnim, otečenim i raskrvavljenim modricama...*¹¹

Ipolit se onda pita kako su se osjećali apostoli i svi oni koji su vidjeli leš, kako su mogli i povjerovati u njegovo uskršnuće.

*...u jedan mah zdrobila se njihova nada, pa skoro i vjerovanje.*¹²

Ipolita najviše muči kako će on sam svladati zakone koji su tako jaki ako ih je Isus jedva svladao. Što će biti s njegovom dušom? Kako će vjerovati u novi život? No i uz sva ta vječna pitanja on i dalje vjeruje u Boga. *Međutim ja i pored najbolje svoje želje nikad nisam mogao zamisliti da budućeg života i Proviđenja nema.*¹³

Ipolitov strah od smrti je očit iz svakog njegovog pokreta, pa i iz njegovog neuspjelog samoubojstva.

Idiot prikazuje cijelo jedno društvo moralnih nakaza. Ljudi takvog društva su oholi, pohlejni, sebični, nesposobni za ljubav, posrnuli itd. A nasuprot njima poput svjetla u mraku stoji knez Miškin koji je mislio da će vjerom i blagom riječju podignuti te ljude iz pepela i usaditi im humanost. Naravno, to mu nije pošlo za rukom jer njegova borba je jednaka borbi Don Quijota protiv vjetrenjača.

Knez Miškin

Knez Miškin jedan je od najreligioznijih likova u svjetskoj književnosti uopće. On je dobar, smiren, pomirljiv i suosjećajan. Zbog svoje iskrenosti i dječjeg povjerenja on odlično razumije karakter drugih ljudi. Zbog toga između njegove duše i drugih nema prepreka.

*U njemu kao da nema životne krvi i mesu koji bi mu omogućili da zauzme određeno mjesto u životu, zbog toga on ostaje na tangentu života. Ali upravo zato on uspeva da prodre kroz životnu krv i meso drugih u njihovo unutrašnje ja.*¹⁴

*...ta stalna neadekvatnost njegove ličnosti i njegovog ponašanja imaju celovit, gotovo naivan karakter, on je upravo idiot.*¹⁵

Za svaciјu lošu namjeru on pokušava naći opravdanje. Zbog te svoje

¹⁰ F. M. DOSTOJEVSKI, *Idiot II*, Izdavačko preduzeće Rad, Beograd, 1972., str. 92.

¹¹ *Isto*, str. 110.

¹² *Isto*, str. 111.

¹³ *Isto*, str. 118.

¹⁴ M. BAHTIN, *Problem poetike Dostojevskog*, Nolit, Beograd, 1967., str. 245.

¹⁵ *Isto*.

osobnosti je nejasan svojoj okolini koliko i čitatelju.

Pisac ga vodi kroz život, stavlja na kušnje i u njemu otkriva svoj ideal: uvijek je nekome na usluzi; ne dokazuje; ne nameće; ne traži svoje; on ljubi, opršta, pomaže, spašava i štiti.¹⁶

O kneževoj religioznosti Dostojevski u romanu nigdje ne govori otvoreno. No Miškinovi religiozni osjećaji su vidljivi iz njegovih postupaka i poimanja svijeta. Toplina tih osjećaja vidi se u sceni kada Miškin priča o ženi koja se, vidjevši da joj se dijete u naručju namiješilo, prekrstila. Tako knez iznosi i precizno zapažanje o tome da ateisti nemaju dokaza da Bog ne postoji, jer kada se ateisti i trude iznijeti dokaze oni ne govore o tome.

*U Boga on ne vjeruje. Samo jedno me je zaprepastilo: što on uopće kao i da ne govori o tome sve vrijeme, a to me zaprepastilo jer sam i ranije u susretu s onima koji ne vjeruju ili dok sam čitao njihove knjige, primijetio o njima to da oni kao i da ne govore o svemu tomu iako, na prvi pogled izgleda da baš o tome govore.*¹⁷

Njegova religioznost je evidentna i u kritici koju on daje o ruskom narodu koji se sve više približava ateizmu: *Naši ne postaju samo ateisti, oni obvezno i povjeruju u ateizam kako u novu vjeru i nikako da primijete da su povjerivali u nulu. Takva je žed. Čim netko postaje ateista obvezno počne zahtijevati iskorjenjivanje vjere u Boga nasiljem, to jest mačem.*¹⁸

¹⁶ D. ŠIMUNDŽA, *Problem Boga u suvremenoj književnosti*, str. 154.

¹⁷ F. M. DOSTOJEVSKI, *Idiot I*, str. 156.

¹⁸ F. M. DOSTOJEVSKI, *Idiot II*, str. 274.

Zanimljivo je i Miškinovo poimanje kršćanstva: *Ateizam propovijeda samo nulu, dok katolicizam ide i dalje: on unakaženog Krista propovijeda, Krista kojeg su oni sami oblagali i narugali mu se, izopačenog Krista! Oni propovijedaju anarhistu, kunem vam se, uvjerravam vas!*¹⁹

Lik kneza Miškina je privlačan i simpatičan. Ono što on pobuđuje u nama su suošjećanje i sažaljenje. Zbog toga on i ne može biti idealan čovjek, ali kada sagledamo lik kneza on je pravi kršćanin jer živi na taj način. Vjera u Boga i vjera u dobrotu ljudskog srca drže ga na životu. Knez je dijete koje nikada neće odrasti. Cijeli Miškinov život je opisan u ovom citatu: *Svakog jutra se rada to isto blistavo sunce; svakog jutra nad vodopadom je duga, svake večeri ona gora pod snijegom najviša, tamo u duljini na kraju neba, bukti ljubičastim plamenom... svaka bubica koja zuji oko njega u plamenom zraku učešnica je u tom zboru: zna svoje mjesto, voli ga i sretna je! I sve ima svoj put, i zna svoj put, s pjesmom odlazi i s pjesmom se vraća: jedino on ništa ne zna, ne shvaća, ni ljudi, ni zvuk - tuđ je svemu i kao odbrčeno kopile...*²⁰

Dostojevski je smatrao da samo vjera može Rusiju odvesti na pravi put. Vjera u Isusa Krista i besmrtnost duše. Sva svoja religiozna viđenja iznosi u svojim književnim uratcima. U djelima u kojim se sukobljavaju vjera i ateizam, vjera uvijek pobjeđuje. Dosto-

¹⁹ *Isto*, str. 271.

²⁰ *Isto*, str. 129.

jevski vjeruje da i najveći ateist može povjerovati.

F. M. Dostojevski jedan je od najoriginalnijih, najzanimljivijih i najčitanijih književnika uopće. Dostojevski sam naglašava da je važan odnos prema grijehu kojega treba iskreno priznati i kajati se, što vodi istinskom ozdravljenju tijela i duše. Dostojevski riješenje osobnih traženja i pitanja vidi u liku Krista i u religiji. Dostojevski nikada nije stvarao likove ni iz čega, nije ih izmišljao nego ih je pronalazio u tisuću lica koja su ga okruživala. Baš zbog toga među njegovim likovima mogu se naći određeni prototipovi. No on te prototipove nije samo kopirao iz stvarnog života, već ih je stvaralački oblikovao na samo njemu svojstven način.

Otajstvo života – put čovjekova ostvarenja

Ivo Bezina

U ostvarenju čovjeka ključnu ulogu imaju drugi, odnosno uspostavljanje životnih odnosa s drugima koji nas uvode u "otajstvo života" gdje upoznajemo onu intimnu i iskonsku Božju želju: učiniti čovjeka dionikom

svojega božanskoga života. Za postići to čovjek mora ostvariti unaprijed zadani preduvjet: u slobodi dosegnuto komunitarno čovjekovo ustrojstvo na sliku komunitarnog Trojedinog Boga, a istinski se *communio* događa samo tamo gdje svaki pojedinac živi logikom otajstva života.

Stvoriteljev poziv na život

Bog je čovjeku uputio jedan jedinstveni poziv na život. Ipak, radi lakšeg razumijevanja sadržajnosti tog poziva, kao i čovjekove posebnosti u odnosu na druga stvorenja promatrat ćemo ovaj Božji poziv kao dvostruki. Čovjeku je najprije upućen poziv da bude, poziv na postojanje zajedno sa svim stvorenjima i već je tada pripremljen onaj drugi poziv, a nazvat ćemo ga *poziv na otajstvo života*, jer je Bog "odlučio ljude učiniti dionicima božanskog života".¹

Iz toga je očito da pozivom na postojanje čovjek nije stvoren kao završen, već dogotovljen. Stvoritelj ga je (još jednom) pozvao da u slobodi dohvati svu puninu i sadržaj, svu zadanost slike Božje na koju je stvoren, odnosno samoga sebe, a odlučni korak prema tome trebao je započeti čovjekovim pozitivnim odgovorom. Čovjek je na neki način stvoren "nedovršen" kako bi u slobodi kao Božji sustvaratelj i sam mogao sudjelovati u svojem dovršenju. I dok se je "prvi" Božji poziv na život (na postojanje) dogodio

¹ Dokumenti Drugog vatikanskog koncila, *Lumen Gentium*, br. 2, KS, Zagreb³, 1980. (dalje: LG).

bez čovjeka, "drugi" Božji poziv na život (na puninu života) traži čovjekovo sudjelovanje, i to ni manje ni više nego sudjelovanje u samoj logici otajstva života.

Razumjeti zato slobodu kao "prepuštenost na odgovornost subjekta samome sebi" koji "naposljetku ne stvara nešto, već *samoga sebe*"², sasvim odgovara ovako shvaćenom pozivu. Jer čovjek uistinu ne mora samo doseći ovo ili ono nego samoga sebe. On svoju početnu zadanoš – određenu njegovim stvaranjem na sliku Božju – kroz slobodu mora doseći i to kao ono što je jedino "konačno važeće"³ i time jedino konačno smisleno. Stvoreni iz slobode, sa slobodom, u njoj smo i "zadani" ostvariti se. Upravo tu leži čovjekova veličina ali i mogućnost promašaja. A put i način kojim je čovjek pozvan ostvariti sebe, dosegnuti u punini sliku Božju na koju je stvoren, put je "otajstva života". Da bismo vidjeli što je to otajstvo života, u čemu se očituje i što je njegov sadržaj, najbolje je krenuti od njegova izvora.

Trojstveni izvor otajstva života

Otajstvo života na koje je čovjek pozvan ima svoj izvor u samome Trojstvu, štoviše ono je odraz i preslika unutarbožanskog života. Zato je najprije potrebno, koliko je to teološki moguće, vidjeti kakav je to unutarbožstveni život o kojem opečemo

govoriti samo na temelju povjesno-ekonomijske, odnosno stvarateljsko-otkupiteljske logike trojstvenog božjeg djelovanja. Naime, sve ono što se u povijesti očitovalo kao ničim zaslужeno Bože sebedarje čovjeku, slika je apsolutno bezrezervnog sebedarja osoba u Trojedinom Bogu.

Logika Božjeg života je ljubav, a ljubav je trajno događanje predanja i darivanja. Otac se trajno (pre)daje Sinu i Sin Ocu. Uosobljeni izričaj trajnosti događanja ove darujuće ljubavi Oca i Sina je Duh Sveti. Zato se tajna Sinovljeva života nalazi se u Ocu, Očeva u Sinu, a tajna Duha Svetoga nalazi se i u Ocu i u Sinu, odnosno u njihovu međusobnom izlasku i darivanju. Otajstveni dinamizam trojstvenog života možda se najizrazitije očituje upravo ovdje gdje život na djelu – a to je sama ljubav i darivanje – rađa život, štoviše i Osobu. U unutarbožanskom životu sve se događa "za" i "prema" Drugomu. Otac je za Sina, a Sin je prema Ocu (Iv 1, 1). Duh Sveti je i od Oca i od Sina, ali se uvijek povlači kako bi pokazao Sina (Iv 15, 26), a Sin Oca (Iv 14, 7; 17, 26). "Svaka je od božanskih osoba posvema prema drugoj i dolazi od nje, i to u striktnoj uzajamnosti, tako da svaka ujedno prima i daje."⁴ *Unutarbožstveni život, prema tomu, možemo promatrati kao permanentno interpersonalno događanje ljubavi i darivanja, kao trajnu usmjerenoš Drugomu koja čini istinsko zajedništvo – communio.*

Sada postaje jasnije što je dakle

² K. RAHNER, *Temelji kršćanske vjere: Uvod u pojam kršćanstva*, Ex Libris, Rijeka, 2008., str. 131-132.

³ Isto, str. 134.

⁴ G. GRESHAKE, *Zašto smo na svijetu?*, u: *Svesci*, 98/1999., str. 13.

otajstvo života i koji mu je sadržaj. Otajstvo života logika je samoga Božjeg života, šifra za onaj način života koji je čovjeku trebao omogućiti da participira na Božanskom životu. Poziv na otajstvo života poziv je čovjeku da uđe u božanski dinamizam ljubavi i života putem osobnog i komunitarnog događanja ljubavi, putem života u trajnosti darivanja. Ovaj je čovjekov poziv u Božjem planu duboko komunitarnog karaktera. "Bog, koji se očinski brine za sve, htio je da svi ljudi tvore jednu obitelj i da se međusobno susreću kao braća",⁵ stoga je i pozvao čovjeka da se otvori drugima i živi za druge kao uvjet uspostavljanja zajedničarskog ljudskog ustrojstva, odnosno *communio*. Ova sličnost između dinamizma unutar-trojstvenog života i života kakvoga Bog traži od čovjeka, kao put njegova ostvarenja, jasno pokazuje "da čovjek, koji je na zemlji jedino stvorene što ga je radi njega samoga Bog htio, ne može potpuno naći sebe osim po iskrenom darivanju samoga sebe."⁶

Istina o čovjekovom pozivu i njegovom samoostvarenju putem logike otajstva života dubоко je utemeljena i u samom činu stvaranja. Bog stvara svijet i čovjeka djelujući iz onoga što On jest. To pak znači da je čovjek stvoren u samome činu eksplikacije onoga što Bog jest, odnosno u činu ljubavi i darivanja, jer Bog jest "Darujuća ljubav". Stoga čovjek kao Božje djelo, on-

tološki gledano, nosi pečat svoga tvorca – on je slika Boga Darujućeg, a time i egzistencijalno poziv koji kao slika Božja mora u slobodi ostvariti.⁷ *Onaj isti životni dinamizam odnosa, ljubavi i darivanja kojim ga je Trojedini Bog pozvao na život postaje tako i sam čovjekov poziv.* I kao što je život uopće nastao iz otajstva Trojstvenog života tako je i čovjek pozvan da svoj život ostvari tom istom logikom Trojstvenog života koja je zapravo samo otajstvo života, bit života uopće.

Da se ne bi pomislilo kako svijet postoji zato jer ga je Bog trebao, valja naglasiti kako ni svijet ni čovjek nisu bili potrebni Bogu da bi se on ostvario u sebi, da bi ostvario svoju darujuću narav koja je zapravo sama ljubav, nego stvaranje i svijeta i čovjeka bijaše izraz, odnosno "uvremljenje" ili *ad extra* vremensko odjelotvorenje trajnog događanja ljubavi u zajedništvu Trojice.⁸ I zato ne može drugačije nego da i u njegovo stvorenje bude upisano da se očituje/ostvari istim putem: izlazeći iz sebe i otvarajući se drugima.

⁷ Ovu je misao lijepo izrazio papa Ivan Pavao II: "Bog je stvorio čovjeka na svoju sliku i priliku: pozivajući ga *ljubavlju* na postojanje, istodobno ga je pozvao na ljubav." (IVAN PAVAO II, *Familiaris consortio – Obiteljska zajednica. Apostolska pobudnica*, KS, Zagreb, 1981., br. 11).

⁸ "Stoga u toj trojednoj ljubavi treba tražiti ključ rješenju pitanja: čemu opstoji taj svijet?" (*Novi katekizam. Poruka vjere za odrasle*, Stvarnost, Zagreb, 1970., str. 578).

⁵ Dokumenti Drugog vatikanskog koncila, *Gaudium et spes*, br. 24, Zagreb³, 1980. (dalje: GS)

⁶ GS, br. 24.

Mogućnost negacije života

Nasuprot otajstvu života nametnula se "negacija života" koja se vodi principima samopotvrđivanja i samozbrinjavanja. Naime, intimna Božja želja da čovjeka učini dionikom svojega božanskog života vrlo je brzo naišla na zapreku. Onda kad se čovjek, odbacivši drugi Božji poziv na izlazak iz sebe i usmjerenošću drugomu, odlučio zatvoriti u sigurnost vlastitog samopotvrđivanja po prvi put je negirao onaj duboki smisao života, a time i samoga sebe. Tada je po prvi put na scenu stupila "logika negacije života". Iako je Bog stvorio čovjeka takvoga da ne može živjeti sam, bez drugih, budući je stvoren kao slobodan čovjek može ne živjeti za druge. Reći ne Božjem pozivu, ne otajstvu života, ne životu za druge, realna je mogućnost slobode, "ali je ta mogućnost slobode uvijek i ono što je neuspjelo, ono što je krivo i skriveno, što u neku ruku nijeće i ukida sâmo sebe."⁹ Zato je živjeti za sebe najveće nijekanje samoga sebe, nijekanje života uopće. Slobodnovoljno zauzeti čovjekov odnos prema ovom "drugom" pozivu pokazuje se tako kao ključno pitanje ne samo njegova samostvarenja i dovršenja, nego i temeljnog opredjeljenja za "logiku otajstva života" ili za "logiku negacije života". Dok prva vodi u puninu života, u ono što život doista jest, ova potonja vodi u promašen život, ona je isprâžnjenje svakoga smisla života. Upravo se takvoj logici suprotstavio Isus cijelim svojim životom i navještajem.

⁹ K. RAHNER, *Temelji kršćanske vjere*, str. 142.

Isus Krist

– "otajstvo života u sebi"

Logika otajstva života najsnažnije se potvrdila u Isusovom životu, a svoj vrhunac doživjela u Pashalnom otajstvu. Isus je Božje sebedarje čovjeku, i u njemu je Bog osobno ponovio i potvrdio onaj drugi poziv, ali ovoga puta i sam je kao čovjek savršeno odgovorio na taj poziv, te tako i nama pokazao kojom nam je logikom živjeti. Smisao cijelogova svojeg života sam je Isus sažeо, u kontekstu posljednje večere, u službeničku gestu pranja nogu učenicima: biti za druge. Doista, Isus je sav bio za druge, za Oca i za nas. Pokazao je ljubav prema svima i za sve, ljubav koja nadilazi sva ponašanja samopotvrđujućih mehanizama. Cijeli njegov život bio je proegzistencija sve do muke i smrti koji su, nakon stvaranja, drugi najveći dar za nas.

Kraljevstvo Božje koje je Isus naviještao i živio kraljevstvo je otajstva života. S njime se je Isus tako poistovjetio da bi se moglo reći kako je On "otajstvo života u sebi". Doista, On je tajna svega života: "ta u njemu je sve stvoreno (...) sve je po njemu i za njega stvoreno."¹⁰ (Kol 1, 16). A za nas, kojim smo stvorenii na sliku Sina – vječne Očeve Riječi, trajan zadatak ostaje ostvariti se u Sinu – utjelovljenoj Riječi. Kao "otajstvo života u sebi" On je naš Put kojim treba ići da bi postigli ono na što smo pozvani, naša Istina jer objavljuje ono što jesmo i što bi trebali biti i naš Život,

¹⁰ Usp. Iv 1, 3-4: "Sve postade po Njoj i bez nje ne postade ništa. Svemu što postade u Njoj bijaše život."

život koji se očitovao ali kojega u punini tek treba dohvati kako svjedoči Pavao: "Ne kao da sam već postigao ili dopro do savršenstva, nego – hitim ne bih li kako dohvatio jer sam i zahvaćen od Krista." (Fil 3, 12)

Svoju okrenutost Bogu i ljudima Isus je živio u snazi Duha Svetoga i tog istog Duha ostavio je nama kako bi i mi u njemu mogli živjeti okrenutost Bogu i drugima. Duh Sveti je onaj koji podržava život za druge i stvara autentične odnose a time i istinsku *communio*. On je onaj na čijim krilima možemo izaći iz sebe i poći u susret drugomu. U analogiji s Trojstvenim sebedarjem čovjeku i tajna života Crkve odčitava se u Drugomu, odnosno u Kristovom darivanju sebe "jer ju je On sazdao svojom krvlju".¹¹ Ali i Ona tu tajnu živi darujući se drugima, te zato nema razlog svojega postojanja u sebi, nego da upravlja ljudima ovaj poziv na otajstvo života "da se ostvari ono bratstvo sviju koje odgovara čovjekovu pozivu".¹²

Iz svega rečenog možemo zaključiti da se tajna života nalazi u životu za druge i s drugima. To je život gdje davati (od) sebe znači obogaćivati se, gdje umirati sebi znači živjeti, gdje biti za druge znači biti najviše. Život za druge nije zato samo najbolji, već jedini način života, sve ostalo je "samo" postojanje, jer je ostajanje na razini stvorenja nižih od čovjeka koja nikada nisu primila onaj "drugi" Božji poziv. Život za druge nije deficijentni oblik života, niti je

negacija vlastitog života, život za druge apriorni je uvjet spoznaje života uopće. Stoga je u zabludi onaj tko misli da živi vodeći se "logikom negacije života". Ostajući utemeljen u sebi i ne izlazeći prema drugomu čovjek živi u iluziji o životu. Naprotiv, živi samo onaj tko napusti sebe kao središte, onaj čiji se epicentar nalazi van njega, u drugomu jer se, kao što rekosmo, *otajstvo života uvijek krije u drugomu. Krije se u "Drugomu" – u Trojedinom Bogu koji mu je izvor i cilj, i u "drugomu" – u čovjeku s kojim i preko kojega se ulazi u samo otajstvo. Ono je izvorni način čovjekova postojanja i put njegova ostvarenja.*

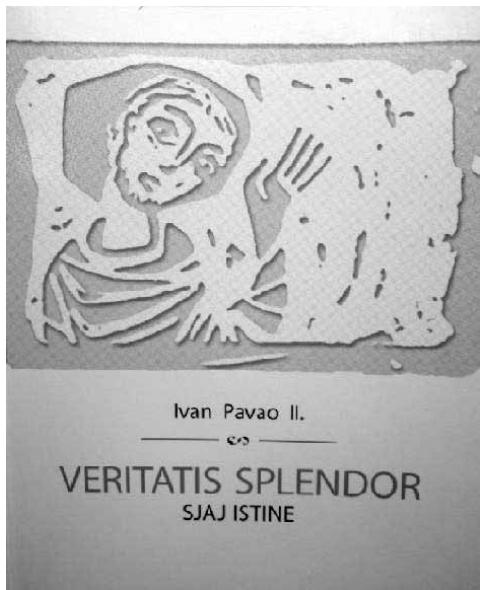
Enciklika Veritatis splendor

Ivan Puljiz

Enciklika je eksplisitno orijentirana na biskupe, a implicitno i na moralne teologe. Evidentira se kao poziv i izazov na ponovno premišljanje njihovoga položaja i poslanja u Crkvi. Kao takva enciklika je izvršila dalekosežni utjecaj na proučavanje moralne teologije. *Veritatis splendor* nosi nadnevak 6. kolovoza, blagdan Preobraženja Gospodnjega 1993., petnaeste godine pontifikata Ivana Pavla II., ali je javnosti predstavljena u dvorani za tisak Svetе Stolice 5. listopada 1993. Opsežnost enciklike podrazumijeva tematsku izdjeljenost na tri glavne tematske jedinice (poglavlja), od kojih je drugo

¹¹ LG, br. 9c.

¹² GS, 3.

Sl. 36. Naslovница enciklike

prepoznato kao srž enciklike, a sastoji se od četiri sastavnice. Cijeli tekst broji trideset i pet podnaslova, a podjeljen je u stotinu i dvadeset brojeva.¹

Enciklika je u naumu Ivana Pavla II. postojala već od najave iste u Apostolskom pismu *Spiritus Domini*, objavljenom 1. kolovoza 1987. prigodom dvjestote obljetnice smrti svetoga Alfonsa Marija Liguorija, a jedan od temeljnih razloga dugog očekivanja enciklike leži u činjenici kako je prikladno da joj prethodi *Katekizam Katoličke Crkve*, koji sadrži potpuno i sustavno izlaganje kršćanskog moralnog nauka.² Namjena enciklike zrcali se u

njezinoj orijentiranosti na suočavanje s nekim temeljnim pitanjima moralnog naučavanja Crkve, u obliku nužnog razlučivanja kontroverznih problema među znanstvenicima koji se bave etikom i moralnom teologijom.³

1. Prokašljavanje

Pozvani k spasenju putem vjere u Isusa Krista, "svjetla istinskoga koje prosvjetljuje svakoga čovjeka", ljudi postaju "svjetlost u Gospodinu" i "dječa svjetlosti", te se posvećuju "posluhom i istinom".⁴ Taj posluh nije uvijek lagan. Nakon tajanstvenoga istočnoga grijeha, učinjenog na poticaj đavlja, čovjek je u trajnoj napasti da odvrati svoj pogled od pravoga Boga i upravi ga idolima, zamjenjujući "Istinu-Boga lažu".⁵ Ali nijedna tama zablude i grijeha ne može potpuno ukloniti iz čovjeka svjetlo Boga Stvoritelja. U dužini njegova srca ostaje uvijek čežnja i žđ za dostizanjem punine apsolutne Istine.⁶

Nijedan čovjek ne može izbjegći temeljna pitanja: Što mi je činiti? Kako razlikovati dobro od zla? Odgovor je moguć samo zahvaljujući sjaju istine koja odsijeva u nutrini ljudskoga duha, a svjetlo lica Božjega sja u svoj svojoj ljepoti na licu Isusa Krista koji je slika Boga nevidljivoga i odsjaj njegove slave, pun milosti i istine. On je Put i Istina i Život, te je stoga odlučan odgovor na svako ljudsko pitanje, osobito

¹ Budući da je enciklika razdijeljena na brojve, navodi se prema brojevima, a ne prema stranicama.

² Ivan Pavao II, *Veritatis splendor*, Enciklika o nekim temeljnim pitanjima moralnog naučavanja Crkve, II izdanje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008. (dalje: VS).

³ VS, 5.

⁴ VS, 1.

⁵ Isto, 1.

⁶ Isto, 1.

vjersko i moralno, jer u misteriju utje-lovljene Riječi postaje jasan misterij čovjeka.⁷ Crkveni pastiri, u zajednici s Petrovim nasljednikom, bliski su vjer-nicima u nastojanju ponude odgovora o smislu života, prate ih i vode u svojoj učiteljskoj službi, nalazeći stalno nove naglaske ljubavi i milosrđa obraćaju-ći se ne samo vjernicima nego i svim ljudima dobre volje. Drugi Vatikanski sabor ostaje izvanredno svjedočanstvo toga držanja Crkve koja kao "iskusna u brizi za čovjeka", postaje službenicom cijelog svijeta.⁸ Crkva zna da je upra-vo na putu moralnoga života svima otvoren put spasenja i poučava nas da i oni koji bez krivnje ne poznaju Kristovo Evangelje i njegovu Crkvu, a ipak iskreno traže Boga i pod utjecajem milosti nastoje djelom izvršiti njegovu volju, koju su spoznali po glasu savje-sti, mogu postići vječno spasenje.⁹

Predmet enciklike

Vrhovni su svećenici bilo odvoje-no ili skupa s biskupskim kolegijem, u ime i s ovlašću Isusa Krista, poticali, prokazivali, objašnjavali, te u vjernosti svom poslanju i u borbama na strani čovjeka, s jamstvom pomoći Duha istine, pridonosili boljem razumije-vanju moralnih zahtjeva na području ljudske spolnosti, obitelji i političkog života.¹⁰ Danas se nužnim čini razmi-šljati o cjelini moralnog naučavanja Crkve, s jasnim ciljem da se iznova do-

zovu neke temeljne istine katoličkog nauka, kojima u sadašnjim prilikama prijeti opsnost da se izobliče ili zanije-ču. Nastalo je novo stanje unutar same kršćanske zajednice, koja je doživjela širenje višestrukih sumnji i prigovora, ljudske i psihološke, društvene i kul-turne, religijske i teološke naravi, u pogledu moralnog naučavanja Crkve. Radi se o stavljanju moralne baštine na globalni i sustavni ispit, utemeljen na određenim antropološkim i etič-kim poimanjima.¹¹ Stoga je implicite i prisutna neusklađenost između tradi-cionalnog odgovora Crkve i nekih teo-loških pozicija, raširenih i u teološkim sjemeništima i fakultetima, oko pitanja od najveće važnosti za Crkvu i vjerski život kršćana.

Istaknimo i raširenost mišljenja koje dovodi u sumnju unutarnju i ne-razdjeljivu povezanost što međusobno spaja vjeru i moral, kao da se samo u odnosu prema vjeri mora odlučivati o pripadanju Crkvi i o njezinu unutar-njem jedinstvu, dok bi se na području morala mogao podnosići pluralizam mišljenja i ponašanja, prepuštenih su-bjektivnoj individualnoj savjesti ili ra-zličitosti društvenih i kulturnih okol-nosti.¹² Ivan Pavao II. poziva biskupe koji s njim dijele odgovornost čuvanja "zdrava nauka", s nakanom da točno naznači neke doktrinarne aspekte koji su odlučni za suočavanje s onim što je bez dvojbe prava moralna kriza kako na vjerničkom tako i na cjelovitom druš-tvenom planu, a kršćani su pozvani da

⁷ VS, 2.

⁸ VS, 3.

⁹ *Isto*, 3.

¹⁰ VS. 4.

¹¹ *Isto*, 4.

¹² *Isto*, 4.

se vladaju dostoјно evanđelja Kristova, te da imaju svijest da po sakramentima i molitvi primaju Kristovu milost i darove njegova Duha koji ih osposobljavaju za novi život.¹³

2. Učitelju koje mi je dobro činiti?

Jedan iz mnoštva pristupi učitelju i upita ga: "Učitelju koje mi je dobro činiti da imam život vječni? A on mu reče: Što me pitaš o dobrome? Jedan je samo dobar, ali ako hoćeš u život ući, čuvaj zapovijedi. Kaže mu mladić: Sve sam zapovijedi čuvao. Što mi još nedostaje? Reče mu Isus: Hoćeš li biti savršen, idi, prodaj sve što imaš i podaj siromasima pa ćeš imati blago na nebu. A onda dođi i idi za mnom."¹⁴

U mladiću iz Matejevog evanđelja možemo prepoznati svakoga čovjeka, koji svjesno ili nesvjesno, pristupa Kristu, Otkupitelju čovjeka, i postavlja mu moralno pitanje. Za mladića je to prije pitanje punine smisla života nego pitanje o pravilima koja valja obdržavati. I to je zapravo težnja koja leži u srcu svake ljudske djelatnosti i odluke, tiha težnja i unutarnji poticaj koji pokreće slobodu. To pitanje je naposljetku poziv apsolutnog Dobra koje nas privlači i zove k sebi, to je jeka dozivanja Boga, početka i svršetka čovjekova života.¹⁵

Zadatak današnjega čovjeka jest ponovni obrat Kristu koji jedini ima autoritet davanja odgovora o onome što je dobro i o tome što je zlo. On je

učitelj, Uskrsnuli koji u sebi ima život i koji je trajno prisutan u Crkvi i u svijetu. On vjernicima otvara knjigu Pisma i, otkrivajući potpuno volju Oca, poučava istinu o moralnom djelovanju. Na izvoru i vrhuncu povijesti spasenja, kao Alfa i Omega ljudske povijesti, Krist otkriva čovjekovo stanje i njegov poziv u cijelosti. Stoga, čovjek koji sam sebe želi do dna shvatiti, ne samo po kriterijima svoga nesavršenog mjerila bitka, pozvan je u zagrljaj Kristu koji otkriva čovjeku život vječni.¹⁶ Ako dakle hoćemo prodrijeti u srž morala prema evanđelju i iz njega ubrati duboki i nepromjenjivi sadržaj, moramo točno istražiti smisao pitanja koje je postavio bogati mladić iz evanđelja, te još više Kristov odgovor, prepustajući se da nas on vodi. Isus zapravo odgovara istančanom pedagoškom pozornošću, vodeći mladića gotovo za ruku, korak po korak, prema punoj istini.¹⁷

Da bi ljudi mogli ostvariti istinski susret s Kristom, Bog je htio svoju Crkvu. Ona zapravo želi služiti tom jedinom cilju: da svaki čovjek uzmogne pronaći Krista, kako bi Krist mogao sa svakim čovjekom hodati stazom života.¹⁸ Progоварajući s mladićem Isus upućuje na jedinoga koji je dobar, afirmirajući prvu ploču Dekaloga. Nakon toga upućuje na drugu ploču, koja obuhvaća sav moral ovosvjetskih odnosa. "Put u život, do smisla života, do sreće izgleda jasno zacrtan: Čuvaj zapovijedi! Čovjekova sloboda, da

¹³ VS, 5.

¹⁴ VS, 6.

¹⁵ VS, 7.

¹⁶ VS, 8.

¹⁷ VS, 8.

¹⁸ VS, 7.

bi uistinu bila čovjeka dostojna, mora biti sloboda u istini. Hod u laži i zabludi, hod je u ropstvu neznanja ili nehtijenja spoznati istinu. Poruka je jasna, treba biti tražitelj i štovatelj istine: Upoznati ćete istinu i ona će vas oslobođiti. Zakon nije protiv slobode, već je u biti njezin čuvar. Sloboda nije cilj samoj sebi, nego sredstvo, omogućenost da se pojedinac zauzme i posveti dobru.”¹⁹

Gorak je završetak Isusova razgovora s bogatim mladićem: Na te riječi ode mladić žalostan, jer imaše veliki imetak. Naslijedovati ljubav u Kristu nije moguće čovjeku koji računa samo vlastitim snagama. Postati sposoban za spoznaju ljubavi Božje znači primiti dar Duha Svetoga. Kao što Gospodin Isus prima ljubav od svojega Oca, tako je on sa svoje strane dobrohotno predaje učenicima: “Kao što je Otac ljubio mene, tako sam i ja ljubio vas; ostanite u mojoj ljubavi.” A u ljubavi se ostati može samo uz uvjet čuvanja zapovijedi, kako potvrđuje Isus: “Budete li čuvali moje zapovijedi, ostati ćete u mojoj ljubavi; kao što sam i ja čuvaо zapovijedi Oca svoga i ostajem u ljubavi njegovoj.”²⁰

Ne suobličujte se ovome svijetu

U svojem moralnom promišljanju Crkva je uvijek imala na umu načelo poučavanja onoga što se priliči zdravu nauku. Sveti pismo ostaje živ i plodan

izvor moralnog nauka Crkve, a Evangelije jest vrelo svekolike i spasonosne istine i moralnog nauka. Moralno promišljanje Crkve koje se uvijek odvijalo u svjetlu “dobroga Učitelja”, Isusa Krista, razvilo se i u posebnom obliku teološke znanosti, zvane moralna teologija, znanosti koja sakuplja i ispituje božansku objavu i ujedno odgovara na zahtjeve ljudskog razuma.²¹ Moralni teolozi su pozvani da posebnu pažnju posvete usavršavanju moralne teologije. Znanstveno izlaganje tog predmeta treba temeljiti hraniti naukom Svetog pisma, s ciljem da moralna teologija rasvjetli uzvišeni poziv vjernika u Kristu i njihovu obavezu da u ljubavi donesu plod za život svijeta.

Poštujući metode i zahtjeve vlastite teološkoj znanosti moralni teolozi su dužni – stalno tražiti prikladniji način kako da kršćansku nauku saopće ljudima svoga vremena; jedno je naime, sam poklad vjere, ili vjerske istine, a drugo je način kako se oni izražavaju, dakako u istom smislu i s istim značenjem.²² Crkva je danas svjesna vremena koje je nesumnjivo steklo osobito živo poimanje slobode. Dostojanstvo ljudske osobe iz dana u dan prodire sve više u svijest ljudi. Paralelno s uzvisivanjem slobode i paradoksalno u oponenti s istom, moderna kultura radikalno dovodi u stanje upitnosti istosti istoga (tu istu slobodu). Skup disciplina, okupljenih oko homogeniziranog naslova “humane znanosti” opravdano su privukle pozornost na uvjetovanosti

¹⁹ V. POZAIĆ, *Pogled na encikliku Veritatis Splendor*, u: *Obnovljeni život* (49) 1 (1994), str. 3-8.

²⁰ VS, 24-25.

²¹ VS, 28-30.

²² VS, 30-31.

psihološkog i društvenog poretku koji opterećuju vršenje ljudske slobode. Tačko poimanje humanoga definirano je kao temelj njihovog fundiranja.²³

Zakon, sloboda i savjest

Svaki zakon ima svoj temelj u samoj biti stvari. Stoga je jasno i teološki potrebno govoriti o prirodnom, moralnom zakonu. Svojom sposobnošću otkrivanja prirodnog zakona, čovjek ga i otkriva kako u sebi samom, tako i u svijetu oko sebe. Konsekventno je onda izvodivo da taj zakon postoji u svim ljudima, bez obzira na forme zrenja (prostor i vrijeme) i kulturne uvjetovanosti. Da bi spoznao prirodnoga zakona, nije nužno niti biti katolikom, pa čak niti religiozan, već po njemu onaj koji ga ne odbija, u svjetlu razuma, vrednuje stvari, djela i zbivanja, koja je Bog uredio prema mudrom nacrtu ljubavi i svrhovitosti.

Čovjek, svjesno i slobodno biće, mora se sam svjesno i slobodno zauzeti ili pak odbaciti prirodni moralni zakon. Dužnost je čovjekova i njegovo poslanje da taj nacrt smisla i ravnoteže ucrtan u bit svega stvorenoga odčitava i živi, time više što je taj nacrt naknadno potvrđen i osvijetljen Objavom. Drugačije rečeno, čovjekov autonomni moralni zakon jest teonoman i ondje gdje je negativno izrečen u vidu zabrana, nepromjenjiv.²⁴ Sloboda je u čovjeku izuzetan znak slike Božje, dopuštanje vlastite odluke, tako da čovjek

sada ima mogućnost za sebe tražiti vlastitog Stvoritelja i da slobodno prianja uz njega s ciljem da dođe do potpuna i blažena savršenstva. Takva definicija slobode pokazuje čudesnu dubinu suđioništva u božanskoj gospodstvu na koje je čovjek pozvan, naznačujući da se vlast čovjeka, u određenom smislu, proteže na njegovo sebstvo. U tom pogledu čovjeku pojedincu, kao i cijeloj društvenoj zajednici, pripada primjerena autonomija, jer upravo autonomija ovozemnih stvarnosti eksplicitno upućuje da stvorene stvari, imaju "Nadvrijednost", koju smo upućeni pomalo tražiti i otkrivati.²⁵

Jezgra i svetište čovjeka u kojem odzvanja glas Božji, zakon koji je prije i iznad čovjeka, istina o moralnom dobru izlu, a u konkretnom slučaju posebna, subjektivna, nevrhovna norma moralnog djelovanja i vrednovanja jest savjest.²⁶ Savjest daje svjedočanstvo čestitosti ili zloče čovjeka, ali je ona prije svjedočanstvo samoga Boga, čiji glas i sud prodiru u tajnost čovjeka sve do korijena njegove duše, pozivajući ga da dobro čini, a zlo izbjegava. Moralna savjest ne zatvara čovjeka unutar ne-prohodne samoće, nego ga otvara na poziv, na glas Božji. U tome leži sva tajna i dostojanstvo moralne savjesti; ona je sveto mjesto Božjega priopćavanja čovjeku.²⁷

²³ VS, 31-34.

²⁴ V. POZAIĆ, *Pogled na encikliku Veritatis Splendor*, str. 4-5.

²⁵ VS, 38-39.

²⁶ V. POZAIĆ, *Pogled na encikliku Veritatis Splendor*, str. 5.

²⁷ VS, 38-40.

Temeljno opredjeljenje i pojedinačni čini

Sloboda nije samo izbor između pojedinih radnji, nego je unutar toga izbora također i odluka o sebi i prilagođavanju svojega života za Dobro ili protiv njega, za Istinu ili protiv nje, u krajnjoj liniji za Boga ili protiv njega. Ključnu ulogu u moralnom životu trebalo bi pripisati temeljnom opredjeljenju za dobro ili za zlo, ali pritom temeljno opredjeljenje mora eksplicitno podrazumijevati pojedinačne čine, koji ne smiju postojati samo kao ishodi, odnosno samo kao djelomični i nikada konačni simptomi činjenja.²⁸ Moralnost se ne može prosudjivati zanemarili se suobličenost ili suprotnost pojedinačnog čina (izbora) pri konkretnom ponašanju spram dostojanstva i cjelovitog poziva ljudske osobe. Svaki izbor uključuje oslanjanje slobodne volje na dobra i na zla, što ih naravni zakon naznačuje kao dobra za kojima valja težiti i kao zla koja treba izbjegavati.²⁹

Teleološke postavke moralnosti

Takve postavke moralnosti žele iznova fundirati kao novost u metodologiji iznalaženja moralnih pravila, bilo da drže da mjerila ispravnosti određenog djelovanja proizlaze iz predvidivih posljedica učinjenog izbora (konsekvencijalizam), ili pak da odmjeravajući vrijednosti i dobra za kojima se teži upozoravaju na omjer ustanovljen između dobrih i loših učinaka, vodeći računa o većem dobru ili o manjem

zlu, koji su mogući u pojedinoj situaciji (proporcionalizam).³⁰ Problematika tih teorija jest u tome da kao moralno dobre mogu opravdati pojedinačne izbore ponašanja koja su suprotna zapovijedima Božjeg i naravnog zakona. Na taj način zanemaruje se postojanje u sebi zlih čina, dovodeći u pitanje i klasično načelo da nije dozvoljeno činiti zlo da se postigne dobro. A obzirom na samu dobru nakanu, stojimo pred postavkom da je dobrim nakanama popločen put do pakla.³¹

Zaključak

Odgovor na moralno pitanje na poseban način je ponuđen pastirima Crkve. Oni su pozvani da ga učine predmetom svojeg naučavanja, obavljajući svoj *munus propheticum*. Istodobno se u pogledu kršćanskog moralnog nauka pastirska odgovornost mora ostvarivati i u obliku *munus sacerdotale*: to se zbiva kada vjernicima kao oslonac poslušnosti svetome Božjem zakonu pastiri podjeljuju darove milosti i posvećenja, te kada svojom ustrajnom molitvom punom povjerenja podržavaju vjernike da budu vjerni zahtjevima kršćanske vjere i žive prema Evandelju.

Služba biskupa jest u vjernom prenošenju moralnog naučavanja, te po duzimanju konkretnih mjera da bi se vjernike očuvalo od svakog protivnog nauka. U toj zadaći nastupa i uloga moralnih teologa, iako njihova mišljenja ne tvore ni propis, ni normu djelovanja.

²⁸ VS, 75.

²⁹ VS, 75. Usp. i V. POZAIĆ, *Pogled na encikliku Veritatis Splendor*, str. 6.

²⁸ VS, 65.

²⁹ VS, 67-68.

vanja biskupa. Mjerodavnost nauke, s pomoću Svetoga Duha i u zajedništvu *cum Petro et sub Petro*, ishodi iz njihove vjernosti katoličkoj vjeri što su je primili od apostola.³²

Marija je Majka milosrđa, jer joj Isus povjerava svoju Crkvu i cijelo čovječanstvo. Pod križem kada Ivana prima kao sina, kada zajedno s Kristom od Oca traži oprost za one koji ne znaju što čine, potpuno krotka spram Duha, Marija iskušava bogastvo i univerzalnost ljubavi Božje koja joj širi srce i čini je sposobnom da zagradi sav ljudski rod. Tako Marija postaje Majkom svih nas, svakoga od nas, Majkom koja nam polučuje Božje milosrđe. Marija poziva svakoga od nas da primi mudrost Učiteljevu. I nama svakodnevno upućuje nalog što ga je dala poslužiteljima u Kani, u Galileji, za vrijeme svadbene gozbe: "Što god vam rekne, učinite!"³³

Crno - bijela ili siva

Antonija Lončar

"Crno bijeli svijet" - pjevaju Prljavci. No svijet koji vidimo nije crn ili bijel, šaren je i živo obojan.

Gledajući spektar boja bijela i crna u svojoj biti nisu boje. One su tvorevina svjetlosti i mraka, prisutne samo pri potpunoj svjetlosti ili potpunoj tami.

Možda su upravo iz tog razloga uzete kao simbol dobra i zla. "Svjetlost je došla na svijet, ali ljudi su više ljubili tamu nego svjetlost."

Odnos crno-bijelo je krajnji domet pojava u prirodi, u životu, a u psihološkom smislu ta se razlika uspoređuje u vrednovanju mentaliteta čovjeka; dobar-zao, lijep-ružan, visok-nizak, itd.

Možemo li opredjeljenje za Boga protumačiti crno-bijelo? Kako je jedan svećenik rekao: "Ili ste za Boga ili protiv Boga, ne postoji siva zona."

Pitati ćete se kako je onda svijet tako šaren i živ? Čitajući definiciju da izvor boje ovisi o količini svjetlosne zrake i da je boja kao fizikalna pojava svjetlosti određena frekvencijom titraja svjetlosti izazvanih impulsom izvora svjetlosnog snopa, opet se vraćamo na temelj crno-bijelo, svjetlo-tama.

Svijet u svojim bojama i različitosti bio bi cijeli spektar života, osjećaja, razmišljanja između najtamnjeg i najsvjetlijeg tona. Svjetlo ili tama određuju kvantitetu, kvalitetu i intenzitet boje. Je li tako i s nama? Što smo bliži izvoru svjetla to nas ono više obasjava,

³² VS, 115-116.

³³ VS, 118-120.

ocrtava do detalja naše crte lica, zalaži u pramenove kose, nabore odjeće i čini nas vidljivima. Kao takvi izloženiji smo pogledima. Tko nas promatra pri dobrom osvjetljenju vidjet će nas izvanjski do najsitnijih detalja. Istina je; za Boga smo ili protiv. Onog treba kada nas obasja svjetlost, izloženi smo njezinom izvoru, ali i svijetu koji nas iz tame gleda i odmjerava. Strah? Ako smo skroz osvijetljeni tama nas ne može obuzeti. *I svjetlo u tami svjetli i tama ga ne obuze.*

Što je s našom sjenom? Noću dok hodamo osvijetljenim ulicama prati nas naša sjena. No samo stoga što svjetlo pada iz određenog kuta. Stanemo li u osvijetljenu kuglu gdje je svjetlost uperena u nas sa svih strana i iz svih kutova ne nalazimo sjenu. Ipak trenuci takvog osvjetljenja nisu naša sva-kodnevica. Učinimo mnogo stepenica gore-dolje od crne do bijele (od zla do dobra). I naša sjena nas prati. Petar Pan, dječak koji je bježao od svoje sjenе ipak ju je imao. Ne onu koja ocrtaje njega onakvog kakav jest već djelujući ponekad odvojeno od njega. S nama, stvarnim likovima nije tako. Sjena je znak našeg postojanja, znak da sam živ i hodam u mraku osvijetljenom ulicom. Kad izgubim sjenu znači da ulica kojom prolazim nije osvijetljena.

Nema sive zone. Zaista? Naša sjena je siva. Zemlja gledana iz svemira na jednoj polutci je dan na drugoj noć, a linija sutona i izlaska gdje se dan i noć prelijeva je siva. Ne možemo nijekati postojanje sivila. Siva kao spoj crne i bijele ubraja se u neutralne boje. Sivi

(Ljubica Kovač)

tonaliteti koje određujemo dodavanjem više bijele ili crne određuju daljnji sastav ostalih boja.

“Sive su boje u biti neutralne boje, mirne i staložene. One stoje u graničnom pojasu dinamičnosti i statistike, a drže se same površine, odnosno podloge djelovanja. Njihova mirnoća stvara podlogu za svako prisustvo primarnih boja i crnog tonaliteta. Sive boje izazivaju osjećaj ozbiljnosti”. (J. Restek)

Kako pomiriti tu sivu sa postojanjem krajnjeg svjetla i tame? Iako su upravo one izvor sivila. Prosječnost, mlakost, osrednjost, mrski pojmovi u kršćanskom rječniku. S punim pravom. No, Bog je ipak stvorio svijet u bojama, cijela ljestvica boja između bijele i crne. Tisuće nijansi određene dodavanjem kapljica bijele i crne, pomicane sa sivom. “Uloga sive boje u orkestraciji zvučnosti ostalih određe-

(Ljubica Kovač)

nih boja je vrlo velika. Ona je modul povezivanja oštrih razlika u boji i efekta tonskih varijacija.” (J. Restek)

Krajnosti redovito dovode do sukoba i borbi. Svijet crno- bijel?

Onaj koji bijaše i koji jest i koji dolazi!

Do konačnog svjetla kapljice bijele koje crnu čine sivom, činit će ravnotežu i nevjerljativi spektar boja koje ispunjavaju ovaj svijet.

Siva kako kompromis dobra i zla? Ne! Kao prilagođavanje istine? Ne!

Siva kao ekumenizam, kao dijalog, pomagalo? Da.

Zrno po zrnu pogaća tako i kap po kap dok crno ne postane sivo, a sivo bijelo.

Na bijeloj površini papira svaki je crni znak vidljiv. Isto tako i jedna svijetla osvjetljuje mrak.

Vrtovi i ono što oni nisu...

Bruno Petrušić

I sus u Getsemanskom vrtu – trenutak koji mora doći u životu svakog čovjeka na putu povratka k Bogu. Svi smo mi na putu od Edenskog ka Getsemanskom vrtu. To je put povratka u Božju blizinu, put povratka u Božju ljubav i blagoslov. No, čini se paradoksalno to da mi moramo proći taj put. Čini se paradoksalno i stravično to da se mi moramo uputiti na put iz mjesta u kojem Bog prebiva, u mjesto u kojem Boga nema, a da bi se vratili Bogu. Getsemanij je strašno mjesto kušnje, patnje, mjesto i trenutak smrtne borbe. To je mjesto bez Boga, mjesto gdje smo mi sami. Ono je tamno, bez svjetla, gluho, bez tonova. To je mjesto najveće samoće, osamljenosti. Mjesto u kojem si sam sa sobom, i tada se svaki udah čini beskrajnim. Svaka misao je strašna, i svaka vodi u smrt. To je mjesto, jedino mjesto, jedinog izbora.

Čovjek se nalazi na putu iz života u smrt, nalazi se na putu iz Edenskog u Getsemanskij vrt. On se zaputio iz Edenskog vrta u kojem je nastao, gdje je dobio život, gdje je bio sretan i blagoslovljen - u Getsemanij, vrt u kojem je tama, bol, strah, patnja i konačno smrt. I to je ono paradokslano. Mi smo rođeni za smrt. Mi živimo da umremo. Iz života smo poslani u smrt. I od te činjenice ne možemo nikamo pobjeći. I kad sebi to posvjestimo, padamo u očaj. Život nam se čini besmislenim,

(Ljubica Kovač)

onda život postaje bol, patnja koja ima svoj kraj i zato je to strašno. Mi smo, izašavši iz Edenskog vrta, usmjereni prema Getsemaniju. Tek što smo dobili život, tek što smo počeli živjeti, već idemo prema smrti. I moja smrt je najrealnija i najstvarnija činjenica u mom životu. Smrt je jedini izvjesni događaj svakog ljudskog života. Ona uvijek dolazi. Ona čeka svakog čovjeka, bez iznimke. I ljudi se teško suočavaju sa smrću. Mi uvijek bježimo pred licem smrti. Mi smo živi, i dok smo živi, želimo živjeti i uopće ne razmišljamo o smrti, ali ona je uvijek tu. Ona je tu u svakom trenutku moga života, od trenutka moga začeća, sve dok konačno ne nastupi i prekine moj život, kada dalje kraljuje sama. Ona je moja vjer-

na pratilja. Slijedi me kroz život poput dosadne, najdosadnije sjenke, i čeka, čeka... Čeka svoj trenutak.

I mi putujemo iz života u smrt. Iz Edenskog vrta u Getsemanij. No dođe razdoblje, kad nam se počnu javljati brojna pitanja. Pitanja na koja, čini se na prvi mah, nema odgovora. Upitamo sami sebe, zašto, zbog čega uopće sve? Zašto ovaj život, ako je kraj tako crn, zaodjeven u tamu i jezu Getsemanija? Čemu sva patnja i boli, ako je kraj smrt? Zašto ovaj život? Zašto uopće živjeti? Ako je naš život put iz Edena u Getsemanij, tko nas je postavio na taj turoban i težak put? Tko nas je uputio, i zar nije mogao odabrati neko ljepše, svjetlijе i vedrije odredište za putnike koji ne znaju kamo idu? Vrijeme koje

provodimo kada zstanemo i uz put pokušavamo uhvatiti zrak, vrijeme zadržati u život i sebe same, vrijeme kada se čini da se ništa ne kreće, da se samo vrtimo beskrajno u krug svojih vlastitih ograničenja, to je vrijeme pitanja. I ni na jedno nije lako odgovoriti. Ali važno je znati da na svako postavljeno pitanje postoji odgovor, iako ga mi i ne znamo. Važno je znati da postoji netko sa svim odgovorima. Jadan je i izgubljen onaj koji ne zna da postoji netko tko zna. Netko tko sve zna.

Stvoren, čovjek je postavljen u raj zemaljski, u Edenski vrt. Tu je imao sve što mu treba i sve što će mu ikad trebati, i Bog je bio s njim. I čovjek je uživao u Božjoj blizini i u njegovu blagoslovu. To je stanje, stanje skладa i harmonije svega stvorenog i Stvoritelja, narušeno prvim grijehom. A gdje je grijeh, tu nema Boga. A čovjek je sagriješio, i tako se udaljio od Boga. Važno je zaustaviti se na ovoj činjenici, i sagledati je iz perspektive vlastitog života. Kada sam ja bio s Bogom? Kada sam ja uživao u njegovoj blizini i blagoslovu? Kada sam ja kročio njegovim putem? Kada sam se ja pokoravao njegovoj volji? Kada sam sagriješio? Kada sam otisao od Boga? Kada sam ja napustio svoj Edenski vrt, i kada sam se zaputio u Getsemaniju?

Izgnan iz raja, prvi čovjek je bačen u ovaj hladni i okrutni svijet. Bačen je u bol i patnju, u vječno traženje puta povratka. Izgnan iz raja, čovjek je ostao sam, uplašen i izgubljen, ali nikada nije napušten. Dano mu je obačanje

povratka u Božji zagrljav, u njegovu blizinu. No taj povratak je veoma uzak put, krivudav i slabo osvjetljen. Taj put ne vodi više u Eden, nego vodi u Getsemaniju. I prvi koji je pošao tim putem je Isus. Prvi koji je stupio nogom u taj vrt povratka je bio Isus, i bio je sam. Sa svim sam. Napušten od svojih učenika, od svojih nabližih, od svoga Boga, što će se još jače očitovati na križu, tom drvu iskupljenja. Ako je prvo drvo bilo drvo zablude i laži, onda je drvo križa, drvo istine, ljubavi i povratka. Stablo grijeha bijaše prvo stablo, stablo života bijaše greda. U trenutku svoje najveće napuštenosti, osamljenosti, u trenutku smrtne borbe, Isus se moli. I to se moli jače i s većim žarom nego prije, usprkos tomu što ga nitko ne čuje. Usprkos gluhom Getsemanskom vrtu. Učenici su mu zaspali. On se moli, i ne prestaje moliti. Moli tako kako da je sav postao molitva, i njegovo tijelo reagira. *A znoj mu postade kao guste kaplje krvi što padaju na zemlju.* On daje cijeloga sebe. On postaje molitva. Njegova krv se prolijeva da ostane na zemlji kao podsjetnik molitve koja nam svima omogućava da molimo. Da molimo i u praznini. Da molimo i kad nas nitko ne čuje. Da molimo kad smo u smrtnoj borbi. Da neprestano molimo. Molitva je put povratka. Molitva znači povjerenje. Znači vjerovati u Boga koji čuje i kad nije tu. Znači biti sam, ali ne i napušten. Znači biti slobodan. Znači, s potpunim se povjerenjem predati Bogu, prepustiti se njegovu vodstvu i uvijek govoriti *Budi volja tvoja*, ma kakva ona bila.

Isus moli za sebe, da ga Otac izbavi od muke i patnje koja mu je na putu kojim mora proći, da otkloni teški kalež od njega. On i u praznini, i u napuštenosti moli Oca, u potpunosti mu se predaje. Njegova čovječnost se u cijelosti pokorava Očevoj volji, jer je dobio snagu, jer ga je njegov nebeski Otac čuo. *Tada mu se ukaza andeo s neba i poče ga hrabriti.* Uočimo ovdje kako molitva ima snagu. Koliku molitva ima snagu. Bilo bi dobro da malo u tišini razmislimo za što smo molili. Kako smo molili. Važno je i to da uočimo, kada su nam molitve uslišane, a kada ne, kada smo dobili snagu iz molitve, i da li uopće našu snagu crpimo iz molitve ili iz nekog drugog izvora. Za koga molimo? Kome se molimo? Kako molimo?

Molitva mijenja. Molitva nam otvara nova obzorja. Ona nam otvara nove oči, oči vjere. U molitvi razgovaramo s Bogom, sa Osobom, i zato je važno inzistirati u razgovoru. Razgovor je odnos, i u svaki odnos treba ulagati. Treba ga graditi, provoditi vrijeme u razgovoru. Potrebno je upoznati sugovornika, biti s njim. Isus nas uči da je potrebno govoriti Bogu i kad on ne čuje, kad on nije tu, i kad smo mi otišli od njega. Potrebno je govoriti, ako ne s njim, onda njemu i u tamnim noćima straha i patnje, u Getsemanskom vrtu. Potrebno je tepati mu, ali i podignuti svoj glas. Potrebno mu je reći sve, pa čak i da otklone ovaj kalež od nas, ali samo ako je to njegova volja.

Molitva je put povratka u Božju bilzinu, u Božji blagoslov. Mi mu

(Ljubica Kovač)

tako iskazujemo hvalu i upoznajemo ga. Prihvaćamo i vršimo njegovu volju, tako ispunjamo svoj život. Tada znamo gdje i kamo idemo i više nismo izgubljeni. U molitvi se nanovo okrećemo Bogu i gledamo njegovo lice, divimo se njegovoj dobroti i svetosti, uživamo u njegovoj blagosti. Isus nam je svojom molitvom pokazao kako se i od Getsemanija može načiniti sveto mjesto, mjesto predanja Bogu, mjesto najusrdnije molitve, mjesto u kojem je Bog ipak nazočan preko nas, u našem razgovoru s njim. Neprestano molimo i zahvaljivajmo Bogu jer je dobar, jer je vječna ljubav njegova.

Rođeni za Ljubav

Marko Klarić

Ljubav je riječ koju svakodnevno čujemo na raznim mjestima i u raznim kontekstima. O ljubavi su mnoge pjesme ispijevane, zbog nje mnoge suze isplakane, ali i osmjesi izmamljeni. Ta riječ se u današnje vrijeme spominje više nego ikada. Iz ovoga bi se moglo očekivati da je svijet prepun ljubavi i sreće. Međutim vidimo kako "pravo stanje stvari" nije takvo.

Nasuprot tome današnji čovjek živi u svijetu koji se "bori za opstanak", tj. pojedinac traga za vlastitom egzistencijom uklopljen u bezličnu manipulirajuću masu. U svijetu bezbrojnih normi, stresa, straha i iščekivanja, čovjek ne dobiva istinske odgovore o smislu i posljednjem cilju vlastitog života, kao i o istinskoj Punini i Ljubavi za kojima čezne. Čovjek današnjice najviše pati zbog nemogućnosti dobivanja odgovora na pitanje; postoji li itko tko ga istinski voli, tko ga voli onakvog kakav on jest, a ne onakvog kakvog ga se želi "proizvesti". U traganju za odgovorom na ovo pitanje prestrašeni, nepovjerljivi i izranjavani čovjek današnjice nalazi se pred "nemogućom misijom" da pronađe *nekoga takvoga*. Stoga ovaj odgovor crpi iz pojmove koje mu nudi ovaj svijet kao što su "princ na bijelom konju", "prava ljubav", "oaza mira", "luka sreće".

Takvi pojmovi i percepcija koju uvjetuju učinili su ljubav komercijal-

nom, relativiziranom, nepersonalnom, izumom čovjeka koji je stvara oblikuje i definira. Tada istinska, izvorna, jasno definirana i univerzalna ljubav postaje nešto mitološko i izvan ovoga svijeta. Dolazimo time do paradoksa da današnji svijet koji je prijeko potreban istinske ljubavi pokušava istisnuti Boga i osobu Isusa Krista koji je punina božanske i ljudske ljubavi. Bog je Ljubav (*Deus caritas est*), ona Ljubav koja se utjelovila i podnijela za nas muku i smrt te slavno uskrsnula.

Interesne grupacije kojima nije u interesu čovjek kao osoba već kao sredstvo ispunjenja vlastitih, oholih, egoističnih i rušilačkih ciljeva sustavno i na lukav način pokušava uništiti kršćanstvo u kojem je otajstveno prisutna Punina ljubavi. Postavlja se pitanje zašto je baš kršćanstvo ono koje smeta i zašto je u današnjem svijetu tako teško živjeti kršćansku ljubav?

Kršćanska ljubav naime nije u skladu s današnjom ponudom ljubavi. Kršćanska ljubav uključuje patnju, nepredvidljivost, nesvjesnost ljubljenja, odricanje, neprestanu borbu... Takvu ljubav "prodavači magle" ne žele vidjeti jer bi se svijet suočio s istinskim životom, sa slatkoćom patnje, odricanjem koje jača, ljubavlju koja se jača u zajedništvu i instituciji. Došlo bi do "triježnjenja" ljudskog uma i ne bi se moglo tako lako s njim manipulirati.

Unatoč svim poteškoćama, snaga današnjeg kršćanstva je u tome što pruža drugaćiju ljubav koja iako zahtjeva patnju, odricanje, strpljivost, ima čvrst *oslonac, primjer, smisao i is-*

(Antonija Vodanović)

hodište u onome koji je sve stvorio iz ljubavi. Isus, Jedinorođenac Očev, po kome Jahve Bog spašava, poslan je kao Otkupitelj, primjer življenja punine čovještva, ljubavi prema Bogu Ocu i bližnjemu. Isus očituje smislenost, cilj i ljepotu života. Života koji nije sigurnost, ekstaza, nagonsko zadovoljenje, nego život koji ukazuje kako živjeti Kraljevstvo Božje koje je već među nama u konačnom vremenu, ukazuje nadilaženje konačnosti, uspon potpunog čovjeka k punini kojoj mu srce čezne.

Kršćanstvo pokazuje da je unatoč problemima moguće radosno, ustrajno i smisleno proživjeti ovozemaljski život. Kršćanstvo daje odgovor na temeljni problem današnjice: egzistenci-

jalni strah, ali zahtjeva strah Božji (*ne strah od Boga!*). Kršćanstvo nudi odgovor o smislu patnje, ljepoti odričanja, ljubljenju Boga, ljubljenju drugog kao samog sebe.

Pitamo se kako je kršćanstvo i pitanje postojanja Boga došlo do kritičnog stadija u samom srcu Europe? Razlog tome je sustavna propaganda koja se vrši protiv Crkve, mnoštvo ponuda kojima je čovjek zaslijepljen i drugi različiti čimbenici života današnjice. Uz sve navedeno, ipak dio krivnje moramo potražiti u nesvjedočenju kršćana, nedoživljavanju Crkve kao mjesta i zajednice u kojoj je doista prisutan Krist, nedostatno znanje o vlastitoj zajednici, odvojenost župne i obiteljskih zajednica kao temelja župe.

Jesmo li spremni za nužni zaokret i prepoznatljivost kršćana u svijetu? Onu prepoznatljivost i žar po kojem se na licu prvih kršćana moglo iščitati zajedništvo i prisutnost živog Krista, koji je suputnik i oslonac na životnom putu, onoga koji je Put, Istina i Život i koji želi da s njim sustvaramo ovaj svijet i svjedočimo prisutnosti Punine ljubavi.

To nije mitološka prisutnost "punine" koju nudi ovaj svijet, nego Punine koja nije donijela mir na ovaj svijet, nego "oružje ljubavi" za čitav svijet u borbi protiv sile zla koja je tako očito na djelu i pokušava uništiti sve valjano. Nužno je upotrijebiti oružje ljubavi i smisla života koje nam je ponuđeno i nadilazi besmisleno ljudsko prolijevanje krvi, uništenje prirode i srljanje u ponor koje zlo toliko silno želi. Potrebno je zajedno s Isusom i Duhom Svetim nadahnuti i pretvoriti civilizaciju prolijevanja krvi i nemira u civilizaciju ljubavi, života i smisla. Samo svijest kršćana i život s uskrsnim Kristom može vratiti prepoznatljivo svjetlo na lice kršćana, svjetlo koje će svjedočiti prisutnosti Punine ljubavi u ovom svijetu, ljubav kršćana međusobno, ustrajnost, jedinstvo. To svjetlo privući će mnoge da se obrate. Uspostavljeni će i dalje dijalog ljubavi s drugim religijama, ali vjerno će se raspoznavati jedinstvenost, primat i pravovaljanost kršćanstva u kojem je utjelovljeni prisutni Bog. Tada će ljudi shvatiti da su rođeni za Ljubav! Rođeni za Boga! Onoga Boga koji je Punina ljubavi.

Ta svijest o prisutnosti Punine, smislu života i istinskom definiranju

ljubavi, otrijezebiti će im um da se bore za Ljubav - za Boga! Za Boga kojega neće htjeti odbaciti nego zajedno s njim zametnuti bitku sa zlim koji obilazi kao "ričući lav". *Obucite svu opremu da se mognete boriti s lukavstvima đavolskim. Jer nije nam se boriti protiv krvi i mesa... nego protiv Vlasti, protiv upravljača ovog mračnog svijeta, protiv zlih duhova na nebesima...* U svemu imajte uza se štit vjere njime čete moći ugasiti ognjene strijele Zloga. Uzmite kacigu spasenja i mač Duha to jest riječ Božju. (Ef 6, 11-18). Ovaj svijet je rođen za Ljubav - za Boga. Za pobjedu Krista nad Zlim.

Snaga molitve

Ljubica Kovač

Zapitaš li se ikada, što je za tebe molitva? Koje značenje ima u tvom životu? Svi smo individualni, tako da i molitva za svakog čovjeka ima različit smisao, različitu ulogu i pristup. Svatko joj pridaje različitu važnost. Kršćani molitvu uglavnom shvaćaju kao dijalog s Bogom. Možemo o njoj govoriti na mnoge načine, netko je shvaća kao osobni razgovor s Bogom, netko kao

vezu intimnosti, živu nit između Boga i čovjeka, milosni dar, itd. U jedno sam sigurna: ni jedan kršćanin ne može živjeti bez razgovora s Bogom. On nam je potreban, ne kao zrak koji dišemo, nego još i više.

Svakodnevno razgovaramo s prijateljima, obitelji, kolegama. Koliko razgovaramo s Bogom? Ovo pitanje često zaokupi moju pažnju. Ponekad (priznjem), zbog grižnje savjesti jer shvatim da mi taj razgovor nedostaje, da sam se toliko zaokupila svakidašnjicom da sam zaboravila na ono najosnovnije. I tek kada vidim da stvari malo teže idu, ili kako bi mi svi rekli da ništa ne ide od ruke, sjetim se da zapravo uopće nisam posvetila vrijeme Bogu. I zapitam sama sebe kako je to moguće? Kako je ponekad moguće obaviti toliko stvari u jednom danu, otići na toliko mjesta, razgovarati s toliko ljudi, a ne porazgovarati s Bogom? Zašto je ponekad tako teško utonuti u tišinu. Potražiti sebe u njoj. Zapravo, sebi posvetiti vrijeme. Vrijeme koje je najkvalitetnije iskoristeno. Nakon kojeg se osjećamo uistinu ispunjeno, slobodno, sretno, zadovoljno! Vrijednost molitve je neopisiva, neprocjenjiva! Ona nas oslobođa ovog materijalnog svijeta u koji tonemo sve dublje i dublje, dok kao "luđaci" slušamo i upijamo katehezu svijeta. Ona ima moć mijenjanja čovjeka. Možda je zato ponekad teško prepustiti se... Čovjek je biće koje se boji promjene.

Čovjeka kojeg molitva prati od njegovih prvih koraka, koji je odgajan u obitelji koja posvećuje vrijeme Bogu, molitva je najbolji prijatelj. Roditelji

koji dijete uče molitvi i njenom smislu su važna uloga, pogotovo u današnjoj situaciji, svijetu bez moralnih vrijednosti. "Odgoj ima različite dimenzije koje se slijevaju u jedinstvo jedne osobe. Njegova je dublja svrha dovesti do intimne spoznaje onoga Boga koji nam je u Kristu Isusu pokazao svoje lice. Odlučujuća je uloga odgajatelja!"¹ Papa Benedikt XVI. ističe ulogu odgajatelja, bilo da se radi o roditeljima, učiteljima, svećenicima itd. Njihova uloga je od životne važnosti. Molitva još od prvih kršćana ima bitnu ulogu. Apostol Pavao je uputio poziv prvim kršćanima u zajednici u Solunu, koju je osnovao. "Bez prestanka se molite! U svemu zahvaljujte! Jer to je za vas volja Božja u Kristu Isusu."² Pavlovi savjeti i danas imaju odjek i imat će dok god čovjek postoji. Molitva nije znak molbe nečega kao što ljudi uglavnom čine. Ona nije trgovina s Bogom. Istinska molitva je sastavni dio čovjeka ili bi trebala biti. Koliku neopisivu snagu ima molitva koja dolazi iz dubine srca? Molitva kojom čovjek zahvaljuje Bogu na križu koji ima. Isus je često govorio o molitvi. "Dao" nam je "Očenaš", molitvu kojom se izravno obraćamo Bogu i zovemo ga "Oče naš". Svaki put kad to izgovaram, snažno osjetim da smo svi braća, djeca jednog Oca. Osjećam se dijelom jedne velike obitelji kojoj nema kraja. Ljubav ne poznaje granice. Probudim u sebi ono malo dijete koje zove Oca, glasom pouzdanja i

¹ Usp. BENEDIKT XVI., *Božja revolucija*, Verbum, Split, 2005, str. 67.

² 1 Sol 5.17-18

(Antonija Vodanović)

ljubavi. "Zaziv Budi volja tvoja, mora biti u svojoj cjelovitosti, norma kršćanskog života; mora ravnati danom od jutra do večeri, upravljati srcem i cijelim životom; mora kršćaninu biti jedina misao."³

Čovjek bez Boga ionako ne živi. Krist živi i djeluje u čovjeku. Često se kršćani koji većinu vremena provedu u molitvi, koji idu svakodnevno na sv. Misu, čine dobra djela, volontiraju, žive čistoću itd. nazivaju vjerskim fanaticima. Ljudi koji traže Boga u svemu, koji mu nastoje biti bliži, koji žive po Božjoj providnosti, za ostale ljude nisu normalni, nisu odgovorni, realni. Neprestano su ismijavani i ranjavani riječju koja može zaboljeti,

riječju ljudi koji žive ispraznost života a molitvu smatraju velikim gubitkom vremena. Svi smo ponekad suočeni s takvim ljudima. Ponekad smo i sami takvi ljudi. Padnemo u grijehu, zaboravimo moliti, ljubiti, poniziti se, ali Krist nas strpljivo čeka da se vratimo Njegovoj riječi. Da ona zaživi našim životom. Čeka nas da ponizno kažemo "da". Nestrpljivo nas čeka!

Koliko god se udaljavamo od molitve, udaljavamo se od Boga. Kad god sam započela dan molitvom, on je bio ispunjen, pun Božje prisutnosti. Bog je bio sa mnom. Vodio me je kroz teškoće i probleme, iskušenja. Dao mi je potrebnu tišinu, da je ispunim molitvom. "Jezik molitve je specifičan jezik zato što se na njega oslanja i po njemu se predaje čitava čovjekova egzistencija. U molitvi uzimamo u ruke vlastiti život i donosimo ga pred Boga, predajemo se njemu sa svim svojim odnosima i zadaćama, mislima, strahovima i željama."⁴ Molitva je sredstvo komunikacije puno jače nego što to ponekad mislimo, pa je stoga možda i zanemarimo. Na koji god način čovjek molio, on moli cijelim bićem. Donosi rezultate na dugoročnim stazama, a ne kako bismo mi htjeli, sada. Čovjek danas uglavnom živi površno, pokušava uhvatiti korak s vremenom, pokušava sve stići.

Ali ne vjerujem da postoji čovjek koji se nakon molitve odmah ne osjeća

³ E. STEIN, *Misli*, Verbum, Split, 2005, str. 37.

⁴ A. DOMAZET, *Život u dijalogu s Bogom, Teologija i praksa molitve u spisima Romana Guardinića*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009, str. 55.

bolje. U njenom ozračju liječimo svoj duh. Nije uvijek bitno "ispuniti kvotu", puno je važnije naći u srcu riječi kojima ćemo se obratiti Bogu. Riječi koje postoje samo u našem srcu, riječi koje ne možemo pronaći u knjigama. Smatram da nije nebitno ni gdje se nalazimo. Poželjan je mir u kojem se možemo usredotočiti i prepustiti. Zakoračiti prema jednoj novoj stvarnosti, a iza sebe ostaviti brige i teškoće. Zar se nešto uopće može usporediti s molitvom? Ona je ona koja nas vuče k Njemu. Ne dopušta nam da ostanemo na razini na kojoj se nalazimo. Razini grijeha. Postoji li jače sredstvo koje nas vodi prema Gospodinu? Postoje razni načini koji su čovjeku dani, ali molitva neosporivo tu zauzima veoma bitno mjesto. Molitva uz poniznost, koja je njen temelj. Odraz našeg nutarnjeg života. Cijelog bića. Dok ovo pišem, osjećam njen poziv koji postoji u svima nama, koji je jak onoliko koliko mu se odazivamo. Osjećam bogatstvo koje mi ona obilato daje. Na nama je da mu odgovorimo.

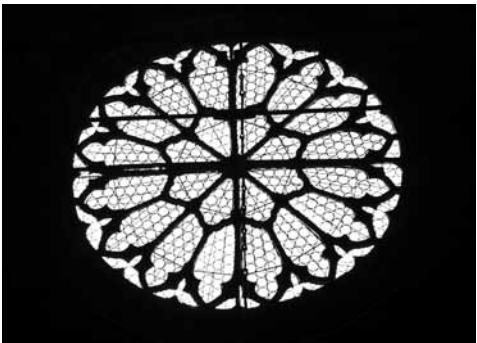
Emancipacija disonance

Lidija Bernardica Matijević

Slušajući klasičnu glazbu postmodernih i suvremenih skladatelja, počinjemo se pitati je li se to nama samo čini da ništa ne razumijemo, ili nam se takva glazba ne sviđa, ili ta glazba više nije za slušanje nego za neku drugu upotrebu kao npr. filozofsko razmatranje kroz umjetnički izražaj. Uspoređujući suvremenu glazbu nužno sa skladnim doživljajem glazbe iz baroka, klasike i romantičke, kojeg imamo pohranjenog negdje duboko u mozgu, bivamo nezadovoljni današnjim skladbama, možda čak nemirni ili revoltirani. Danas se više ne sklada glazba koja nas može zabaviti, opustiti, ushititi ili rastužiti.

To je ključ razmišljanja današnjih autora: umjetnost je doživjela potpunu emancipaciju, slobodna je od svih društvenih, religioznih, političkih i etičkih okvira. Umjetnost je slobodna od svih uvjeta koji su je ranije određivali i ona danas izražava ono što umjetnik želi i ono kako umjetnik želi. No, umjetnost se ne može odijeliti od osjećila jer su joj nužno potrebna za izražaj.

(Josip Dukić)

Zato smo usko vezani za autorov izražaj. Glazba se izražava u apstraktnom obliku: note na papiru ne znače nikome ništa dok se ne odsviraju. Tek dok prolaze kroz naša osjetila, mi nešto čujemo tj. pohranjujemo u sebi. Budući da osjećamo samo u trenutku u kojem čujemo (pasivno slušajući ili svirajući), dolazimo do zaključka da se radi o apstrakciji. Doživljaj je samo doživljaj trenutka. Ponavljajući slušanje u sljedećem trenutku, dobivamo već drugi doživljaj. Znači da je autentičnost jednog trenutka i doživljaja neupitna.

Jedan od načina slobodnog izražavanja autora je slobodna upotreba disonantnih intervala. Nekada se nisu smjeli upotrebljavati veliki intervalski skokovi koji su zvučali previše razigrano ili čak smiješno, neumjesno. Disonanca je bila zabranjena na značajnim dijelovima skladbe. Njezina je upotreba bila pod strogom kontrolom: samo na nenaglašenim dijelovima, ne predugo, ne često i ne uzastopno, nužno se morala rješavati u konsonancu i to odmah. Tako se stoljećima u glazbi mogao čuti sklad, mir, radost, žalost ali ne tjeskoba bez rješenja, patetika ali s naglašenim prenošenjem smisla.

Mi smo danas ušli u novu krajnost: slušamo isključivo disonance: uzastopno, često, dugo, bez rješenja, bez pogleda u budućnost, s tjeskobnim završecima, bez nade, bez svijetla. Neki kažu da su u Mozartovo vrijeme (1756. - 1791.) vozile kočije, pisalo se pisma u zimskim večerima uz naložene peći, uživalo se u književnim i glazbenim susretima na dvorovima. Očima se gledalo labudove u parkovima, zlatno i srebrno posuđe, barokni namještaj. Tako je i Mozartova glazba izražavala dio sklada koji se tada živio ili se barem pokušavao živjeti. Danas slušamo šumove aviona, automobila i lifta. Pred očima su nam uglavnom razne nijanske sivih boja betona, asfalta, velikih parkirališta. Zato je i današnja glazba puna krikova, teških uzdaha, šumova, klepetanja. Uglavnom se danas čuje u glazbi nešto što nikako ne možemo koristiti za opuštanje nego je učinak upravo suprotan: zahtjeva napor, kako intelektualni tako čak i fizički.

Upravo to žele današnji autori: biti prisutan u svijetu ali ravnopravno, ne kao zabavljač nego kao netko tko doprinosi društvu i čovjeku uopće. Koliko je to moguće u umjetnosti, budući da ona dolazi tek kao izražaj nakon misaonog procesa, vidjet ćemo u budućnosti. Možda čak uskoro jer su mogućnosti tj. kombinacije u harmoniji prilično istrošene ili su došle do sameda kraja. Iako je skladateljski izražaj uvek slobodan i kao takav originalan, teoretski nismo donijeli ništa posebno novoga nakon što smo emancipirali disonancu. Još smo krajem dvadeset-

tog stoljeća slušali Cageovu glazbu bez tona, gledali Brechtov epski teatar s nekom posebnom nakanom, čitali poziciju dadaista s nabacanim slovima i dijelovima riječi. Nigdje više ne nalazimo skladbe koje nam dočaravaju pravi sklad, čežnju, umjerenost u osjećajima. Čini se kao da danas sklad ili nije moguć ili ga možda više ne tražimo.

Kako doživljavamo dekadenciju zapadne civilizacije, normalno je da se pitamo: što će biti dalje? Možda postoji veliki utjecaj sumnje koja nam više ne dozvoljava dizanje iz stanja beznađa. No, ipak je ta znatitelja upravo veliki znak koji govori u prilog životu okrenutom prema nadi. Čovjek nužno postavlja pitanja *tko sam, što sam, oda-kle dolazim i kamo idem*. Netko sve to proživljava više, netko manje svjestan samoga sebe i svoga života. Iako je čovjek sam stvorio svijet koji je proizšao iz njegove slobodne odluke, možda mu je ipak nije sve moguće. Jer, dok diše, čovjek će postavljati pitanja. Dogodile su se razne emancipacije, razne slobode i razne disonance. Čovjek može upotrijebiti disonancu, može ostaviti disonancu da traje, ne rješavati je. Ali postići potpunu konsonancu, potpuni sklad koji više neće poznati život i smrt nego samo život u Njemu, znamo da je moguće samo onome koji je sve stvorio. Kako je stvorio, tako i održava. Tu i tamo, namjerno i nenamjerno, čovjek ubaci neku disonancu u svoj život. Posljedice su velike, ostavljaju traga i mogu se riješiti samo skladom a to je: mir, ravnoteža, umjerenost i poniznost.

Persona

Marijana Marinović

*Tko sam i što sam, što ču, koga volim,
Što tražim, kuda idem, za čim lutam?
Uzalud nebo za odgovor molim.
Uplašen sobom svoje suze gutam;
Tajanstvo stvari i života zebe,
Ne poznajem ništa, a najmanje sebe...*

(Tin Ujević, *Tajanstva*)

Umjetnik prenosi u svoju umjetnost sebe i svoja promišljanja o svijetu. Tin Ujević je napisao pjesmu o svojim nemirima i sumnjama, a Ingmar Bergman je snimao filmove u kojima mi postajemo svjedoci njegovih sumnja, strahova, odnosa prema Bogu, smrti i bolesti.

Ingmar Bergman je najistaknutiji švedski filmski stvaratelj u razdoblju zvučnog filma. Rođen je u Uppsalu, sjeverno od Stockholma, 14. srpnja 1918.¹ Bergmana je kao sina luteranskog svećenika snažno obilježio njegov vjerski nauk, strog i isposnički. Studirao je na sveučilištu u Stockholm, a režiju je izučavao u kazalištu. Od 1944. istovremeno se bavi kazalištem i filmom. Postavio je oko 50-ak kazališnih komada i napisao desetak scenarija. Prvi film *Kriза* snimio je 1945., a međunarodnu pozornost je privukao filmom *Osmijeh u ljetnoj noći* (1955.). Bergman je umro 30. srpnja 2007.²

¹ http://hr.wikipedia.org/wiki/Ingmar_Bergman, 12. 04. 2010

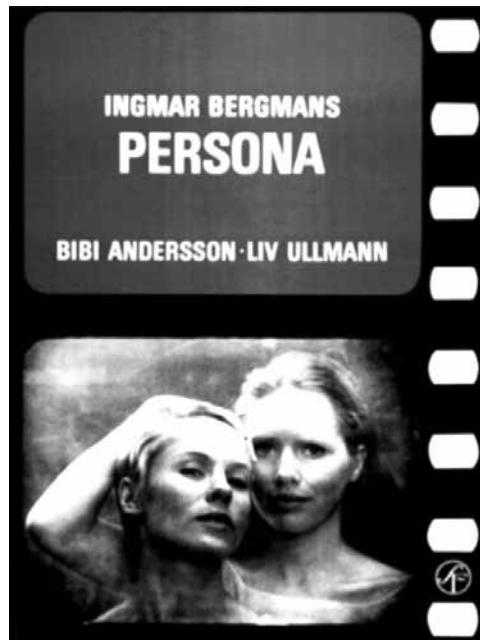
² <http://www.index.hr/vijesti/clanak/preminuo-legendarni-filmski-reziser-ingmar-bergman/354481.aspx>, 12. 04. 2010

Filmovi su mu često mračnih tonova, prigušenih boja, a velik je naglasak na samim likovima. Dugi kadrovi i krupni planovi jako dobro ističu nje-govu usredotočenost na likove te "pri-siljavaju" samog gledatelja da promatra lice.

Bergman je stvorio preko šezdeset filmova. Navodim samo najznačajnije: *Sedmi pečat* (*Det sjunde inseglet*, 1957), *Divilje jagode* (*Smultronstallet*, 1957), *Krici i šaputanja* (*Viskningar och rop*, 1972.), *Vučji čas* (*Vargtimmen*, 1968), *Jesenska sonata* (*Hostsonaten*, 1978), zatim filmovi koji mnogi smatraju trilogijom *Kroz tamno staklo* (*Sasom en spegel*, 1961.), *Zimska svjetlost* (*Nattvardsgästerna*, 1962.) te *Tišina* (*Tystnaden*, 1963.). Film kojim je Bergman postigao najveći uspjeh je *Persona* (1966.).

Istraživanje granica

Persona prati priču o odnosu između dvije žene. Jedna od njih je uspješna glumica Elizabeth Vogler (Liv Ullmann), koja usred izvođenja *Elektre* jednostavno prestaje govoriti. Taj njen mentalni kolaps ima simptome mutavosti i tromosti. Drugi lik je medicinska sestra po imenu Alma (Bibi Andersson) koja se brine o Elizabeth - najprije u bolnici, a zatim u vikendici na plaži. Prateći film polako primjećujemo da dolazi do izmjenjivanja ličnosti. Psihički jača Alma preuzima probleme i zbuđenost svoje pacijentice, dok Elizabeth zadobiva moć. Sam gledatelj ne vidi trenutak u kojem je došlo do "razmjene" ličnosti. Na kraju se pitamo, da li su one uopće postoje,

da li su se ikad srele, jesu li zapravo ista osoba?

Film nema jednu interpretaciju, što je i bila Bergmanova namjera. Mišljenje kritičara je podvojeno. Dok jedni smatraju da se u filmu radi o podvojenoj ličnosti, drugi tvrde da je to zapravo kritika samim glumcima i filmu. Bergman je namjerno kodirao film, stavio simbole i ostavio samom gledatelju da ga tumači, ali nikad ne stigne do konačnog cilja. Na početku filma vidimo kino-projektor koji se pokreće, a zatim niz "nasumično" po-redanih simbola kao što su: scene iz nekih starih filmova, tek zaklana ovca koja krvari, te krupni kadar zabijanja čavla u ljudski dlan.

Persona je napravljena prema obrascu koji se svodi na više od jedne priče. To može biti priča o odnosu između pacijenta i medicinske sestre, zvijezde i bezazlene osobe, Alme (što na španjol-

skom znači duša) i persone (maske), ili kao čin sukoba Ingmar Bergmana i Boga. Dakako, mi film možemo svesti na samo jednu dimenziju - psihološku. Ali da bi se pravilno razumjela *Persona*, potrebno je gledati dalje od psihološke dimenzije.

Bergman ostavlja na samom gledatelju mogućnost da interpretira Elizabethinu šutnju: s jedne strane to može biti posljedica živčanog sloma, dok s druge strane to može biti dobrovoljna odluka.

Persona ima oblik virtualnog monologa. Isprva, njihov se odnos čini idealnim. S jedne strane imamo brbljavu, iskrenu i neiskusnu medicinsku sestruru a s druge tihu i zagonetnu glumicu. Vrijeme provode u dugim šetnjama, čitaju zajedno, sunčaju se zajedno. Postaje očito da njihova izolacija ima osjećaj intimnosti, ali jednostran. Isprva, Alma pokušava popuniti prazninu u Elizabethinoj šutnji. Ona neprestano govori o svome životu. Ali, Elizabeth kao da je provocira šutnjom. Alma je izdala samu sebe kroz govor, a toga postaje svjesna kada čita Elizabethino okrutno pismo upućeno psihijatrici. Dok glumica stvara prazninu svojom tišinom, Alma pričajući upada u nju.

Sam naslov filma *Persona* sugerira nam da se radi o "maski" tj. ulozi, koja se u nekom društvu očekuje od pojedinca. U tom smislu "maska" je ono što je namjenjeno isključivo javnosti i nema ništa zajedničko sa stvarnom ličnošću pojedinca. *Persona* je uloga ili maska koju osobnost igra u životu (majka, otac, vojnik, novinarka).

Persona je antički naziv za glumačku masku, što su je zajedno s ulogom uzimali i nosili antički kazališni glumci. Sama Elizabeth nakon što je igrala ulogu poznate osobe, supruge i domaćice odlučila je napustiti svoje uloge i otići s pozornice. Elizabeth prihvata drugu ulogu - tihu promatrač svijeta.

Film je studij duboke ljudske psihe, studij života kao maske za osjećaje i očekivanja

Kao kod svih velikih umjetnika tako ni za Bergmana ne postoji datum smrti jer njegovo djelo ne poznaje konačnost. Bergman je jedan od najvećih autora u povijesti svjetske kinematografije - kako zbog iznimnog bogatstva filmske slike, tako i zbog potraga za vlastitim identitetom, smisлом života, vjere, istraživanje granica između privida i zbilje te nemogućnost ljudske komunikacije.

Woody Allen ga je nazvao "najvećim filmskim umjetnikom od izuma filmske kamere".³

Njegovi filmovi često zahtijevaju psihičku spremnost, prepuni su simbolike i mučnih dijaloga pa pri prvom gledanju mogu ostaviti nepovoljan utisak. Bergman vrlo pažljivo slaže svoje slike i redovito manipulira gledateljem. Svaki pokret kamere, veličina kamera, svaki zvuk uvijek su tu s razlogom. Ukratko, film će ostaviti na vas snažan utisak, a kakav - ovisi o tome u koje

³ http://www.filmski.net/vijesti/dugometrajni-film/4874/umro_ingroup_bergman, 12. 04. 2010

doba dana gledate te kako ste raspoloženi. Za mene osobno, doživljaj koji pruža neki njegov film je sličan doživljaju koji pruža dobra knjiga, slika ili glazba. Ako volite film, gledajte Bergmana. Ako vam se ne svidi, ostavite i pokušajte nekog drugog dana. Samo za svoju dušu.

Gran Torino

Gina Šparada

Gran Torino (2008.) je, po najavi samog autora, dugogodišnjeg glumca i režisera - Clint Eastwooda, njegovo posljednje filmsko ostvarenje. Film sabire životnu stvarnost krivnjom opterećenog sudionika Korejskog rata koji se zbog rana iz ratnog razdoblja nije u stanju integrirati u društvo, posebno ne nakon ženine smrti.

Gran Torino s teološkog gledišta

Gran Torino, stari *oldtimer* u vlasništvu glavnog lika, simbolizira njega samoga - Walta Kowalskoga. Izvođenje automobila iz garaže, uljepšavanje i na kraju predanje nekom drugom - simbolizira Waltovu preobrazbu iz zatvorenosti i prividne samodostatnosti do potpunog darivanja sebe za one koje je zavolio i poželio zaštititi. Preko toga možemo iščitati cijeli tijek radnje, i teološku poruku koju nam ovaj film nudi.

Pitanje legitimnosti čovjekove zatvorenosti za druge, opravdane statu som trajno obilježenog krivca, ili pak

žrtve prošlosti - koja na uvjerljiv način opravdava netolerantnost i odrješitost prema drugima - razrješava se u filmu kroz niz ljudskih susreta i odnosa koje razvrgava ili gradi glavni lik. Problematika međuljudskih odnosa nosi cijelu poruku i dovodi na kraju filma - a ujedno i na njegovom vrhuncu - do potpune otvorenosti dobru.

Oldtimer, prikazan uglavnom kao sporedni, nemetljivi, ali ipak ključni detalj radnje, na početku filma postaje objekt pokušaja krađe koji će se pokazati presudnim pri analizi funkciranja ljudske osobe, posebno kad su u pitanju međuljudski odnosi. *Oldtimer* biva strogo skriven u Waltovoj garaži. Uskraćen čak i za vožnju. Dakle, nije uopće korišten njegov potencijal, a još k tome, to ga nije očuvalo nego samo činilo sve krhkijim. Taj automobil na

meti je lokalne razbojničke skupine koja nagovori Waltovog susjeda da ga pokuša ukrasti.

Od neuspješnog ishoda, zanimljivije nam je promotriti način pristupa tom automobilu. Krađa je pokušaj nasilnog pristupa nečemu što nam ne pripada, nečemu što nam možda može biti i ponuđeno u prijateljskom odnosu s vlasnikom, ali nečemu na što mi još nemamo nikakvo pravo. Također, krađa pokazuje da mi, zbog određenog razloga, želimo to što krademo. Motivacija čak nekada može biti i ispravna, ali ovdje uočavamo da je ključno pitanje načina.

Ono što odgovara ovakvom načinu postupanja u ljudskim odnosima Waltovog života, njegov je odnos sa svećenikom kojeg upoznaje na pokopu svoje supruge. Svećenik pokušava pomoći Waltu u njegovoј emotivnoј izolaciji time što nasilno, bez prethodnog dopuštenja, pokušava prodrijeti u njegovu intimu. A sve to s dobrom nakanom, da mu pomogne – posebno jer je to obećao njegovoј pokojnoј supruzi.

Odnos posve suprotan od toga, i koji vraća Walta u život, odnos je koji uspostavlja sa svojim susjedima - azijskim doseljenicima, prema kojima je dotada iskazivao najnegativnije osjećaje.

Način na koji se to događa označen je spontanošću i otvorennošću. Sue, mlađa djevojka, koja jedina od njih dobro govori engleski jezik, objašnjava mu njihov način života, pravila ponašanja i uvodi ga u kuću i obitelj. U toj kući on se prvi put otvara, dopušta drugima da uđu u njegov život, preko hrane i

topline koju mu iskazuju. I ovdje on postaje netko tko će te doseljenike, prvenstveno Sue i njezinog brata Thaoa, zavoljeti i postati im zaštitnikom.

Nakon pronalaska volje za životom, mjesto njegova suočenja s tretjom prošlosti postaje isповједаonica. I to u trenutcima nakon teškog napada lokalnih razbojnika na one koje je zavolio, i netom prije njegovog pokušaja njihove zaštite. Ovdje vidimo veliku suprotnost između onoga što se očekivalo - ispojivedi eventualnog osvetničkog pohoda na razbojниke - do kojeg nije došlo, ili barem teških ubojstava tijekom Korejskog rata, i, s druge strane, onoga što je njega cijelog života mučilo. Uzroka njegova osjećaja krivnje i svih posljedica koje je ona sobom donijela - poljubac žene koja nije bila njegova, utaja poreza i loš odnos sa sinovima. Nekima toliko banalno u odnosu na očekivano da im se učinilo neuvjerljivim.

Ali tu razotkrivamo da su ga mučile stvari o kojima nije do tada govorio, čak i o ubojstvima u Koreji ranije je progovorio. A ono o čemu se ne može govoriti najviše zaokuplja čovjekovu dušu. Rat, koliko god bio težak, pruža okvir za oslobođanje duše od odgovornosti, upravo jer se djeluje, kako je on na jednom mjestu rekao, po zapovjedi. A ovdje priznaje utaju poreza, u Americi isticanu i kao ozbiljni društveni prijestup, nevjernički poljubac koji ruši katoličku svetinju – brak, i po prvi put priznaje svoju nesposobnost u odnosu sa sinovima, a do tada je samo okrivljavao druge.

Ovaj nam dio filma daje važnu posku: Ne smije se ljudima koji osjećaju veliku grižnju savjesti na jednom području reći da se ne bi smjeli tako osjećati zato što postoje i teži grijesi. Tako se postavio svećenik u ovom filmu. To nije pomoć, čovjek treba pomoći za težinu koju on sam osjeća.

Walt je nakon isповijedi ostao ipak opterećen i nečim drugim, dobrom koje je njemu dragocjeno i koje je bilo napadnuto - Sue i njezina obitelj. Nadrastavši mehanizam osvete, izlaže svoj život za njihovu zaštitu. Dolazi pred zločince i pokretima ruke, kojima imitira rukovanje i izvlačenje pištolja - zbog čega su ga i ubili - pokazuje da poznaje njihovu nasilničku psihu i da je nadrastao takav način reagiranja.

Film nam pokazuje razlog njegova izlaganja smrti – razbojnike se inače nikad ne bi uhvatilo. Njegov čin govori o tome kako zlo izlazi na vidjelo. Žrtva, a ne osvetnik, je ona koja omogućuje da zlo i počinitelj postanu vidljivi. Walt je otkrio nešto što tvori katolički svijet za sebe, a to je kako biti sam izvan osvete, a s druge strane zaštiti one koje treba zaštiti. Nije mu cilj da ga ubiju, nego da se razbojnici zaustave. Nije mu cilj osveta, nego zaustavljanje zla. Zaustavljanje zla je povezano uvijek s dobrom, dok je osveta uvijek neraskidivo vezana samo uz počinjeno zlo.

Ovaj film prikazuje i preobrazbu čovjeka koji se služio nasiljem da obuzda zlo do čovjeka koji je shvatio da postoje drugi načini da se zlo zaustavi. A to je da ja podnesem zlo, da postanem žrtva. I to je ono što tvori izvorni kr-

šćanski pojam mučenika. I on je jedan neuvjetovani, iznenadni čin kojeg se nikad ne može očekivati u ovako teškim situacijama.

Tim postupkom glavni glumac daruje sebe, daruje život za dobro, o čemu svjedoči zadnja scena u filmu. Gran Torino biva, oporučnom željom glavnom glumca, darovan. Dobio ga je susjed Thao, susjed koji ga je malo – pomalo kroz cijeli film, uspostavljajući prijateljske odnose s vlasnikom, imao mogućnost uljepšavati, popravljati, koristiti i, na kraju, potpuno zadobiti. Takvo je pred kraj postalo i srce glavnog junaka – ogorčenog i nasilnog PTSP-ovca – ljubavlju potpuno pridobijeno za neuvjetovano činjenje dobra.

Heavy metal i Crkva

Denis Bogdan

Mnogo puta smo čuli zvukove koji nas čine rastresenima i nervozima, kao i one koji nas čine duhovno mirnijima i radosnima. Ključno je pitanje, kako ih pravilno raspoznavati? Ovaj članak je rezultat promišljanja glazbe nazvane heavy metal i njenih grana kao npr. black, thrash, death, speed i dr. Budući da je neupitno da je u toj vrsti glazbe prisutan sotonizam, namjera mi je otkriti razloge koji navode osobe da se okrenu toj glazbi i preko nje napadaju kršćanske osjećaje i Crkvu.

Zanimljiv je slučaj kada je skupina *Megadeth* odbila svirati na koncer-

Black Sabbath

tu sa sotonističkom skupinom *Rotting Chtist*, čiji je vođa nakon toga izjavio: "Nisam tako nešto očekivao od Davea Mustainea, jer bi on, kao što znate, trebao biti metal – znate, "metal bend", sve metal... Meni ga je stvarno žao kao i svakog kršćanina s novim idejama, jer mi mislimo da je kršćanstvo najgora stvar koja se dogodila u ljudskoj povijesti. To je dobro organiziran trik s ciljem da kontrolira društvo, pa kad ja vidim nekoga da je veliki kršćanin, ja ga stvarno žalim jer on nije sloboden."¹

Svjesno predanje sotoni

Black Sabbath spada u one skupine koje nisu marile za sredstva i posljedice kako bi što efikasnije doživjele slavu. Samo ime znači *Crni Sabbath*, možda preciznije "crna misa" - "đavolja misa". Kada im je izašao prvi istoimeni album, zbilja ne začuđuje da je bio pod oštrom kritikom te da je čak bio i zabranjen, što se nikada prije nije dogodilo u glazbi. Pjesme zvuče mračno

i jezovito poput filmskih horora, kod slušatelja podsvjesno izazivaju nelagodu, agresivnost, nemir, paranoju itd.

Tekstovi su nadahnuti prirodom zla, sotone, čarobnjaštva i rata. Skupina je smatrala "da ljudi plačaju da budu prestrašeni". Naglašava se raskašeni oblik života poput alkoholizma i drogiranja kakav su i sami posvjedočili svojim životom. Tekst pjesme *Black Sabbath*, istoimene grupe, ide ovako:

Što je to što stoji prije mene? figura u crnom što upire u mene ... čini se da sam ja izabrani, oh ne! ...sotona stoji onđe, smije se ... ne, ne molim te, ne!

Tekst pjesme *N.I.B.* glasi:

Sad te imam pod svojom moći, naša ljubav jača svakim satom

Pogledaj u moje oči, vidjet ćeš tko sam, moje ime je Lucifer uzmi me za ruku ...²

Nakon otkrića da sam bio u dodiru s time ostao sam zapanjen, prepun pitanja. Nisam vjerovao da je glazba toliko snažna, nisam shvaćao tu moć prenošenja svega negativnog, i to kroz melodije što se čine bezazlenima. U pjesmama je očita opijenost likom i pojavom nečastivoga, zanimanje za okultno i crnu magiju.

Skupina *Burzum*, koja je masovno popularna među mladima, u svoji pjesmama brutalno vrijeda sveto, Boga, kršćanstvo, a slavi demone. Ovako glasi tekst pjesme *Isusova smrt*, u kojoj oni bez pretvaranja blate lik Isusa Krista:

Lik je položen na zemlju, tako zao da je cvijeće oko njega uvenulo

¹ http://www.heavymetal-thetruth.com/hr-vatski/index3_.html

² Usp. www.darklyrics.com

Burzum

*Mračna duša položena na zemlju,
tako hladna da se sve zaledilo*

*Sjena je pala preko šuma, kako je
duša tog lika uvenula*

*Jer je duša tog lika sjena, sjena od sila
zla.³*

Spomenutim skupinama valja pri-
družiti i skupinu *Slayer*, također jako
popularnu, i njihovu pjesmu *Antikrist*:

*Krikovi i noćne more života kakvog
ja želim,*

*ne mogu živjeti ovu laž,
ja pohadam svijet ... sotona posjeduje
moju budućnost,*

*gledajte kako je otvara ... gledajući
apostole sotonskog pravila...*

tražim odgovor, Kristov nije došao,

³ Usp. www.darklyrics.com

Acheron - Rituali crne mise

*čekajući posljednji moment, rođenje
Sotoninog sina.⁴*

Skupina *Acheron* smatra se jednim od "stupova sotonizma". Članovi skupine su Rev. Vincent Crowley, John Scott, Michael Estes, Richard Christy i Peter H. Gilmore. Skupinu su osnovali Reverend Vincent Crowley i Peter H. Gilmore, koji je kompozitor ali ujedno i magistar sotonske crkve. On u SAD-a dobiva relativno veliku međijsku pozornost. Vincent Crowley je također svećenik sotonske crkve.

Kao ilustraciju navodim pjesmu *Molitva pakla:*

*Sljedbenici Sotone svi ustanite i dajte
znak rogova*

*Mi sada iskazujemo poštovanje na-
šem gospodinu i gospodaru, pomolimo se*

*Oče naš, koji si u paklu neiskreno je
tvoje ime*

*Neka dođe tvoje kraljevstvo, neka
bude tvoje volja*

⁴ http://www.heavymetal-thetruth.com/hrvatski/index3_.html

*Na zemlji kao što je u paklu ove noći
uzimamo naše pravo*

*I ne skrećemo na put boli vodi nas
u napast*

*Oslobodi nas od lažnog poštovanja
jer tvoje je kraljevstvo moći i slave*

*Mi ćemo slaviti tvoje grješno ime, so-
tona će se ponovno pojaviti*

Amen.⁵

Svećenici kao izvor apostazije

Postavimo li si ikad pitanje zašto ljudi apostatiraju od Crkve, otkud toliko "NE" prema Crkvi? Nažalost, odgovor u ovom slučaju leži upravo unutar same Crkve i njenih pastira. Svjedoci smo negativnosti koje se povezuju uz svećeničko ime: optužuju ih za razne vrste hipokrizije, bludništva, te mnogih drugih krajnosti. Sve to ne može ne utjecati na mlade koji se žele pronaći unutar Crkve, shvatiti razlog svojeg postojanja, te u konačnici osmisliti svoj život u punini. No što se događa? U vrijeme sazrijevanja, mladi odlaze na misu težeći upoznati Boga, razumjeti ono u što vjeruju, uklopiti sve to u svakidašnje življenje, no nailaze na prepreku te udaraju u zid. Zid predstavlja onu prijetvornost, onu kontradiktornost između primljene poruke s oltara te neposvjedočenja onoga što se navješće.

Navodim nekoliko skupina čiji su članovi, razočarani nedosljednostima crkvenih službenika, udaljili od Crkve. Štoviše, svoje postupke nastoje opravdati njihovim slabostima.

⁵ http://www.heavymetal-thetruth.com/hr-vatski/index3_.html

Počet ću s njemačkom skupinom *Edguy*. Mnogo njihovih pjesama ima sličnu tematiku. Kritiziraju se svećenici radi mišljenja da samo oni znaju istinu koju narod ne bi trebao znati, te radi povijesnih zabluda kao što su inkvizicija i križarski ratovi. Očito je pjevač Tobias Sammet bio u dodiru sa svećenicima, naišao na poteškoće te apostatirao. Zanimljiv je tekst pjesme *Zaledena svijeća (Frozen candle)*:

*Plaćem na lomači, osjećaj – tako
stran, jednom si mi uzeo um da ga osla-
biš*

*Gовориш mi da me volиш, okrutne i
zastrašujuće laži, говориш mi kako trpjeli
mržnju*

*Slaviš moj pogreb, lešinari na mojem
lešu, pepeo pepelu – ja u paklu*

*Želiš me spaliti živa ali nikad nećeš
znati, toliko si gluh da čuješ moje glasno
vrištanje*

*U tvojem umu puže mržnja, držiš
vezu da zapečatiš moju sudbinu, zurim
u svjetlo*

*Vatra gori sjajno, inkvizicija u na-
šem vremenu ali reći ču ti tko sam*

*Goram, ja gorim, gorim kao zalede-
na svijeća.⁶*

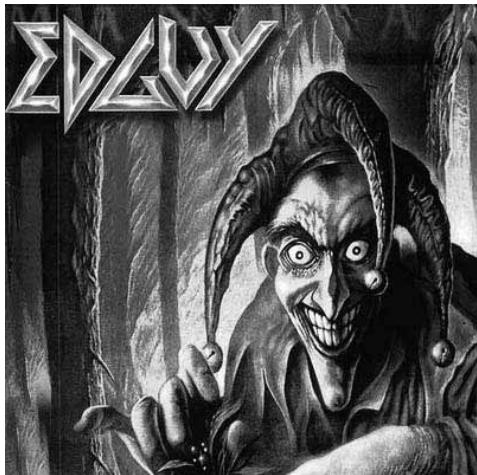
Ovo je jedna u nizu pjesama koje oštro prigovaraju neznanju, zabludi i sljepoći kroz minula vremena. Slijedi tekst pjesme *Ruze nikome*:

*Pjesnik iznutra nije dobio šansu pa
mora živjeti odvojen*

*Shvatio sam – svoj najbolji prijatelj
sam ja a ne oni paraziti*

Što pokušavaju prodrijeti u moje srce

⁶ http://www.heavymetal-thetruth.com/hr-vatski/index3_.html

Edguy (Album Mandrake)

*... znam da misliš da sam budala
Sad gledaj kako pjesnik leti, gledaj
uzdižem se
I posvetio sam svoje ruže nikome kad
nema umu da mi pomogne vidjeti...⁷*

Ovdje Sammet kritizira nesposobnost svećenika da zadrže vjernike, nesposobnost da se objavi istina i pre malo znanja koje posjeduju. On ih shvaća kao one koji žele utisnuti u nevini um krivnju, jad života, nametnuta pravila. Predstavlja ih kao licemjere te propitkuje Boga zašto ih je tu postavio.

Ovdje se mogu ubrojiti i skupine koje apostatiraju radi neshvaćenih otajstava, nedovoljnog poznavanja i prianjanja uz vjeru. Općenito se kritizira Mesija, jer se nije pojavio već dugo vremena, te se napada Papu i crkvenu hijerarhiju.

Za skupinu *Gamma Ray* se može reći da vjeruju u hinduizam, reinkarnaciju, brinu o karmi pa je zanimljivo

Gamma ray – Majestic (Veličanstvo)

inkorporiranje kritike Isusa Krista. Navedim dio pjesme *Duhovni diktator*:

*Gospodar iluzije sije sjeme mržnje...
ljudski umovi onečišćeni hipnotizirajućim riječima*

Predviđene laži, katastrofe, vrijeme je za ponovno rođenje, trpiš bol da očistiš svoju karmu

*Slijediš put bez povratka, crne twoju dušu zaklinjući twoju slobodu,
ubijaju twoju nadu za život u miru
Zli mesija, svijet je ostavljen u vatri,
obećao je spasenje a poslao te u pakao*

Svemoćni lažljivac ... sotonska želja, vječno prokletstvo dolazi poslije tvog pada.

Ovdje se može iščitati razlog negiranja Mesije kao Sina Božjeg, a sasvim je jasan. Ne želi se prihvatići život u mukama, želi se imati slobodan život bez ograničenja, poput onoga što su ga željeli Adam i Eva. Kroz pjesme se mnogo puta naglašava te pojačava riječ "pakao", čime se želi dati do znanja da im je život nemiran i besmislen. Kao i *Edguy*, vidimo da ova skupina kritič-

⁷ http://www.heavymetal-thetruth.com/hr-vatski/index3_.html

ki govori o paljenju vještica, potkupljivosti svećenika, a u temelju svega je - kako oni drže - teorija laži. Slijedi pjesma *Predan paklu*:

*Okovan u tami, kričim za svjetlo,
ubijam bol da sačuvam život*

*Predan paklu, suočavam se s krajem
svojih dana*

Predan paklu, njihove baklje gore

Predan paklu, moja sloboda će gorjeti na lomači

Predan paklu, mračno doba se vraća...

Vidimo da navedene skupine kritiziraju duhovni život kao takav, te su zabrinute za svoju budućnost jer svoj život provode u paklu i besmislu. Uočava se težnja za spasenjem, ali bez Crkve jer u nju ne vjeruju. Kroz tekstove se primjećuje govor o sustavnoj kontroli, bilo političkoj bilo duhovnoj, koja ih guši.

Sve ipak vodi Isusu Kristu

Kako svaki dan primjećujemo, živimo u svijetu u kojem se nastoji istisnuti Boga, u kojem se sveto ne priznaje niti slavi, gdje je Bog postavljen kao uzrok nemoći ljudskog ostvarenja u punini, te u krajnjoj liniji plod ljudske fantazije. Sve navedeno jest plod zazivanja imena Sotone te klanjanja zlodusima. Naveo sam neke svjetske skupine, uz napomenu da takvih skupina ima i u Hrvatskoj. Mnogi od njih surađuju s različitim sotonskim crkvama i sekta-ma koje novčano potpomažu.

Jos jednom napominjem da je sve plod nedostatnog poznavanja kršćanstva, lijnosti u produbljivanju vjere,

odrastanja u bezbožničkoj sredini, kao i propusta Crkve kao takve. Mnogi ljudi žive u iluziji. Sotona je otac laži. Od početka se pojavljuje kao ubojica ljudi, lukavo vreba da proždre i uništi ono što je Božje stvorenje, ono što je plod Božje ljubavi. Nama ostaje samo promatrati, slijediti Kristov put te se boriti i moliti za spasenje okovanih duša, uz napomenu da heavy metal nije samo glazba.

Čovjek ideal-a

Dražen Stojanović

Ja sam čovjek ideal-a
Sazdan od tuđih ideja
Ja sam nebo iznad grada
Ovo je moja epopeja
Ne postoje u meni nikakve materije
I prolazak moj je nevidljiv i spor
Ono što nisi bili drugi
Ostalo je iza mene
Čudan ja sam stvor

Prihvaćanje drugog života
Ili samo nestanak nekoga sna
Jer ostvarenje je privid tek
Ja sam vrh vrha i dno dna...

Hvala ti

Ljubica Kovač

tati

Blagi pogled u tvojim nebeskim očima
prati me
i kad nisi tu.
Tvoje mudre riječi
zapisat će u skrovištu svoje duše
da zauvijek ih pamtim
i kad sve nade mi se sruše.
Sjećaš li se mojih snova
(djeticnjih i iskrenih)
kojih je uvijek pregršt bilo.
Pustio si da budem sanjar
nevinih misli.
Hvala ti!
Sad kad tonem u nepoznato
ne znajući što me čeka,
lijepo je u tvojim zjenicama
vidjeti slike prošlih vremena.

Moja pjesma

Mate Milas

Odbačeno slovo, nepročitana pjesma
Osudi mene napisati pjesmu.

Gitara ne svira, nit' glas se čuje
Jedino srce u tišini odjekuje.

Istrgana stranica knjige
Na otrcanom sagu sobe
Govori priču za se – šuteći...

Moja pjesma ostat će
Tek kap u moru, šum u buci slapa,
planet u svemiru...

A opet, trag i djelo ruke koja piše
Što srce osjeća i priča....

Gléd

Ante Nimac

Širim pogled prema oblacima i zalasku Sunca.
Stojim, uživam u tišini i vidim što je i gdje je sreća.
Dolje negdje reklame su raznih kafića,
dolje negdje toliki uživaju u ispijanju pića.
Dolje negdje vlada tuga u ljudskim srcima,
dolje negdje netko ne vidi koliko ljubavi treba potrebitima.
Dolje negdje ima toliko nesreća i praznine,
dolje negdje toliki provode uzalud svoje dane.
Gore te čeka Bog da mu pružiš ruku,
gore, da mu kažeš svoju bol i mūku.
Gore, prema Njemu upravi svoj gléd,
gore, jer kod Njega, ne treba čekati red.

Ruke moje majke

Ante Nimac

Tamne, stare, pune topline,
suhonjave ko osušena grana,
ruke moje majke,
na kojima još nije zacijeljela rana.

Umorne radom i tolikom patnjom,
imaju priču o tolikoj neumornosti,
i imaju još snage,
pružiti svakom mir i toliko radosti.

Te ruke moje majke
imaju i ljepotu koja cvate u žaru,
kad ih prekriži na molitvu,
i zahvaljuje Bogu na svakom daru.

Bože, molim te i moje molitve primi,
za moju majku koja je propatila
muke,
koja ima toplo srce,
koja za mene često u molitvi sklapa
ruke.

U raskoši mira

Branka Mlinar

Andeo me jedan
pogledom prati
kraj rijeke zlatne
u raskoši mira
na izvoru bistrom
gdje mjesec spava
dok sunce svoje
lice umiva.

Andeo me jedan
pogledom prati
u mekanoj svili
razigranog mora
u dodiru nježnom
majčine ruke
u čudesnoj glazbi
večernjih zvona.

Čuvari svjetla

Branka Mlinar

O psalmi, o riječi
vi ste tijelu snaga!
plamteće more
u odsjaju zjena.

Čuvari svjetla
u dragosti svijeta,
uranjam sretna
u istinu cijela!

Danju i noću
krijesnice gore,
razasute nebom
stalno se množe.

Na blagdanskom stolu
slike djetinjstva:
pšenica mlada
i molitve cvatu,
kristali vrijedni
ljubavi twoje,
okruženi svjetlom
na ispruženom dlanu.

I miriše tamjan
i pjevaju svijeće,
orgulje glazbom
uznike driješe.

O psalmi, o riječi
vi ste duši snaga!
Plamteće more
u odsjaju zjena,
čuvari svjetla
u dragosti svijeta.
Uranjam sretna
u istinu cijela!

Prolazno vrijeme
ništa ne mijenja,
na stazi života
uvijek te ima
jer ostaje temelj
ljubavi twoje,
veličanstvo
Božjega čina.

Varijacije na buđenje

Irena Delonga je rođena u Sinju 1984. godine. Apsolventica je hrvatskog i engleskog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Splitu. Članica je uredništva studentskog časopisa za književnost i kulturu The Split Mind. Dobitnica je ovogodišnje nagrade Goran za mlađe pjesnike. Čestitamo joj na nagradi! Vidi - <http://www.igk.hr/en/the-gorans-spring/archive/goran-za-mla-de-pjesnike-awards/5379-nagrade.html>

da se bar probudim
s lakoćom, u boji
silovito
kao da izranjam iz vode
da coknem jezikom
vedro
izbeljim se autobusu na stanici
pod prozorom
da skočim iz kreveta
kao iz katapulta
ravno u srebrnu šaku vode
zagrizem jutro kao naranču
tresnem obrazom po podnevnu
i otkotrljam se osmijehom kroz dan
da se bar probudim
šuškava, šašava, šaputava
šarena, škakljiva
padnem na nos, na čelo, na bradu
u hihot
zavrtim na peti
ples za doručak
da se naklonim smjerno
uličnim sviračima, čistačima i
sandučićima za poštu
da se bar probudim
s razlogom
bez skrivanja
vrišteći od radosti
da me svrbe tabani od želje za putom
da odvalim noći šamarčinu
već oko šest
kapnem u kavu
kao lijena kocka šećera
i nanižem sate kao perle
navučem oblake kao rukavice
i serviram ti pusu za marendu
da kupim balon, vrpcu, žarulju
nešto beznačajno
da ne šepam mamurno i gladno
da ne posrćem preko riječi

da skakućem kao lopta
 da me vjetar nosi kao plastičnu vrećicu
 da se bar probudim
 uspravna
 gipka
 drska
 da se bar probudim

Džin

Irena Delonga

žena povremeno mora
 pospremiti torbu
 istresti sa dna mrvice duhana
 oduševiti se pronalaskom ruža
 otpisanog prije dvadeset dana
 sa smiješkom skupiti rasute bombone
 promrmljati
 budala ne zna otvarati bombone
 nasmijati se zadovoljno
 jer budala ima dva metra
 i ruke da poludiš
 žena povremeno mora
 iz novčanika izvaditi
 prastare račune, papiriće, omote, ulaznice, karte
 žena kao ja
 mora se povremeno prepasti
 tog velikog džina iz torbe
 koji ždere sve nevažne sitnice
 (ne ostvaruje želje)
 živi samo da podsjeti
 na beznačajno
 na zamalo zaboravljenou
 sačuvano tek u brojkama računa
 u datumu na ulaznici
 žena mora svako toliko bacati vrijeme
 u smeće
 samo da načini mjesta za neku novu

prošlost
 bezvrijednu
 i uvijek kratkoročnu
 zamjenjivu
 znaš li da u sitnicama
 zapnu najveće poruke
 znaš li da sve kontaminiramo
 zadahom sjete
 i da u smeću možeš
 naći retrospektivu
 samog sebe
 znaš li da je račun potvrda života
 da je tvoje smeće tvoja oporuka
 i da samo papiri znaju pričati priču
 znaš li da smo svi zakračunati
 slovima i brojevima
 i imamo poseban kod
 znaš li da je svaki papir koji zgužvaš
 i baciš preko ramena
 poruka u boci
 tebi samom
 gdje si bio

* * *

netko subotom ujutro donosi mrtvu
 lavandu, mrtve zumbule, mrtve maćuhice.
 noć ima svog stražara
 zeleno stablo
 koje umije navući crninu
 za svakodnevni sprovod
 za malene smrti
 veće od nas
 dan koji ne možeš
 zadržati
 još jedan
 i još jedan
 (kupi vremeplov, živi jučer
 ne daj da nas sutra nagrize i odnese)

mrak ima svog čuvara
koji tuguje
i korijenjem potkopava temelje kuće
za osvetu
pomalо pakosno
sve će nas nadživjeti
(ako mu ne posiječeš deblo iz zavisti)
nešto u meni subotom ujutro iznosi
mrtvi zaborav, mrtvu noć, mrtve od-
brojene sate
razlomljene zrake bestjelesnog svjetla
i okrhnute riječi od tuge
smrt je malena i nevažna
subotom rano ujutro
u zadnjem mraku
plavom, modrikastom, vodenastom
nimalo svečanom
smežuraš se i mreškaš iznutra
od sitnih iglica hladnoće
smrt je neznatna
subotom ujutro
kao i svakog drugog jutra

